

SOSIALØKONOMEN

NR. 1-2 JANUAR - FEBRUAR 1959

AV INNHOLDET:

Referat fra

Sosialøkonomisk Samfunns

høstkonferanse

SOSIALØKONOMEN

Nr. 1-2 — 13. årgang — januar - februar 1959

Utgiver: Sosialøkonomisk Samfunn

Ansvarlig redaktør: Harald Hanssen-Bauer, telef. 56 57 70

Medredaktør: Dag Olsen, telef: 33 35 00

Sosialøkonomen utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til medlemmene av Sosialøkonomisk Samfunn.

Abonnementspris pr. år: Kr. 30,— postgiro 15530,
Universitetsforlagets tidsskrifter.

Løssalg: Kr. 3,— pr. nummer.

Alle henvendelser angående abonnement og forsendelse rettes til
UNIVERSITETSFORLAGET Karl Johans gate 47, Oslo

Annonser tegnes ved forretningsføreren, Frederiksgt. 3, Oslo, telef. 33 35 00,
postgirokonto 16354.

ANNONSEPRISER:

Bakre omslagsside	kr. 300,—	$\frac{1}{4}$ side	kr. 90,—
$\frac{1}{1}$ side	kr. 250,—	$\frac{1}{8}$ side	kr. 55,—
$\frac{1}{2}$ side	kr. 150,—	$\frac{1}{16}$ side	kr. 35,—

INNHold

Sosialøkonomisk Samfunns	
Høstkonferanse 1958	3
Trygve Bratteli: Den aktuelle økonomiske situasjon og Regjeringens politikk	4
Trygve Haavelmo: Kan vi verge oss mot internasjonale konjunkturtilbakeslag . . .	9
Knut Getz Wold: Internasjonale betalings- problemer og økonomisk samarbeid . . .	15
Diskusjonsinnlegg	21
N. Aars - Nicolaysen: Bedriftslivets finansieringsproblemer	24
Erik Brofoss: Pengepolitisk lovgivning og frivillig samarbeid med kreditt-institusjonene .	30
Thor Bang: Kreditt-institusjonenes syn på de pengepolitiske virkemidler	34
Rundebordskonferanseinnlegg:	43
Replikkveksel:	46

Sosialøkonomisk Samfunns Høstkonferanse 1958

I dette nummer av Sosialøkonomen gjengis de foredrag og innlegg som ble holdt på Sosialøkonomisk Samfunns høstkonferanse 1958.

I løpet av de senere år er det blitt mer og mer vanlig å holde konferanser av denne type. Det er nærliggende å gjøre seg enkelte refleksjoner i denne forbindelse.

For det første kan det være grunn til å stille spørsmålet: Hvilket behov fyller slike konferanser? At slike konferanser fyller et visst behov må være hevet over enhver tvil, når man ser hvilken tilslutning de ofte får. Sosialøkonomisk Samfunns høstkonferanse 1958, «Kreditt og Konjunkturer», fikk en tilslutning som oversteg arrangørenes forventninger, og bare ved å ty til spesielle forholdsregler i siste øyeblikk unngikk man å måtte begrense deltagerantallet. Dette er et tilstrekkelig bevis for at behovet for slike konferanser er tilstede i fjølbar grad.

Vi har en følelse av at det behov konferanser av den art det her er tale om dekker, er et kommuniseringsbehov, — i det minste til en viss grad. Vi har en samfunnsstruktur og en politisk struktur som medfører at en lang rekke avgjørelser av helt vesentlig og avgjørende betydning for hele samfunnet blir tatt av sentrale myndigheter. Dette er nå tilfelle i høyere grad enn man har vært vant til i løpet av de senere generasjoner for øvrig. Uansett hvilken politisk innstilling man har i sin alminnelighet, og hvilken innstilling man har til de forhold som her berøres i sin særdeleshet, vil vel de fleste være enige i at det er av stor og avgjørende betydning hvilke muligheter man har for kommunisering mellom de avgjørende myndigheter på den ene side og dem som avgjørelsene direkte eller indirekte angår på den annen.

Det er for oss nærliggende å se konferanser av den type som Sosialøkonomisk Samfunn arrangerte i 1958 som et av de kommuniseringsmidler man har til rådighet i den foreliggende situasjon. Dette er, heldigvis, ikke den eneste kommuniseringsmulighet. Man har de vanlige politiske organer, som først og fremst representeres av Stortinget, — man har aviser og tidskrifter, — man har forbund og foreninger av forskjellig art, — man har møter mellom ansvarlige politikere og ledende menn fra nærings-

livet, — samt en lang rekke andre kommuniseringsmuligheter.

Alle de forskjellige kommuniseringsmuligheter som foreligger blir også benyttet, og de har alle sine spesielle karakteristika, — sine forde-
er og sine drawbacks. En av de tingene man tenkte å oppnå ved å arrangere Sosialøkonomisk Samfunns høstkonferanse i 1958, var å frem-skatte en kommuniseringsmulighet, et forum, hvor man kunne legge større vekt på rent faglig-økonomiske forhold enn man kan i mange andre fora. Dette innebærer ikke at de politiske syns-punkter skulle komme i bakgrunnen eller holdes helt utenfor. Tanken var at de politiske syns-punkter skulle få anledning til å fremtre på et plan og på en faglig-økonomisk bakgrunn som mange andre kommuniseringsmuligheter ikke vil kunne tillate.

Det er ikke opp til oss, som i så høy grad er part i saken, å bedømme i hvilken grad inten-sjonene er blitt virkeliggjort og konferansen har vært vellykket ut fra de opprinnelige synspunk-ter og ønskemål. Det er helt klart at man ikke på noe område har kunnet vente noen løsning av aktuelle økonomisk-politiske problemer på grunnlag av en slik konferanse som den som er blitt holdt. Men vårt håp er at man på enkelte områder har nådd frem til en viss avklaring av problemene og av hverandres standpunkter, og at hele debattnivået, dvs. grunnlaget og basis for de videre debatter, er forskjjøvet noe frem-over. Dersom konferansen har brakt bidrag i denne retning vil vi regne den som vellykket ut fra dens opprinnelige formål. Private utsagn overfor oss fra deltagere i konferansen peker i denne retning, og dette anser vi selvsagt for å være meget gledelig.

Man må beklage at praktiske forhold ikke har gjort det mulig tidligere å offentliggjøre de for-skjellige konferanse-innlegg. Imidlertid var emnet for konferansen, tross stor aktualitet, så generelt, og de problemer som ble tatt opp er av så langsiktig karakter, at stoffet i og for seg er like aktuelt i dag som for 3 måneder siden. På denne bakgrunn har vi ingen betenkelig-heter ved å legge frem dette stoff på det nå-værende tidspunkt.

Den aktuelle økonomiske situasjon og Regjeringens politikk

Av finansminister TRYGVE BRATTELI.

Den aktuelle hverdag er alltid bekymringsfull, og i alminnelighet tror jeg det kan være nyttig også når en skal vurdere hverdagens mer spesielle problemer å søke å se dem i en viss sammenheng. Jeg kommer da også i det jeg skal si her ved åpningen av denne konferanse til å søke å se noen av de problemene vi står oppe i, i et visst tidsperspektiv og ikke oppholde meg utelukkende ved de ting som nettopp nå opptar oss mest i det daglige arbeid, selv om jeg selv sagt også skal komme inn på de problemene.

Og når jeg skal se hverdagen i et visst perspektiv, vil jeg gjerne først peke på at det som jo preger utviklingen i den moderne industrialiserte verden — når man ser det over et visst åremål — det er først og fremst en ekspansjon — en utvikling — som i løpet av de siste par 10-år må kunne kalles for eventyrlig. Jeg sa et par 10-år. Det er fordi en i alminnelighet jo har vendt seg til å vurdere dagens statistiske størrelser sammenliknet med året 1938. På mange måter er det klart at det bildet en dermed får, er skjevt i den forstand at det jo i den første del av denne 20-årsperioden går endel år med ødeleggelser og til dels sterk nedgang i produksjonen. Det gjelder bl. a. vårt eget land, sånn at mye av den vekst en kan avlese for 20-årsperioden, jo faktisk er foregått i løpet av de 10-12 siste årene.

Under denne utviklingen som også vårt land har tatt del i, har det internasjonale samarbeidet spillet en betydelig rolle. Kanskje i den form det har vært organisert, en større rolle enn i noen tidligere periode. Jeg tenker da bl. a. på det arbeid som er gjort i OEEC-organisasjonen, og det samarbeidet en rekke av de deltagende land har hatt i denne organisasjonen, som jo førte til at den europeiske gjenreisningen ble gjennomført både hurtigere og mere effektivt enn noen ville ha tenkt seg mulig, tror jeg, da en sto foran denne gjenreisningsoppgaven.

Det er jo ofte sånn i menneskelivet at en ulykke kan utløse en kraftanstrengelse som får til følge at den etter noen tid ikke bare har utsløttet ulykkens spor, men er kommet langt ut over det. Og det var jo også det som skjedde med den europeiske gjenreisningen og med den hjelp som en særlig en del av gjenreisningsårene også fikk fra Amerikas Forente Stater ved Marshall-hjelpen.

Det har da som jeg sa, ført til om vi ser på en 20-års periode, har det i virkeligheten skjedd en eventyrlig produksjonsutvikling. La meg i forbifarten anmerke at den også har ført til at f. eks. det norske folk på en annen måte enn tidligere er blitt hva man kan kalle ekspans-

sjonsbevisst. Det har ikke alltid vært så, i hvert fall ikke i samme grad som tilfelle er i den periode som vi nå lever i.

Den siste europeiske statistikk jeg har her, fører fram til 1956 hvor den totale produksjon i OEEC-landene lå 51 prosent høyere enn i 1938. Innenfor denne utviklingen lå Norge meget godt an og atskillig høyere enn gjennomsnittet. Men særlig bemerkelsesverdig er kanskje den utvikling som i den samme periode har skjedd når det gjelder industriproduksjonen. Og mens totalproduksjonen i det tidsrom jeg her nevnte, er økt med vel 50 prosent, så har industriproduksjonen steget meget sterkere i de fleste land.

Når det gjelder industriproduksjonen, så har den relative vekst i Norge vært i overkant av det en finner i andre europeiske OEEC-land, og den ligger langt over gjennomsnittet for landene som helhet. De Forente Stater og Canada, som jo også hadde en enorm industriutvikling under krigen, de står der i en særstilling som nummer 1 og 2, men blant de europeiske land står vårt land meget godt. For 1957 — også sammenliknet med 1938 — lå industriproduksjonen (for å ta den rene industriproduksjonen ekskl. bergverk, elektrisitets- og gassverk) for OEEC-landene på 195, mens den i vårt land lå på 266.

Men selv om det er skjedd en sterk gjenreisning av Europa som har løftet produksjonsnivået langt utover hva det var før den siste krigen — meget langt ut over det — så vet vi alle at det er et dominerende trekk i dagens situasjon — et trekk også av økonomisk betydning — at Europa ikke lenger er verdens sentrum. Den utvikling som i virkeligheten jo hadde pågått lenge, har blitt særlig markert etter den siste krigen — en utvikling hvor tyngdepunktene i verdenspolitikken også i verdensøkonomien flytter seg vest og øst for det gamle Europa. Samtidig preges vår tid av veldige omveltninger i de folkerike områdene i Asia og Afrika.

Men selv med den veldige utvikling vi kan avlese for de siste par 10-årene, så lever jo de fleste i dag i en følelse av at vi ikke i første rekke står ved noe som er avsluttet. De fleste lever vel i dag i følelsen av at vi står foran en ny tid. Stikkord som atomenergi, automatisering osv. er nok til å henlede oppmerksomheten på det som jeg har i tankene, og det gjør at de fleste mennesker lever i en formodentlig begrunnet følelse av at vi så å si på toppen av en veldig utvikling som allerede har funnet sted, står foran en utviklingsperiode som kanskje inne-

bærer enda mer eventyrlige utviklingsmuligheter enn de par 10-år vi har gjennomlevet.

Som jeg sa, har Norge vært med i denne utviklingen, og i virkeligheten er vårt land blitt — man kan nesten si — omskapt i økonomisk henseende i løpet av den siste menneskealder. Selv om vi har våre daglige bekymringer, er vel alle i denne sal klar over at vårt land økonomisk og sosialt hører med blant de høyest utviklete områder i verden — blant de privilegerte områder i verden, om en vil si det slik.

Denne omskaping av norsk økonomi kan en kanskje best se hvis en et øyeblikk ser på den strukturendring som har funnet sted i norsk næringsliv. Denne strukturendringen tror jeg kanskje en lettest får tak i ved å se på endringene i yrkesbefolkningens fordeling på hovednæringer, hvor utviklingen fra 1946—1957 (altså i løpet av 11 år) er den at antall årsverk i jordbruket er gått ned med 85 000, mens det i industri og bergverksdrift er økt med 98 000. Det har i det som i en fellesrubrikk står under offentlig og privat tjenesteyting, gått ned med 41 000 (de er vel avviklingen av hushjelpinstitusjonen som slår igjennom der), mens det i varehandel er økt med 39 000 og i sjøtransport med 35 000. Det er først og fremst disse tall som forteller om en nyfordeling av landets yrkesbefolkning. Det betyr — bare for å nevne de relative tall på 2 områder som er særlig markante — at mens jordbruket i 1946 hadde 25,2 prosent av yrkesbefolkningen, så hadde det i 1957 18,0 prosent. I løpet av den samme tid steg industri- og sysselsettingen fra 20,6 prosent til 26,1 prosent av yrkesbefolkningen. Eller sånn litt grovt sagt betyr dette at den relative plass av industri og jordbruk har skiftet i løpet av disse 11 årene, og det er en utvikling som ikke på noen måte er avsluttet.

Jeg kunne selvfølgelig også gå inn på næringsgenes andel i nasjonalproduktet, men jeg skal ikke ta tid i dag til å gå nærmere inn på det.

Vi vet alle, særlig de som har deltatt i politisk virksomhet, at denne strukturendring jeg her har illustrert med noen få tall, den har ikke vært uten vansker. Den har vært fylt av mange bekymringer, mange friksjoner, ja, det har vel kanskje vært ett av de mest vedholdende politiske stridsspørsmål som nettopp har knyttet seg til denne strukturendringen. Og allikevel tror jeg at en rolig må si at når en nå ser tilbake, at dette har vært både en sunn og en nødvendig utvikling for landet vårt. For det er jo blant annet gjennom denne strukturendring at den har skaffet tilveie den meget store produksjonsvekst og økonomiske vekst som har funnet sted i det samme tidsrom.

Heller ikke skal jeg her i dag gå nærmere inn på alt det en kan se av mer — skal vi si — fysiske illustrasjoner av denne omdannelse av og vekst i vårt samfunn — det er ting som vil være kjent for alle som har øyne å se med og som vil se det.

Men før jeg så går inn på litt mere av det en kan kalle perspektivene fremover — dette var perspektivene mere bakover — så vil jeg gå litt inn på det som er den aktuelle situasjon.

Det som jo har preget den i de siste ett til halvannet år, det er en alminnelig stagnasjon og delvis tilbakegang i produksjonen, ikke minst industriproduksjonen. Denne utvikling ble mest markert i De Forente Stater, hvor industriproduksjonen i løpet av noen måneder gikk ned med ikke mindre enn 13 prosent, men der kom det, som vi vet, en endring i vår, og senere har produksjonen økt og arbeidsløsheten gått ned — selv om arbeidsløsheten der ennå er relativt betydelig — en arbeidsløshet som overført til norske forhold svarer til ca. 100 000. Men det har likevel skjedd et omslag som for de fleste har gitt et håp om at den amerikanske nedgang for denne gang har tatt slutt, og at det igjen er på vei oppover, slik at det etter hvert forhåpentlig vil komme til å virke inn også der hvor amerikansk økonomi øver sin innflytelse på den økonomiske utvikling i andre land. I Europa har utviklingen vært noe mere variabel fra land til land, men overalt har det vært enten et sterkt nedsatt veksttempo eller, det mest vanlige, stagnasjon eller direkte nedgang i produksjonen.

Dette begynte da også vi å merke etter hvert, og særlig selvfølgelig på det som er vårt mest sårbare punkt, nemlig skipsfarten, hvor jo fraktnivået fra et par år tilbake har gått meget sterkt ned. Fraktinntektene i år er beregnet til å bli 600 mill. mindre enn hva de var i fjor til tross for at vi har en større seilende flåte. Men også på forskjellige andre områder i vårt næringsliv har en merket denne avslakkingen, og det som her virket som et alarmsignal i vårt land, var jo den vinterledighet som ble registrert ved utgangen av januar måned på vel 39 000, eller ca. 10 000 høyere enn det som har vært vanlig midtvintersledighet i vårt land.

Nå, jeg må si at for min del var jeg noe foruroliget over den relative selvtilfredshet hvormed en tilsynelatende i mange land satt og så på at produksjonen stagnerte eller endog at den gikk ned. Jeg skal ikke her gå inn på de problemer en slik situasjon skaper for oss. Det er tildels gjenstand for senere foredrag i denne konferansen, men også når det gjelder den alminnelige holdning til disse problemer fra de forskjellige regjeringers, de forskjellige nasjoners side, så kunne en jo merke en endring utover vår- og sommermånedene. Det førte da også til at det på et ministermøte i OEEC i juli ble gjort et enstemmig vedtak hvor det ble tilrådd regjeringene å sette i verk tiltak som kunne stimulere til en varig, økonomisk ekspansjon uten inflasjonspress og skjevhet i betalingsbalansene.

Nå, det er den vanskelige trekanten, som alle land prøver å løse. Det som akkurat i den sammenheng er det viktigste, er at det gjennom dette OEEC-vedtaket ble skjøvet i forgrunnen igjen tiltak til å stimulere til varig, økonomisk ekspansjon. Og jeg vil gjerne si litt om det spe-

sielt. For meg står det sånn at den økonomiske oppgave nr. 1 i det en kaller den frie verden, det er å finne metoder til å fremme en kontinuerlig økonomisk vekst. I forhold til det står alle detaljproblemer, hvor viktige de enn måtte være, for meg som relativt underordnet. Og ser en på hele verdensutviklingen i dag, og fremfor alt prøver å se den i et visst perspektiv, så understreker det etter mitt skjønn enda serkere enn akkurat dagens bekymringer, at oppgave nr. 1 må være å finne metoder til en kontinuerlig økonomisk vekst. Jeg vil for min del si det såpass sterkt som at samfunnsformer som eventuelt ikke greier å løse den oppgaven, de har store muligheter for å gå til grunne, og det er et stort spørsmål om de har fortjent noe bedre enn å gå til grunne. Og ikke minst i dag i det internasjonalt relativt svekkede Vest-Europa er det oppgave nr. 1 å finne metodene til en kontinuerlig økonomisk vekst.

I virkeligheten er vårt eget land hittil rammet relativt moderat av den avslappingskonjunktur som har gjort seg gjeldende. Vi er her i landet veldig følsomme overfor forskjellige statistiske størrelser, bl. a. overfor statistikken over ledighet. Det skal jeg ikke beklage meg over, og det er forsåvidt på det rene at det utløste en voldsom, om enn kanskje noe overdreven diskusjon, det ledighetstall ved utgangen av siste januar som jeg nevnte. Det er klart at det gjennom hele året har vært en noe lavere sysselsetting og en noe høyere ledighet enn det har vært i de tilsvarende måneder året før. Ved siden av det er det jo i år regnet med at vi får et underskott på driftsbalansen med utlandet med ca. 1200 mill. kroner. Jeg vil si at det er heller ikke av de tall jeg for min del tar så tragisk for et enkelt år. Fremfor alt er det naturlig akkurat i år å se det i sammenheng med at vi har en skipsimport på over 2 milliarder — 2,150 millioner — det samme året. Vi har altså bare på dene post en langt større import av realkapital — om en vil — enn det beregnede underskott på driftsbalansen.

Når det gjelder stillingen på det norske arbeidsmarkedet, så har den først og fremst vært preget av en viss avslakking i industrien, og der særlig på noen bestemte industrifelter. Jeg vil gjerne også når det gjelder dette problem, minne om at det åpenbart gjør seg mange nyanser gjeldende i dette bilde, både når det gjelder produksjon, og det som utløser produksjonen, nemlig etterspørselen.

Det er kanskje ennå ikke så klare data for denne utviklingen i Norge, men det ser ut til at den i år kanskje blir mere merkbar enn tidligere — en viss omlegging i forbruksvanene og etterspørselen.

Det er, såvidt jeg skjønner, helt på det rene at mens det på en rekke områder har vært bekymringer for avsetning og produksjon, så har det i det inneværende år vært en markant stigning i det en bredt kan kalle det norske folks bilutgifter, og en står der, og også på andre områder, overfor en utvikling som nok kan føre

til — ikke minst kanskje i en overgangsperiode — endringer i folks forbruksvaner som kan føre til ganske store vanskeligheter når det gjelder en del mere tradisjonelle forbruksområder og produksjonsområder.

Men det karakteristiske ved den økte ledighet vi har i år, det er en nedgang i antall sysselsatte i industrien som er større enn den økte ledigheten som har vært registrert. Og der er det da særlig bekledningsindustrien og delvis trevareindustrien som står for en betydelig del av nedgangen i sysselsettingen. Når det derimot gjelder bygg og anlegg, har stillingen vært den at det i byggevirkksomhet har vært — og stadig er — en noe høyere sysselsetting enn ett år før, mens det i anlegg — jeg ser da bort fra de ekstraarbeider som nå kommer — har ligget ganske svakt i underkant av et år før. Det er ikke nedgang i sysselsettingen på de områder som har vært kilden til den økte ledigheten.

I Regjeringen har en derfor vurdert stillingen slik, at når det gjelder denne litt økte ledigheten, er det problem en har stått overfor å søke å komme gjennom en vanskelig vinter. Oppgaven er ikke å møte en langvarig depresjonsperiode, men å møte spesielle vanskeligheter slik vi nå har hatt dem, og altså søke å redusere den beregnede ledighet til det en kan kalle vanlig sesongledighet om vinteren. Det krever stort sett relativt kortsiktige tiltak som går konkret på den oppgaven. En har ikke vurdert situasjonen slik at det skulle være nødvendig med en mere generell og bredere anlagt motkonjunkturpolitikk med alle de problemer det innebærer — problemer der som sagt vil bli behandlet i denne konferansen i et senere foredrag.

Men det er, som en vet, også satt i verk noen tiltak fra Regjeringens side i denne avslakkings-situasjonen, som går noe videre enn til de spesielle tiltak for å sette igang statlig og kommunalt arbeid. En har økt enkelte statsbankers utlånssbudsjetter. Det er da fremfor alt for å øke skolebyggingen. En har frigitt båndlagte midler på 300 mill. kr. Hva virkningen av det vil bli, er vel like vanskelig å vurdere nå som det alltid var når en snakket om det før de ble frigitt, så det vil først utviklingen kunne vise. Det er gjennomført visse modifikasjoner i kredittavtalen med bankene, fremfor alt på to områder hvor bankene mere liberalt bør behandle kreditt til norskproduserte varer som har midlertidige avsetningsvansker i den nåværende situasjon, og også når det gjelder eksportkreditter der hvor det kan bidra til å holde eksport oppe under den litt vanskelige situasjon en nå har.

Dessuten vil der fra årsskiftet bli satt i verk en del skattelettelser både for statens og kommunenes vedkommende, som også etterhvert vil komme til å virke stimulerende.

Allikevel må en for dette året regne med at det blir en nedgang i industriproduksjonen, og at totalproduksjonen sannsynligvis blir

om lag på samme høyde som i fjor, i hvert fall ikke noe større enn den var i fjor.

Kanskje bør jeg da i tilknytning til dette si at jeg synes det alt i alt er rimelig grunn til ved en nøktern vurdering å regne med at det om ikke altfor lenge vil bli en tilfriskning i det en kaller de internasjonale konjunktorene, og at de særlige problemer som stagnasjon og nedgang har skapt, vil være relativt forbigående, og det vil jo da gjøre det mye lettere også å utforme en ekspansjonspolitikk i Norge hvis den kan skje parallelt med et annet konjunkturforløp internasjonalt sett. Der hvor jeg for min del frykter at en kanskje må regne med litt mere langvarige vanskeligheter, er når det gjelder skipsfart og skipsfrakter. Der var det vel så at der i forbindelse med Korea-krisen og det fraktnivå den utløste, over den ganske verden skjedde skipskontraheringer som alt i alt var ganske optimistiske, og som en vel må frykte for her kan komme til å virke atskillig tid på fraktnivået, selv om det generelt sett skulle bli bedre konjunkturforhold enn det er nå.

Jeg skal så gjøre noen betraktninger som vender litt mere fremover og utover akkurat disse dagens bekymringer. Jeg bør kanskje i forbifarten si et par ord om det som svært mange nå er opptatt av: pris- og indeksproblemene. Jeg vil der for det første henvise til at Regjeringen etter pågang fra næringsorganisasjoner og arbeidslivsorganisasjoner har gått med på å sette i gang en spesialutredning om de korttidsproblemene en der står overfor, en utredning som skal drøftes — i første omgang i det minste — internt mellom Regjeringen og de organisasjoner som foranlediget denne spesielle utredning satt i gang.

Det gjør at jeg for min del skal uttale meg overmåte generelt om den situasjon vi der står overfor. Jeg vil der for det første si at den tilpasning av både subsidienivå og subsidiesystem som har skjedd i inneværende år, holder jeg for min del fast ved at det var riktig å gjennomføre. Selvfølgelig måtte alle på forhånd være klar over at en slik omlegging av subsidiene, som delvis har vært krevd lenge og delvis meget høylydt fra mange gjennom lenger tid, at den selvsagt ville skape overgangs- og tilpasningsproblemer. Det er intet i de tilpasningsproblemer som det i og for seg ikke var mulig å ha full oversikt over på forhånd, også da et enstemmig Storting vedtok å gå til denne omlegging. Det var enstemmig endog inklusive Løvlien. Den eneste dissens som var i Stortinget, var tempoet i gjennomføringen av omleggingen, hvor det kom den for så vidt eiendommelig situasjon — eller i hvert fall sjeldne situasjon — at Arbeiderpartiet og Høyre vedtok det tempo i subsidieomleggingen som faktisk nå er gjennomført og som nå er etablert i den gjeldende indeks. Mellompartiene og Løvlien ville ha dette — jeg hadde nær sagt «gode» — gjennomført på et noe tidligere tidspunkt enn det som fulgte av Regjeringens forslag. Utover det var det ingen dissens, og også nå da tilpasningen er gjennom-

ført, er jeg for min del overbevist om at det var riktig å gjennomføre den.

Men det er klart det hopper seg opp her en del ting som gjør stillingen til en viss grad innfløkt: en slakk konjunktur, en allerede inngått avtale om en arbeidstidsforkortning med full lønnskompensasjon, et av visse andre forhold følgende press på prisene som gjør det litt uoversiktlig hvordan indeksen vil «oppføre» seg i tiden fremover. Jeg kan selvfølgelig lett skjønne at det er mange som i noen grad føler seg bekymret over den utvikling, selv om bekymringen delvis hviler på forskjellige premisser. Og selvfølgelig er det så at det til en hver tid vil være viktig at et lands regjering så langt det kan skje, i samråd og samarbeid med de organisasjoner hvis virksomhet betyr så overordentlig meget på disse feltene, søker å holde en prisstigning i så begrenset og moderat omfang som det er mulig. Hva den faktiske utvikling der vil komme til å bli utover neste år, det vil jeg i dag ikke gi meg ut på å spå noe om.

Hvis en så ser fremover, så skal jeg, i det jeg skal søke å unngå å trække i bedd som skal bearbeides av andre her senere i denne konferansen, også i forbifarten peke på at når vi i dag prøver å se vårt eget lands økonomiske utvikling fremover, melder markedsproblemene seg med stor tyngde.

Hvorfor de melder seg, og i hvilke former de hittil har meldt seg, går jeg ut fra denne konferanse vil få utredet senere. Men jeg vil gjerne peke på et politisk moment i denne saken som ofte etter mitt beste skjønn står nokså mye i bakgrunnen i den norske diskusjonen av disse spørsmålene.

Det er jo nå på det rene, går jeg ut fra, at Seksmaktsunionen trer i kraft fra 1. januar i året som kommer. Dermed skapes det etterhvert et felles marked med til dels betydelige tollbarrierer utad. Norge har vært og er sterkt interessert i sammen med de andre nordiske land og England, at der kan finnes fram til en ordning som binder resten av Europa sammen med denne Seksmaktsunionen, for å hindre en alminnelig økonomisk splittelse av Europa.

Jeg tror det er viktig å være klar over at Seksmaktsunionen eller Roma-unionen ikke på noen måte bare er en ren økonomisk organisasjon. Jeg er endog i atskillig tvil om rent økonomiske betraktninger av den art som vi underholder hverandre med i diskusjonen om f. eks. det nordiske fellesmarked overhodet ville ført fram til noen seksmaktsunion på fastlandet. Om de politiske momenter der ikke har vært de alene avgjørende, er det i hvert fall etter mitt skjønn helt på det rene at de har vært overmåte tungtveiende for den organisasjon som der etableres. Og det er vel kanskje litt av en svakhet i den diskusjonen vi fører her i landet om markedsplanene at disse mere utenrikspolitiske aspekter knyttet til markedsplanene og hele denne europeiske utviklingen står noe for sterkt i bakgrunnen.

I alle tilfelle er vi stillet i den situasjon at de 6 allerede opptre som en enhet i de europeiske institusjoner. Vi kan ha forskjellig tro eller tiltit til hvor sterkt det samholdet i virkeligheten er — de facto opptre de som en enhet. Jeg tror vi må regne med at de vil komme til å fortsette med det. Vi er under alle omstendigheter både ut fra politiske premisser og ut fra økonomiske premisser, når vi ser fremover, nødt til å beskjefte oss med disse ting, og jeg skulle for min del ønske at debatten, ikke minst om nordisk samarbeid etter hvert kunne få et mere konkret og mere «jordbundet» innhold enn den delvis har hatt hittil.

Det er godt og vel at en har sagt fortreffelige sannheter for en årrekke tilbake, men med en fart utviklingen i den moderne verden har, vil det ofte være utilstrekkelig bare å forlate seg på de sannheter en en gang har funnet frem til. Og det som etter mitt skjønn her er det tyngende problem når en ser fremover, det er problemet om hvordan vi skal kunne skape et større hjemmemarked. Det er ut fra den synsvinkel en i første rekke må nærme seg disse problemene, og da sett i lys av den ekspansjonsutvikling som preger vår tid.

Industriproduksjonen er mer enn fordoblet på 20 år. Det vil i vårt land i realiteten si i løpet av en 12—15 år. Er det noen grunn til å tro at utviklingstakten i de neste 20 år skal bli lavere enn det som den har vært i den tid som ligger bak oss? Jeg kan ikke skjønne at det er noen naturgitte eller andre faktorer som tilsier det. Men det er ganske klart at skal vi i dette land en gang til i løpet av en halv menneskealder fordoble vår industriproduksjon, da er en av de første forutsetninger at vi kan løse det til dette knyttede markedsproblem, og først og fremst da det hjemmemarkedsproblem vi dermed stilles overfor.

Når det gjelder Regjeringens generelle politikk skal jeg bare nevne den i noen ganske få trekk tilslutt.

Vi har sett det slik at det både er riktig og nødvendig å ha som en permanent retningslinje at en skal opprettholde høy sysselsetting og at en skal søke å bringe tilveie en stadig pågående ekspansjon. Det er det formål de langtidsprogrammer Regjeringen legger fram skal tjene, og de generelle linjer i disse opplegg faller jo stort sett sammen med liknende opplegg som OEEC-organisasjonen har gjort for det område den dekker. Seve utviklingsperspektivene er de samme i OEEC som de er i vårt eget land.

I den periode vi nå er inne i, har en ment at det fortsatt er nødvendig med meget høye investeringer. Frem til og med i år har vi hatt meget høye investeringer. Noen vil kanskje mene de ikke er høye nok, mange vil ha anmerkninger å gjøre til investeringenes fordeling, men generelt sett er det nødvendig også i årene fremover å ha meget høye investeringer. Det gjelder både investeringer i næringslivet, og det gjelder på andre områder. For min del skal jeg i de nærmeste 5 uker gjennomgå alle de investerings-

ønsker som knytter seg til statsbudsjettet for neste termin, og også der er jo ønskene meget omfattende og på flere områder meget vel begrunnede.

Det er særlig 3 områder som der peker seg ut og som er pekt ut som dem en må søke å gjøre noe spesielt på. Det ene — og jeg nevner det bevisst først — det er det som har å gjøre med utdanning og forskning i det store og hele. I det hele dette å gjøre menneskene kvalifiserte til å møte den utvikling en nå kan øyne. Ved siden av selvsagt det alminnelige kulturkrav om en økning av almenutdannelsen i bredden. Der foreligger det enorme oppgaver. Det blir også gjort mye. Det er formodentlig en del av norsk mentalitet at hvis en ønsker at det skal bli gjort noe på et felt så er en tilbøyelig til in absurdum å redusere det som faktisk skjer. Når en ser i et visst utviklingsperspektiv i vårt eget land, er det ganske klart at det på alle felter skjer veldig mye, men vi har ikke nådd et nivå som er tilfredsstillende med sikte på fremtiden. Det er mange nye og krevende oppgaver som her må løses.

Så har vi bil- og veiproblemene. De har sine iherdige talsmenn, og det er neppe noen i denne sal som er ukjent med at det foreligger problemer på de feltene. Om det kan en si at det er på ingen måte sånn at det ikke blir gjort noe her. Det er et veldig arbeid som blir gjort, men vi har et vanskelig land, ikke minst når det gjelder langveiskommunikasjoner. Her bare nevner jeg det for å si at det er ganske klart at vi i årene fremover står overfor veldig oppgaver når det gjelder kommunikasjonssektoren generelt sett, og ikke minst når det gjelder veibyggingen, med sikte på den utvikling av biltrafikken som vi kan føle oss temmelig trygge på vil fortsette i fremtiden enda sterkere enn det vi har sett hittil.

Innenfor helsesektoren ligger det også en rekke oppgaver hvor det bør søkes gjort noe mere enn det en hittil har kunnet greie.

Når det gjelder investeringene generelt sett så er jo kravene der overordentlig sterke fra alle kanter. Det en har sagt i Regjeringens langtidsprogram er at det relative omfang av industriinvesteringene bør bli noe større enn det var i de siste fire årene. Det er det lett å si. Det er ikke alltid like lett å gjennomføre det. De alternative områder innenfor næringslivet — hva er det for noe? Det er blant annet jordbruk. Det er fiskerier. Det er andre områder som rent politisk tildels er mye flinkere til å hevde seg — i hvert fall i Stortinget — enn hva industrien er det. Men når en ser på den utvikling som allerede har funnet sted, og der hvor oppgaver og muligheter ligger i fremtiden, synes det å være ganske klart at en relativt noe større del av investeringene i næringslivet burde skje i industrien.

Når det gjelder boligbyggingen, så er den alltid et omstridt spørsmål. Den linje Regjeringen der har valgt, er å holde den på ca. 25 000 leilig-

Kan vi verge oss mot *internasjonale konjunkturtilbakeslag*

Av professor TRYGVE HAAVELMO

Det spørsmål som er reist i tittelen på dette foredraget kunne en ganske enkelt besvare slik: «Delvis, men ikke helt». Jeg skal prøve å utdype og begrunne denne påstand. Jeg har også en annen generell merknad om det som står i tittelen. Det står: «Oss». Dette peker på at det vi kommer til å snakke om, er noe i retning av «samfunnet som helhet», eller skal vi si, Ola Nordmann i gjennomsnitt. Det er jo naturligvis den enkelte produsent og den enkelte arbeider som mest direkte føler konjunkturvanskelighetene, i sin egen bedrift. Det er han som får den direkte føling — på tusener av forskjellige spesielle måter — med det som et konjunkturromslag rent konkret betyr. Når vi snakker om hva vi kan gjøre for å verge oss mot konjunkturtilbakeslag, så er det altså her bare tale om å

heter i året. Hva den vil bli i år, vet jeg ikke. Resonnementet bak det at regjeringen her har basert sitt 4-årsprogram på 25 000 leiligheter i året, det er at det i de nærmeste årene er viktigere å øke investeringene i skole- og utdannelsessektoren enn det er å øke boligbyggingen ut over ca. 25 000 leiligheter i året. Det henger sammen med alle de problemer som kommer av befolkningsstrukturen. Akkurat i årene fremover nå er det skoler, og ikke minst de høyere skoler, de store årskullene har bruk for. Fra midten av 1960-årene begynner de å nærme seg gifteferdig alder, som det heter, og da kan igjen nivået for boligbyggingen komme i en annen stilling. Men en får ta oppgavene ettersom de melder seg, og for de nærmeste år er jeg for min del overbevist om at en ekspansjon i visse andre byggeområder er viktigere enn å drive boligbyggingen opp over ca. 25 000 leiligheter i året.

Jeg er klar over at de betraktninger jeg har gjort — særlig på en del felter har vært nokså generelle. Jeg har delvis gjort det bevisst fordi jeg har den ære å starte her, og fordi jeg ikke ved mere detaljerte betraktninger ville gå inn på felter som vil bli særbehandlet senere i løpet av denne konferansen.

Jeg ser like fullt som alle her de vanskelighetene vi på visse områder står oppe i nettopp nå. Jeg føler meg likevel trygg for at vi har store muligheter, og jeg tror også vi skal finne utvei til å nytte de muligheter som foreligger, slik at utviklingen i den fremtid vi nå ser foran oss skal bli minst like spennende, minst like resultatrik som den vi har gjennomlevd i de par siste 10-år.

drøfte hvilke tiltak vi kan tenke oss i nasjonal målestokk, for å bedre forholdene i gjennomsnitt. Det er ikke stort som kan sies her om hva en kunne gjøre for mere direkte og spesielt å løse den enkelte produsents konjunkturproblemer.¹⁾

1. Generelle merknader om problemets art.

La meg begynne med å peke på en nokså selv-sagt ting: Det er jo det at vi har samkvem med utlandet som kan skaffe oss problemer i forbindelse med konjunktursvingninger ute. Alle vet at vi har store økonomiske fordeler av samkvemet med utlandet. Vi kunne derfor på en måte si at problemet med å verge oss mot internasjonale konjunkturtilbakeslag er å dra mest mulig fordel av samkvemet med utlandet under alle mulige konjunkturforhold. En annen konklusjon følger også, nemlig at hvis vi klarer, i en viss forstand, å få mest mulig ut av vårt økonomiske samkvem med utlandet under skiftende forhold, så er det ikke noe mere vi kan gjøre. Det må være nokså innlysende at hvis skiftninger i konjunkturforholdene ute i verden betyr noe for oss, så må det være slik at det, i en viss forstand, «beste» vi kan oppnå gjennom vår økonomiske politikk, vil være et resultat som kommer til å variere over tiden. Det vil si vi ikke alltid får like stor fordel ut av vårt samkvem med utlandet. Jeg sier dette for å minne om at vi ikke må betrakte det som en selvfølge at vi skulle ha særlig gunstige økonomiske forbindelser med utlandet til alle tider. Eller, for å si det på en annen måte, vi bør kanskje heller snakke om at vi kan være mere eller mindre heldige, enn å snakke om at vi kan være mere eller mindre uheldige.

Jeg har en generell merknad til om problemets art. I disusjoner her i landet om forskjellige former for motkonjunkturtiltak, bygger vi gjerne på forutsetningen om at Norge er et lite land i verdensøkonomien. Denne forutsetningen, som selvsagt er riktig, kobles da gjerne sammen med at det først og fremst er spørsmål om å fremme norsk egeninteresse på det økonomiske området, selv om det kanskje

¹⁾ Under utarbeidelsen av dette foredraget har jeg hatt stor nytte av å lese finansråd Eivind Erichsens artikkel «Motkonjunkturpolitikk under et internasjonalt konjunkturtilbakeslag», Statøkonomisk Tidsskrift 1958, pp. 73—94.

også i noen grad snakkes om virkningene av hva vi gjør for verdensøkonomien. Her skal vi være klar over at selv om formålet var rent egoistisk fra vår side, er det slett ikke sikkert at det å handle som om vi var et lite land uten innflytelse, faktisk, til syvende og sist, er det som fremmer vår egeninteresse. En kunne jo nemlig si at hvis en delte verden opp i tilstrekkelig små enheter, så ville alle, eller hver enkelt, av disse enhetene nesten ikke ha noen betydning for verdensøkonomien. Dette må være galt, for det må jo være hva de enkelte enhetene gjør til sammen som bestemmer hvordan verdensøkonomien blir seende ut. Det kan altså hende at selv om vårt synspunkt er rent egoistisk, så faller ikke dermed hensynet til hvordan våre disposisjoner virker på utlandets økonomi helt ut av bildet. Noen ville vel dessuten føye til at det kanskje er vår plikt også å se problemet fra et mere generelt, internasjonalt synspunkt. Når vi allikevel her legger opp vår analyse fra et rent norsk synspunkt, må den baseres, ikke bare på at vi er et lite land med liten betydning for verdensøkonomien, men på et faktisk forhold som vi tror vil gjelde, nemlig at resten av verden vil bære seg annerledes ad på det økonomiske område enn vi har tenkt å gjøre. For å konkretisere: Sett at vi drøfter slike tiltak som å forsøke å legge oss opp en valutareserve i såkalte gode tider. Dette er jo ikke en praktikabel politikk hvis alle enheter i verdensøkonomien skulle forsøke på det samtidig.

Hva er det så egentlig som kan skje i verdensøkonomien, og som vi fra vårt synspunkt vil karakterisere som konjunkturtilbakeslag? For fremdeles å holde meg på det helt generelle plan, vil jeg si at de ting det her kan være tale om kan være av to slag: De kan bestå i det vi kunne kalle «fiksjonsøkonomiske» faktorer, og de kan bestå i det vi kunne kalle realøkonomiske faktorer. Med den første gruppe av faktorer tenker jeg på slike ting som kan hende ute, og som kan få oss til å disponere vår økonomi på en uødig ugunstig måte. Som eksempel, sett at prisene på våre eksportvarer faller. Sett samtidig at prisen på importvarer faller med samme prosent som prisen på eksportvarene. Dette kunne f. eks., hvis vi ikke innretter oss mere fornuftig, føre til at eksportindustrien nedsetter produksjonen og skaper arbeidsløse, at denne arbeidsløse skaper nedsatt etterspørsel etter hjemlige varer, at dette i sin tur skaper nedsatt etterspørsel etter importvarer. Vi får altså en nedsatt aktivitet som igrunnen er meningsløs, når vi ser saken fra synspunktet landet under ett. Det eneste virkelig realøkonomiske moment i en slik utvikling, er jo bare at kjøpeevnen av våre valutabeholdninger, eventuelt vår gjeld til utlandet, forandres. Hvis vi hadde balanse i utenriksøkonomien, behøvde vi, realøkonomisk sett, ikke å få noen virkninger på produksjon og sysselsetting av en slik parallell prisendring.

Vi kunne gå litt videre med denne illustrasjonen. Det kunne godt hende at bare forventningene om prisfall ute ville sette

igang reaksjoner hos våre egne produsenter som ville føre til en betydelig aktivitetsnedgang, altså rett og slett en nedgang som vi har skapt selv ved ufornuftig adferd, eller en kunne kanskje si, som vi var blitt narret til ved å se på det som skjer på verdensmarkedet.

Det jeg kalte realøkonomiske faktorer må være slike ting som med nødvendighet er ubehagelige for vår økonomi, selv om vi innretter oss på den best mulige måte for å møte vanskelighetene. Eksempel på slike ting som vi ikke kan gjøre noe med, annet enn å akseptere dem som fakta, er uheldige endringer i terms of trade. Hvis vi får mindre for våre eksportvarer i forhold til hva importvarer koster, enn vi fikk i en tidligere periode, så er dette i og for seg et tap for oss som vi ikke på noen måte helt kan fri oss fra. Jeg kunne ha lyst til her å skyte inn en bemerkning som vel sier noe nokså selvfølgelig, nemlig at når det gjelder å bøte på virkningene av forverrelse av terms of trade, kan ingen indeksregulering av lønninger og inntekter for å skaffe kompensasjon kvitte landet som helhet med det ubehagelige forhold at vi da enten må arbeide mer for å opprettholde samme inntekt, eller at vi må finne oss i en noe redusert inntekt. Samtidige teknologiske forbedringer kunne bøte noe på forholdene, men det er en annen sak.

Endelig vil jeg nevne spørsmålet om hva egentlig et konjunkturtilbakeslag er f. eks. sammenlignet med det vi ofte kaller strukturelle endringer i verdensøkonomien. Når vi snakker om konjunkturedringer, forestiller vi oss vel ofte mer eller mindre jevne og kortvarige sykliske bevegelser. Det er imidlertid svært vanskelig, i en gitt fase av en slik utvikling, å si med sikkerhet om det er et korttids-fenomen vi har for oss, eller om det er noe som kommer til å vare på lengre sikt, og som vi derfor må ta konsekvensene av i vår mer langsiktige planlegging. Her kan det lett oppstå konflikt, når en drøfter tiltak. Det kan være slik at hvis en venter ny ekspansjon i visse eksportnæringer om et halvt år, så vil det være urasjonelt, fra et produksjonsteknisk synspunkt, å flytte folk og ressurser over i annet arbeid. Mange går videre og sier som så at vi kan jo aldri riktig vite om det er det ene eller det andre fenomen vi har for oss, derfor er det best ikke å gjøre noen tiltak, for de kunne jo være uheldige, eller bygge på feil prognose. Til dette er jo svaret svært greit: En må sammenligne de faktiske foreliggende alternativer slik som de ser ut til å være på det tidspunkt da en må ta en beslutning. Hvis det etterpå viser seg at en kunne gjort noe annet som hadde vært mer gunstig, så får en spørre seg om det hadde vært noen mulighet for å forutse den faktiske utvikling. Ellers får en sammenligne resultatene av de iverksatte tiltak med resultatene av de alternativer som faktisk var på tale i vedkommende øyeblikk. Allikevel er det ikke til å komme forbi at en i enhver slik situasjon blir nødt til å ta standpunkt til hvorvidt en mener den oppståtte

situasjon er varig, eller rent forbigående. Det er jo klart at vi ikke kan løpe altfor mye etter vind og vær med vår egen nærings- og produksjonsstruktur.

2. Virkningen av internasjonal konjunkturtilbakeslag hvis vi «ikke gjør noe».

Det er svært vanskelig å definere eksakt hva det betyr «ikke å gjøre noe» mot et konjunkturtilbakeslag. Hvis vi i dag forholder oss passive etter våre begreper, ville kanskje folk for 50 år siden sagt at vi gjør en rekke drastiske inngrep i økonomien for å møte konjunkturtilbakeslaget. Vi har jo en hel del organisatoriske ting i vårt moderne samfunn som automatisk trer i funksjon når konjunkturtilbakeslag melder seg. Vi behøver f. eks. bare å tenke på arbeidsløshetstrygd. Det vi vel mener med «å gjøre noe», er visse tiltak som er direkte knyttet til den oppståtte internasjonale situasjon, og som benytter seg av handlingsparametre som vi mener det offentlige kan variere nettopp for slike formål. La oss altså prøve å forestille oss hvordan et konjunkturtilbakeslag ute kunne virke hvis vi forholder oss mer eller mindre passive.

La oss tenke oss at våre eksportinntekter og skipsfrakter går ned, med eller uten nedgang i verdensmarkedets priser. Den vanlige, og vel riktige, oppfatning av hva som da videre vil skje i vår økonomi, kjenner vi. La meg kort rekapitulere den her: Først får eksportnæringene mindre inntekter, og dette kan føre til at de også får mindre sysselsetting. Begge deler betyr i første omgang en reduksjon av inntekten for norske kjøpere. Denne reduserte inntekt vil slå mere eller mindre sterkt ut i redusert etterspørsel, og reduksjonen vil fordele seg på en viss måte over importvarer og norsk-produserte varer. Hvis produsenter og de som investerer anteciperer en sterkere og mer varig nedgang i aktiviteten enn den som faktisk foreligger, vil dette selvsagt kunne forsterke reduksjonen i den samlede etterspørsel. Reduksjonen i importen vil avhenge av hvor elastisk etterspørselen etter importvarer er for variasjoner i inntektene til norske kjøpere.

Hvis nå sysselsettingen og produksjonen likevel holdt seg oppe, på en eller annen måte, så vil jo også etterspørselen holdes oppe, dermed etterspørselen etter importvarer, og dermed er skapt et annet forhold mellom importutgifter og eksportutgifter. Hvis importutgiftene allerede tidligere var «for høye», vil altså utviklingen kunne føre til et underskudd som før eller senere skaffer oss valutaproblemer. Grunnen til at eventuelle tiltak for å holde sysselsettingen oppe ikke løser problemet, slik som det kunne gjøre det i en lukket sektor, er altså ganske enkelt denne: Sysselsettingen og inntektsstimuleringen virker bare på en totalstørrelse, på forskjellige måter naturligvis, nemlig den samlede kjøpeevne hos det norske publikum og norske bedrifter osv. Hvis de andeler av denne kjøpeevne som går til import og til hjemme-produserte varer er atferdsmessig sammenknyt-

tet, så har en ingen garanti for at ikke høy sysselsetting, i en slik situasjon som vi her drøfter, vil føre til vanskeligheter med vår betalingsbalanse. De to sentrale problemer som oppstår hvis vi «ikke gjør noe», kan vi altså kort karakterisere slik: Vi kan få sysselsettingsproblemer, vi kan få valutaproblemer eller begge deler.

Det realøkonomiske forhold bak denne utviklingen er jo bare den ting at landet har fått mindre råd til å kjøpe importvarer enn før. Alt det andre, med valutavansker, at folk, hvis de settes i arbeid, vil kjøpe bort for mye av sin inntekt på importvarer, det er problemer som skyldes det jeg kalte fiksjonsøkonomiske faktorer. Det vil si det er ting som vi ikke behøver å få hvis vi innretter vår politikk på en fornuftig måte.

3. Det generelle motkonjunkturproblem.

En kunne fristes til å si at motkonjunkturproblemet er da svært enkelt: Vi bare setter de som blir ledige i eksportnæringene igang med nyttig innenlands produksjon, og gjør tiltak som direkte eller indirekte rasjonerer importen til et nivå som svarer til det vi har råd til å kjøpe. Dette er for så vidt ikke noen dårlig oppskrift, den representerer i hvert fall kjernen i et motkonjunkturopplegg hvis konjunkturedgangen er av det slaget jeg antydte. Men opplegget er noe for enkelt. Det er lett å føre i marken en rekke argumenter for det, men en må skjelve litt mellom de forskjellige argumenter en ofte hører i denne forbindelse.

La meg først nevne en type av argumenter som er svært utbredt, og som dessverre nok har stor politisk effektivitet. Argumentet er dette, at det ene eller det andre motkonjunkturtiltaket er uheldig, kanskje ubrukelig, fordi det rammer noen. Således er det jo f. eks. ubehagelig for de fleste av oss om importen blir rasjonert, eller om vi får særavgifter på den. Det er også ubehagelig å betale skatt for å sette igang offentlige arbeidere. Det er ubehagelig for folk å ta annet arbeid enn de er vant til osv. Så går en da på jakt etter det eller de magiske tiltak som ikke skal berøre noen på en ubehagelig måte. Dette avslører en form for fiksjonstenkning. Hvis det nemlig var mulig å finne tiltak som var slik at ingen merket noe til konjunkturtilbakeslaget, at vi unngikk virkningene av det vi mener er en nedgangskonjunktur ute, så kunne dette bare være riktig av 2 grunner, enten fordi det som er skjedd ute i verden i virkeligheten hører til gruppen «fiksjonsøkonomiske faktorer», som i grunnen ikke skulle bety noe tap for oss. Eller så måtte forholdet være det at vi allerede før konjunkturuomslaget ute i verden ikke hadde innrettet vår økonomi særlig fornuftig, og at vi plutselig nå finner at vi i en nedgangssituasjon har ubrukte muligheter for å gjøre økonomien litt bedre for alle. Det skal ikke benektes at en nedgangskonjunktur ute somme tider kan sette mere fart i sakene på det økonomisk-politiske plan også her hjemme, slik

at visse nye tiltak da blir politisk mulige. Vi kan få en slags sjokkvirkning av det som skjer ute i verden, slik at vi får mindre kjekl om småting, og lettere får enighet om å foreta visse disposisjoner som vi allerede burde ha gjort for lenge siden.

Men er det ikke noe slikt som er tilfelle, så er det ikke til å komme forbi at noen må rammes av de motkonjunkturtiltak som settes i verk. Det en imidlertid burde si er ikke at disse tiltakene i seg selv rammer forskjellige grupper, men at det er de faktiske forhold ute i verden som har gjort vårt land fattigere, eller stillet oss i en mindre gunstig økonomisk posisjon, om må ramme de forskjellige grupper, i større eller mindre grad. Medmindre de tiltak som treffes er svært uheldige, så burde de jo være slik at de enkelte grupper, på grunn av de økonomisk-politiske tiltak, rammes i noe mindre utstrekning av konjunkturedgangen enn ellers ville vært tilfelle. Men den populære kortslutning å legge skylden på tiltakene istedetfor på de reelle endringer som er bakgrunnen er jo dessverre ganske utbredt. Det jeg her har sagt betyr selvfølgelig ikke at alle tiltak som kan føre til mindre sysselsettingsnedgang og mindre importoverskudd nødvendigvis er «gode» eller fordelaktige. Det er stor forskjell på slike tiltak, og det er mange å velge mellom.

Vi har imidlertid en god del bindinger som begrenser vårt valg av mulige tiltak. For det første er vi bundet ved endel internasjonale avtaler. Dessuten har vi endel tiltak, som selv om de er teknisk effektive nok, er særlig upopulære og ubehagelige, som f. eks. direkte rasjoneringsforanstaltninger, eller spesielle former for subsidier som kan bli sett på med forargelse av mange gruppe i samfunnet. Dessuten har vi bindinger som det er umulig å rive opp medmindre det var tale om en helt drastisk konjunkturedgang. Jeg tenker på slike ting som hele systemet med indeksregulerte lønninger og andre lignende avtaler mellom de store organisasjoner.

Men la oss komme tilbake til det sentrale problem. Den aller største vanskeligheten har vi allerede implicit gitt eksempel på. Det var denne: Hvis vi løser sysselsettingsproblemet kan vi få et valutaproblem, hvis vi løser valutaproblemet ved å skape redusert etterspørsel, kan vi få et sysselsettingsproblem. Dessuten gjelder det jo at vi i enhver situasjon, også en situasjon som vi betegner som konjunkturedgang, har, ikke bare disse to målsettinger om sysselsettingen og vår valutariske stilling, men en rekke andre målsettinger. Med andre ord, vi ønsker ikke en gunstig eller brukbar valutasituasjon for enhver pris, kanskje ønsker vi full sysselsetting nesten for enhver pris, men vi har også sterke preferanser i retning av f. eks. en sosial rettferdig fordeling av inntektene i samfunnet. Videre har vi sterke interesser i retning av at de produksjonskrefter som er i sving skal brukes på en effektiv måte. Vi har målsetting om stabile priser, vi har kanskje en målsetting i retning av at det offentlige konsum, ellere mere

generelt de offentlige budsjetter, skal være av en viss størrelse sammenlignet med budsjettene til den private sektor. Vi setter en viss pris på privat forbruksfrihet og privat næringsfrihet, og frihet til privat initiativ. Vi har sterke preferanser ikke bare med hensyn til den løpende levestandard, men også når det gjelder å skape vekst for en bedre fremtid.

Disse forskjellige målsettinger er dessverre i nokså stor utstrekning konkurrerende. Vi må alltid prøve å veie dem mot hverandre, og det må vi også gjøre i en situasjon som er mindre gunstig for oss på grunn av de økonomiske forhold ute i verden. La meg nevne som eksempel: Skal vi f. eks. la en importreduksjon gå mest ut over investeringene i samfunnet, eller skal den gå ut over konsumet? Begge typer av produksjon, både av investeringsvarer og konsumvarer, skaper sysselsetting, men den ene formen er rettet mot fremtiden, skaper økonomisk vekst, den andre skaper øyeblikkelig behovs-tilfredsstillelse. Det er slett ikke sikkert at vi i en situasjon der vi alt i alt tjener mindre som nasjon enn før, bare satser på å holde forbruket oppe, og lar hele reduksjonen gå utover investeringene. Det kan være mange mennesker som har så stor preferanse for å opprettholde vekst for en bedre fremtid at de heller ville la den reduksjon i inntekt som vi må finne oss i, gå ut over konsumet.

Det gjelder visse generelle regler for hvordan en skal håndtere en økonomisk politikk som må ta omsyn til mange målsettinger. La meg imidlertid først nevne fremgangsmåter som i alminnelighet ikke fører fram. Det er slike, dessverre vanlige, fremgangsmåter som går ut på at en tar for seg det ene tiltak etter det andre, ser det isolert som et middel til å fremme en bestemt av de nevnte målsettingene, og så finner ut at det er til så stor skade for de andre målsettinger at det ikke kan brukes. Tiltaket forkastes derfor, man drøfter neste, det forkastes osv. Saken er jo at det er en naturlig tendens, når man har mange målsettinger, til at et enkelt tiltak virker ugunstig for flere målsettinger enn det virker direkte gunstig for. Dette gjelder i alle fall når de fleste av målsettingene er sterkt konkurrerende. Den generelle regel en må følge er denne: En må først gjøre seg klart hvilke kombinasjoner av de mange målsettinger som det overhodet er mulig å oppnå. Innenfor de praktiske muligheters grense får en da prøve å velge den grad av oppfyllelse av de forskjellige målsettinger som en liker best. Hvis en f. eks. har bestemte meninger om graden av tilfredsstillelse for hver enkelt målsetting, så må en ha minst like mange forskjellige arter av motkonjunkturtiltak som en har målsettinger. Hvis en ikke vil bruke så mange forskjellige tiltak, så må en prøve å veie de forskjellige målsettinger mot hverandre, innenfor de alternativer som det er faktisk mulig å oppnå med de tiltak en er villig til å sette i verk. Ved en reell konjunkturedgang ute, altså en nedgang som virkelig gjør oss fattigere, vil det da gjerne bli slik at de forskjellige målsettinger

bare kan tilgodeses i en noe mindre grad enn tilfellet var under gunstigere konjunkturførhold. Hvis ikke motkonjunktur-politikken fører til en slik fordeling av tapet, er den antagelig ikke helt fornuftig innrettet.

4. Spesielt om aktiviserings- og sysselsettingsproblemet.

La meg drøfte litt nærmere de to spørsmål som tross alt er de mest sentrale i en motkonjunktur-politikk, nemlig spørsmålet om å opprettholde aktivitetsnivået og spørsmålet om hvordan man kan mestre valutasituasjonen. Jeg vil først se litt på spørsmålet om sysselsettings-politikken. Det første vi her kan slå fast er selvsagt at de som eventuelt ville bli ledige ved en konjunkturedgang startet utenfra, i hvert fall må skaffes inntekt. Det vil si de må beholde en andel av det nasjonale produkt, selv om totalproduktet på grunn av nedgangen ute, vil falle alt i alt.

Det er et annet spørsmål som har et nesten like selvsagt svar, nemlig spørsmålet om en skal prøve å skaffe de som blir ledige arbeid. Svaret på dette må åpenbart i sin alminnelighet være ja. Hvis dette ikke skulle være så, må årsakene ligge i den måten vi administrerer vår økonomi på. Det kan ikke skyldes reelle, uunngåelige årsaker. Spørsmålet er altså i grunnen ikke om de som eventuelt måtte bli ledige i f. eks. eksportnæringene, skal skaffes arbeid, men det er bare spørsmål om hva slags arbeid de skal skaffes. Jeg snakker her selvsagt hele tiden om arbeidskraft som er villig til å ta annet arbeid, eller som en med rimelighet kan forlange skal ta annet arbeid, mot passende godtgjørelse. Når det gjelder spørsmålet om hva slags arbeid de som blir ledige skal skaffes, er det også her noen argumenter som jeg vil kalle reelle, mens andre er slik at de nærmest avslører en viss hjelpeløshet i måten vi administrerer vår økonomi på. For å ta det siste slags argument først. Her har vi som eksempel en måte å resonnerer på som ofte uttrykkes slik: Vi har ikke råd til å sette de som blir ledige i arbeid, fordi etterspørselen, spesielt etter importvarer, da vil bli for stor, og dette vil skape spesielle vanskeligheter, siden eksportinntektene er gått ned. Det er klart at et slikt argument ikke kan godtas. Eller retttere sagt, at det er en fallitt-erklæring å akseptere det. At det skulle være nødvendig å la være å arbeide for også å la være å importere kan bare skyldes en måte vi innretter oss på og ikke noe som ligger særlig dypt i sakens natur. Men det er en annen type av argumenter om kostnader ved å sette igang arbeid for å øke sysselsettingen som er mer reell, nemlig spørsmålet om valuta-kostnadene ved det arbeid som settes igang. Vi har nå, etter de foreliggende kryssløpsundersøkelser som f. eks. Statistisk Sentralbyrå har gjennomført, en mye bedre oversikt enn før over hva som vil kreves, direkte og indirekte, av valuta for forskjellige slags produksjons-virksomhet. Hvis en derfor vil ta hensyn til valuta-utgiftene ved igangsetting av

ekstraordinært arbeid, skulle en nå ha en god del konkrete opplysninger å bygge på.

Samtidig må en her ikke glemme følgende poeng: Hvis alternativet til å sette igang en virksomhet som, la oss si, ville kreve 50 prosent av verdien av de produserte varer som import, ville være bare å la arbeidsfolk gå ledige og betale dem, så kommer jo bruken av valuta til den slags virksomhet, sammenlignet med bruken av valuta til mere direkte import, i et noe annet lys. 50 prosent av sluttverdien av disse varene ville jo da, fra et nasjonal-økonomisk synspunkt så og si være gratis i den utstrekning folk er villige til å yte arbeid.

Jeg nevnte tidligere vanskeligheten ved å bedømme om en konjunkturedgang, som er kommet igang, vil være langvarig eller kortvarig. Bedømmelsen av dette må bli av avgjørende betydning for hvor drastiske overføringer av arbeidskraft det kan bli tale om. Hvis en alt i alt kommer til at en påbegynt nedgang ikke vil vare altfor lenge, må et viktig virkemiddel være å produsere eksportvarer for lagring, når det er tale om varer som kan lagres. Hvis da nedgangen skulle vare lenger enn ventet, og lagrene blir fulle og det må selges endel varer til dårlige priser, så er ikke dette noe avgjørende bevis for at en har gjort feil. En må nemlig spørre om hva som ville vært et praktisk mulig alternativ. Hvis alternativet hadde vært å sette folk til forholdsvis unyttig arbeid, kan en si at en i grunnen ikke har tapt noe mer enn det eventuelle valutautelegg som er gått med til råvarer o. l. En må i det hele tatt i slike spørsmål være klar over at en kan tape ikke bare ved å gjøre tiltak som kanskje ikke er de aller beste, men at en kan tape like mye, eller mer, ved overhodet ikke å gjøre aktive tiltak.

Når det gjelder sysselsettingsproblemet for eksportnæringene som ikke har slike varer som lett kan lagres, vil igjen de tiltak som kan komme på tale avhenge av hvor lenge en tror nedgangen vil vare. Det kan meget vel være rasjonelt å betale arbeidere i disse bransjer for å stille med noe forholdsvis mindre nyttig arbeid i og omkring bedriften, bare for å ha dem i full beredskap når muligheten for eksport igjen melder seg. På dette området tror jeg meget kunne gjøres hvis eksportnæringene og de enkelte bedrifter i eksportbransjen tenkte igjen om en rekke alternative situasjoner som de kunne bli stående overfor når det gjelder avsetningsmulighetene, eller andre forhold ute som har betydning for deres økonomi, slik at et eller annet av disse alternativer kunne settes i sving når de forholdene som svarer til det faktisk inntreffer. Utarbeidelse av slike reserveplaner i de enkelte bedrifter måtte selvsagt skje etter en mer eller mindre koordinert plan, slik at ikke de tiltak som den enkelte synes er fornuftig, slår tilbake og virker mot sin hensikt når en ser på hele vår økonomi under ett.

Jeg vil nevne litt om et spørsmål som diskuteres svært ofte, nemlig betydningen av at de enkelte bedrifter legger seg opp finansielle r e s e r-

ver for, som det heter, å kunne møte vanskelige tider. La meg her for det første si at det selvsagt som regel er hyggelig for den enkelte bedrift å være godt forsynt med disponibel egenkapital. Det tjener mange formål. Bedriften kan føle at den står friere, den har tilgang på midler i det øyeblikk den finner det mest hensiktsmessig å bruke dem, osv. Men jeg må tilstå at jeg aldri riktig har skjønt argumentet om at opplegg av reserver i bedriftene skulle være noen virkelig garanti mot aktivitetsnedgang under en avslapping i konjunkturerne ute, eller her hjemme, for den saks skyld. Det er vel ikke slik å forstå at vi venter at bedriftene skal drive en slags veldedighets-politikk ved hjelp av sin egenkapital. Resonnementet må vel være at bedriftene forutsettes å sette igang aktivitet som de selv mener er økonomisk forsvarlig. På det grunnlag er det vanskelig å forstå hvorfor bedriftene skulle være mindre forsiktige med å kaste bort sin egen oppsparte kapital på tvilsomme forretninger, enn om de var nødt for å bruke lånt kapital for dette formålet. Selvsagt finnes det bedrifter som kanskje vil sette igang aktivitet bare de overhodet har tilgang på finansielle midler til å gjøre det, men jeg tror at de fleste bedrifter regner på en annen måte, nemlig at det som teller er lønnsomhetsbetraktninger, og da er det ingen grunn til at bedrifter som har samlet seg en betydelig egenkapital skulle bruke denne til tapbringende virksomhet. Jeg er klar over at man må ta mange spesielle forbehold for enkelte tilfeller, når det gjelder det resonnement som jeg har nevnt, men jeg tror allikevel det sentrale i det er riktig, nemlig at spørsmålet om en bedrift vil eller ikke vil øke sin aktivitet, eller opprettholde den, først og fremst vil avhenge av om denne virksomheten faktisk er økonomisk forsvarlig. Jeg må tilstå at jeg har en mistanke om at det i dette resonnementet skjuler seg litt gammeldags tenkning, nemlig at det ventes å bli vanskelig for bedriftene, i nedgangstider, å få tak i kreditt. Som sagt, dette kan gjelde for endel bedrifter, men jeg tror en alminnelig oppfatning når det gjelder det vi kaller solide bedrifter, er at det først og fremst er et spørsmål om det faktisk foreligger muligheter for lønnsom aktivitet. I den utstrekning argumentet om betydningen av tilgang på finansielle midler virkelig er vesentlig, kan problemet løses gjennom den generelle kreditt-politikk.

5. Valutaproblemet.

Den nærliggende, men samtidig trange og ubehagelige, vei til løsning av valutaproblemet under svingende konjunkturer, er selvsagt opplegg av valutareserver i de perioder da eksportnæringen tjener godt. Jeg nevnte allerede tidligere at dette ikke er en politikk som alle land kan drive samtidig, men vår problemstilling er jo nettopp at vi går ut fra at andre land driver en politikk som igrunnen er årsaken til vanskelighetene, og da kan vi kanskje forsvare å si at det er all right for vårt land å motvirke en

urasjonell økonomisk politikk i utlandet ved at vi selv driver en viss utjevnings-politikk.

En annen praktisk mulighet, som vel nok dessverre er blitt noe svekket i tiden etter den annen verdenskrig sammenlignet med hva den var i mellomkrigstiden, er å få lån i utlandet på rimelige betingelser nettopp under nedgangstider. Hvis vi har investeringsprosjekter som vi er overbevist om har et godt grunnlag på lengre sikt, er jo opplåning i utlandet til slike formål en forsvarlig forretning.

Hvis imidlertid valutabeholdningen under en nedgangsperiode ute ikke strekker til, og kredittmulighetene også er sterkt begrenset, er det bare en utvei tilbake, nemlig på en eller annen måte å bringe importen ned. Jeg sa at det bare er en utvei. Dette kan lyde som en hadde valget mellom å bruke denne muligheten eller la det være. Det har en faktisk ikke, for importen vil nødvendigvis gå ned enten man treffer det ene eller det annet tiltak under de betingelser som jeg nettopp skisserte. Den gammeldagse måten å løse dette på var at folks inntekt ble redusert slik at de ikke fikk råd til å kjøpe for mye importvarer. Men for at de skulle bli tilstrekkelig fattige til å løse problemet, måtte de også produsere mye mindre for innenlandske formål. Det må imidlertid fornuftigvis finnes andre og mer effektive måter å begrense importen på enn denne direkte sløsing med våre ressurser. Det er mange forskjellige tiltak som kan settes i verk. Det mest nærliggende er naturligvis direkte importkontroll, men en slik ordning har jo mange ulemper og møter mye motvilje blant folk. En annen mulighet er på forskjellig vis å gjøre importen dyrere, i norske kroner regnet. Selv om vi ikke på dette området lenger kan bruke en slik ting som toll-politikken helt fritt, er det mange andre virkemidler som kan gjøre omtrent samme nytten. Jeg nevner slike ting som en selektiv kreditt-politikk når det gjelder finansiering av import, og beskatningen av slike varer som produseres her i landet, og som inneholder importvarer av et slag vi ikke synes vi har råd til å spandere valuta på i en knapp situasjon.

Jeg vil ikke gå i detalj her når det gjelder de mange virkemidler som kan brukes. Jeg vil bare igjen slå fast det som er det sentrale, nemlig at en for å løse aktiviseringsproblemet og valuta-problemet må sette i verk minst to forskjellige sett av tiltak, i hvert fall så lenge en praktisk talt full sysselsetting anses som en nokså absolutt målsetting.

6. Oppsummering.

I dette foredraget har jeg vært nødt til å bevege meg i nokså generelle vendinger for å prøve å gi et overblikk over det veldige problem-kompleks som dette tema representerer. La meg til slutt prøve å trekke ut de konklusjonene av generell art som jeg mener er helt sentrale på området.

For det første må vi være klar over at det vi kaller en konjunkturedgang ute, i den

Internasjonale betalingsproblemer og økonomisk samarbeid

Av direktør KNUT GETZ WOLD

Denne konferansen blir holdt på et tidspunkt da det er fare for sammenbrott i hele det vest-europeiske handels- og betalingssystemet. Instrumentene for dette samarbeidet — Organisasjonen for europeisk økonomisk samarbeid og Den europeiske betalingsunion — har skapt resultater som er uten sidestykke i den økonomiske historie. For vårt eget lands økonomiske vekst og velstand har disse resultatene vært et avgjørende vilkår. Mer avhengig av utenrikshandelen enn noen andre, med en vekst i brutto nasjonalproduktet fra 1938 til nå som fremdeles er rekord i vår verdensdel, har Norge høstet fruktene i høyere grad enn kanskje noe annet land.

De ytre forutsetningene har hjulpet til, det er så. En stor ekstraordinær tilgang på dollar til Europa og en bedre alminnelig økonomisk politikk i de store landene enn i mellomkrigstiden gjorde det mulig å gjennomføre frie handels- og betalingsforhold og en utvidet arbeidsdeling

mellom landene uten at den økonomiske veksten kom i fare.

Det må også innrømmes at OEEC's regler om frilistingen, oppgjørsbestemmelsene i EPU, forsøkene på samordning av den økonomiske politikken i de enkelte europeiske landene osv. ikke er utformet systematisk på en slik måte som vi kunne ønske og i samsvar med slike målsettinger for den økonomiske politikken som de fleste her i landet ville stille opp.

Dette reduserer likevel ikke verdien av de faktiske resultatene. Og det er enestående i historien at suverene land aksepterer at alle sider ved deres indre økonomiske politikk er noe som andre land har en legitim interesse av å drøfte og å søke å påvirke.

Frilistingen og EPU har muliggjort en utvidet arbeidsdeling i Europa og dermed en mer rasjonell produksjon og en sterkere økonomisk vekst enn en ellers kunne hatt. Industriproduksjonen i Vest-Europa lå i fjor 87% høyere enn i

utstrekning den representerer noe reelt sett fra vårt synspunkt, vil bety et tap for vår økonomi som helhet. Dette betyr at noen grupper, eller noen typer av målsettinger, må rammes av nedgangen, i større eller mindre utstrekning. Motkonjunkturproblemet består i å gjøre skaden minst mulig. Hvis det faktisk skulle være slik at en under en nedgangskonjunktur skulle greie å forbedre vår økonomi absolutt sett, så måtte dette være et tegn på at vi har innrettet oss underoptimalt tidligere.

En annen ting som jeg har prøvd å få frem er at vi må ta hensyn til at vi faktisk har en rekke forskjellige målsettinger som vi prøver å tilgodese i en viss utstrekning, selv om det er nedgangstider ute i verden. Med andre ord, det er ikke spørsmål om tiltak som satser alt i retning av å tilgodese en bestemt målsetting. Vi må altså prøve å komme bort fra den måte å resonnere på som tar for seg målsettingene en for en, og prøver å finne ut hva man kan gjøre med dem uten å se dem i sammenheng med de øvrige. For å kunne gjennomføre denne simultane tilpasning med henblikk på de forskjellige målsettinger må en regne med at en bruker mange forskjellige artede tiltak.

Et tredje punkt som jeg har prøvd å fremheve er at når en vil vurdere om et tiltak

av motkonjunkturtypen har virket, eller vil virke, gunstig eller ikke så må en sammenligne det med de faktisk foreliggende gjennomførbare alternativer, og ikke med et mystisk ubestemt «ikke-gjøre-noe»-alternativ, der alt likesom kunne vært så mye bedre. Jeg mener ikke dermed å si at det alltid er bedre å foreta seg noe som virker svært aktivt enn å la det være. Jeg vil bare presisere at det å la være også er en desisjon som man må vurdere konsekvensene av.

La meg til slutt igjen understreke en ting som vi må registrere som et ubehagelig faktum, nemlig at vi må anse det umulig å helgardere oss mot virkningene av en reell konjunkturedgang i utlandet. For det første vil det altså som jeg nevnte faktisk foreligge et tap, det vil si, det foreligger mindre gunstige muligheter for vår økonomi enn under andre konjunkturforhold. Det er ikke helgardering mot dette jeg tenker på. Det jeg tenker på er en helgardering som vi kunne være sikker på ville gi oss det best mulige resultat under de faktisk foreliggende konjunkturforhold. Heller ikke dette kan vi være sikre på å oppnå, av den enkle grunn at vi jo sjelden vet hvordan konjunkturutviklingen vil forløpe, spesielt hvor lenge en nedgang vil vare. Vi må her ta visse sjanser, basert på hvordan vi tror forløpet blir, og så la det stå til.

1938, brutto nasjonalproduktet 58% høyere og brutto nasjonalproduktet pr. hode 35% høyere. Samtidig var eksportvolumet økt til nesten det dobbelte av førkrignivået og importvolumet økt med vel 70%.

Men klart nok kan ikke denne ekspansjonen i produksjon og handel i første rekke ses som et resultat av frigjøringen av handels- og betalingsforbindelsene. Det avgjørende har vært at det alminnelige etterspørselsnivå har vært tilstrekkelig høyt og den økonomiske politikken hatt en slik retning at det økonomiske klima har vært klart ekspansivt med unntak av tilbakeslagene i 1948—49, 1953—54 og det vi nå er inne i. Med dette økonomiske klimaet har handels- og betalingspolitikken muliggjort en raskere vekst enn en ellers kunne hatt. Oppgangen er blitt spredt til hele verdensøkonomien hurtigere og effektivere enn det ellers ville vært mulig. Hvis forutsetningene med hensyn til det alminnelige økonomiske klimaet svikter, kan det handels- og betalingssystemet som er bygd opp like fullt virke i den motsatte retning: til å spre tilbakeslaget i enkelte land hurtig og effektivt til andre land. Og det er nettopp en slik situasjon vi nå synes å være inne i i Europa.

Det økonomiske bildet er i dag preget av stagnasjon og tilbakegang overalt i Vest-Europa. I det største industriland, Storbritannia, har en nå hatt 4 års ubrutt stillstand. I den nærmeste tiden framover ventes det direkte nedgang i industriproduksjonen. Over 10% av produksjonskapasiteten står unyttet. I Vest-Tyskland er det nå inntrådt en stans i oppgangen etter flere års ekspansjon, som i det landet har vært bygd på store utførselsoverskott og øking av valutareservene. I Frankrike fortsatte den inflasjonspregete oppgangen i ly av importrestriksjonene i første halvår i år, men også der er det nå inntrådt en stans. I Italia stagnerer produksjonen, i Belgia viser den direkte nedgang osv. I Norge har industriproduksjonen hittil i år vist et fall på 4%, og stigningen i brutto nasjonalproduktet vil bli meget liten, om noen i det hele. I Danmark og Sverige er nedgangen noe mindre utpreget enn her.

I enkelte land har fallet i produksjonen skapt alvorlige arbeidsløshetsproblemer. I andre er utslagene i arbeidsløshetstallene heller små. Det betyr på den andre siden mye tomgang og ned-satt produktivitet i næringslivet.

Denne utviklingen må en også se på bakgrunn av den voldsomme veksten i produksjonen i Sovjet-blokken. Industriproduksjonen i Sovjet-Samveldet steg i fjor med 10%. I første halvår i år har oppgangen vært ennå litt større. I Polen, Øst-Tyskland og Tsjekkoslovakia har stigningen i industriproduksjonen i første halvår i år vært mellom 10½ og 12%. Det er sannsynlig at stålproduksjonen i Sambandsstatene i 1958 for første gang kommer til å ligge under Sovjet-Samveldets produksjon trass i at kapasiteten, altså de fysiske mulighetene for å produsere, er nesten dobbelt så stor i USA.

Hvordan har så dette kunnet skje? Alle land

er jo forpliktet til å holde full sysselsetting og økonomisk ekspansjon i samsvar med bestemmelsene i FN's charter, i OEEC's konvensjon osv. Forklaringen ligger i at innholdet av disse forpliktelsene tolkes på en ganske ulike måte i de forskjellige land. Vi har nok skapt internasjonale organer som muliggjør en helt åpen, inngående og realistisk drøfting av de enkelte lands indre og ytre økonomiske politikk. Men vi har ikke tilsvarende faktiske midler for å påvirke de land som ikke ønsker å gjøre noe effektivt for å oppfylle målsettingen på disse områdene, framfor alt når det gjelder den indre økonomiske politikken.

Spillereglene for den ytre økonomiske politikken blir derimot fulgt og kontrollert gjennomført på en helt annerledes effektiv måte. Den internasjonale handels- og betalingsmekanismen som er blitt skapt etter krigen er i virkeligheten slik at den gir de landene som ikke vil eller kan gjøre noe effektivt for å oppfylle de alminnelige produksjons- og sysselsettingspolitiske målsettingen, overtaket på andre land.

I så måte virker systemet faktisk mer ensidig enn den gamle gullstandarden. Den representerte et effektivt om enn meget grovt instrument for samordning av de enkelte lands økonomiske politikk. Men den hadde også sine spilleregler, som slo begge veier: En utstrømning av gull tvang vedkommende land til å gjennomføre en kontraktiv penge- og finanspolitikk. Omvendt førte en tilstrømning av gull til en ekspansiv politikk. Men denne siste virkningen er ikke blitt akseptert etter krigen. Land som Vest-Tyskland, Belgia og Sveits har ofte avslått å la en stor tilgang på dollar og gull få de tradisjonelle virkninger på sin økonomiske politikk. De har tatt sikte på å nøytralisere tilstrømningen gjennom kontraktive tiltak som har opphevet den «naturlige» ekspansive effekten. De har ikke villet følge sin egen ortodokse filosofi, når det gjaldt dens konsekvenser for deres egen økonomiske politikk.

Situasjonen er en helt annen for de landene som har underskott. De er i dag mer eller mindre tvunget til å føre en kontraktiv økonomisk politikk. Liberaliseringen av utenrikshandelen har begrenset deres handlefrihet sterkt. Det er bare et land som Frankrike som har funnet å kunne sette seg ut over liberaliseringsforpliktelsene. Det er for øvrig ikke bare de formelle forpliktelsene utad som teller her. De fleste land har mer eller mindre avvirket det administrasjonsapparatet som skal til for å opprettholde en regulering av utenrikshandelen. Ennå mye viktigere er det at de politiske og psykologiske forutsetninger for en slik regulering ikke er til stede lenger. Skal reguleringen av innførselen kunne gjennomføres på rasjonell vis, må den nemlig, om den er av større omfang, følges opp av en indre regulering av investeringer, råstofftildeling, forbruk, priser osv. Og slike konsekvenser synes folk i dag ikke villige til å godta i noe land i Vest-Europa. Om en igjen ser bort fra Frankrike, der utenrikshandelen spiller re-

lativt liten rolle, er det da også karakteristisk at intet vesteuropeisk land som har kommet opp i valutavansker de siste 6—7 årene, har ment å kunne løse dem gjennom innførselsrestriksjoner.

Når det gjelder tollsatsene, er de i stor utstrekning bundet gjennom GATT-avtalen. Også dette virkemidlet er derfor sterkt redusert i effektivitet.

Valutakursforandringer er av tvilsom nytte under de forholdene som rå i den moderne økonomi, politisk betraktes de oftest som en stor belastning og også her foreligger det internasjonale bindinger gjennom Pengefondet. Kredittmulighetene i EPU er etter hvert sterkt redusert, og flere av underskottslandene har små gull- og valutareserver. Noen «støtputer» av betydning når det gjelder å møte større ulikheter i «trykket» i den indre økonomien i de enkelte land er altså ikke til stede.

Under disse forholdene er handlefriheten på debitorsiden liten. Disse landene blir som oftest tvunget til å søke å følge med i den politikken de store kreditorlandene gjennomfører. For debitorlandene er i det hele konsekvensene av en valutastrømning ikke så forskjellige fra hva virkningene av en gullutstrømning var i tiden før den første verdenskrigen.

Av de landene som teller mye i verdensøkonomien, er det i dag bare Sambandsstatene og Vest-Tyskland som har så store gull- og valutareserver at de har full handlefrihet i den økonomiske politikken. Noen få mindre land står i samme stilling, særlig Sveits, Belgia, Venezuela og Canada.

Myndighetene i USA og Tyskland utformer sin økonomiske politikk ut fra bekymringen for en fortsatt prisstigning. I disse landene har riktignok oppgangen i prisnivået vært beskjeden. I Vest-Tyskland har leviekostnadene steget med 11% i løpet av de siste fem årene, og i USA er tallet 8%.

Disse prisstigningstendensene møtes med alminnelige penge- og finanspolitiske virkemidler. Men disse midlene har vist seg åpenbart ineffektive når det gjelder å stoppe kostnadsinflasjonen. I Vest-Tyskland har stigningen i arbeidslønningene hittil vært dempet gjennom den store tilgangen av arbeidskraft fra Øst-Tyskland. Denne faktoren blir nå etter hvert redusert i betydning. I USA har fall i jordbruksprisene spilt en stor rolle når det gjelder å begrense oppgangen i leviekostnadene. Men det viser seg nå etter hvert politisk umulig å fortsette denne jordbrukspolitikken, som var en viktig faktor i republikanernes store valgnederlag. I det hele viser USA's og Vest-Tysklands eksempler, at ikke noe land — og heller ikke de som fører hva mange kaller en «sunn» penge- og finanspolitikk — hittil har kunnet løse problemet med stigende arbeidslønninger, jordbrukspriser og leviekostnader. Som Roy Harrod nylig har understreket for Englands vedkommende har kontraksjonen i den industrielle aktivitet det siste året, med det derav følgende

fall i produksjonen pr. sysselsatt, ført til at lønnskostnadene pr. produktenhet har steget mer enn i årene før, da lønningene selv steg raskere. På denne bakgrunnen er det grunn til å imøtese med spenning resultatene av arbeidet i det 4-mannsutvalget som skal løse dette spørsmålet her hjemme, og som skal legge fram sin tilråding i begynnelsen av desember.

Den prisen en må betale for en kontraktiv økonomisk politikk av den tyske type er ofte stagnasjon i produksjonen. Men hittil har Vest-Tyskland unngått å betale denne prisen, og har hatt en meget hurtig økonomisk vekst. Grunnen er de store eksportoverskottene. Andre land har etterspurt tyske varer i et så stort omfang at det har oppveid den manglende innenlandske etterspørsel. Til gjengjeld har Tyskland trukket til seg andre lands gull og valutareserver i enormt omfang. I de seks årene fra og med 1952 til og med 1957 økte reservene i land utenom Sambandsstatene og internasjonale institusjoner med 9,7 milliarder dollar. Av det falt 7,4 milliarder, eller over tre fjerdeparten, på fem land, nemlig Tyskland, Venezuela, Canada, Italia og Sveits. Og av dette beløpet igjen falt halvparten, eller 3,7 milliarder dollar, på Tyskland. Hvor enormt stort dette beløpet er kan en få et inntrykk av når en nevner at det er mye større enn Storbritannias og Sterlingområdet samlede gull- og valutareserver. Gullet og dollarne er kommet til Tyskland fra de andre europeiske landene gjennom EPU, fra USA særlig som følge av de store militære betalinger, fra de underutviklede land osv. De gull- og dollarbeløpene som Vest-Tyskland har trukket til seg fra Europa, har økt på grunn av økingen i gullprosenten i EPU.

Om Tysklands økonomiske politikk sier Sir Oliver Franks, mannen som var formann i den komiteén som skapte OEEC: «There are in fact three broad lines of action, apart from a liberalisation of commercial policy, which a surplus country can adopt in order to return to a balanced international position. Probably the best solution of all is to re-lend the surplus abroad, as Britain did during the nineteenth century, for in that event there will be no pressure upon the exchange reserves of other countries at all. In Germany's case that solution is hampered by the level of interest rates and the absence of specialised financial institutions. Failing that, the currency could be allowed to appreciate; but this Germany has firmly and finally rejected. The only remaining recourse, if the surplus continued, would be to allow money incomes and the standard of living to rise, even if that meant abandoning the dogma of absolute stability in internal prices. Any country, clearly, is entitled to decide which of these remedies, or which combination of them, it prefers to adopt; but it is not entitled, if it wishes to act as a loyal member of an international system, to reject all of them.»

Gull og dollarreserver har i dag som i førkrigstiden stor maktpolitisk betydning. Store reserver blir gjerne utnyttet til å gi særlige kreditter til

landene f. eks. i Syd-Amerika, Midt-Østen og Det fjerne Østen i samband med leveranser av maskiner og annet produksjonsutstyr fra vedkommende kreditorland. Og slike kreditter fører igjen til politisk og økonomisk innflytelse i lantakerlandene. Mens kreditter gjennom EPU hevdes å representere en tung byrde for overskottslandene, blir den tilsvarende byrde tydeligvis meget lett å bære i samband med slike tosidige kreditter til tredjeland.

La meg i denne forbindelse nevne et spørsmål som synes terminologisk, men som i virkeligheten viser viktige trekk ved tankegangen i enkelte av de økonomiske ledende land når det gjelder de mellomfolkelige betalingsforholdene i dag. Et europeisk land som har overskott på EPU-området, får 75% dekket i gull eller dollar og må gi 25% kreditt til EPU. Kreditten til EPU er kurs-sikret mot en endring av gullprisen i dollar, og den er øyeblikkelig tilgjengelig hvis vedkommende land senere skulle få bruk for sine tilgodehavender til dekning av løpende underskott eller f. eks. kapitaleksport til utlandet. Når det gjelder de 75% som gjøres opp i dollar, blir disse dollarne gjerne plasert kortsiktig i f. eks. amerikanske Treasury Bills og kan nyttes på samme måten til å dekke senere løpende betalinger eller kapitalbetalinger. Det er naturligvis fremdeles noen forskjell mellom dollar og EPU-valuta. Men i praksis kan det jo vanskelig tenkes at ikke en del av et framtidig betalingsbehov også skulle gjøre seg gjeldende overfor Europa. Og i alle fall kan det f. eks. gjennom transferable sterling foretas en overføring fra EPU-valuta til dollar. Det interessante er nå at mens det å yte kortsiktige kreditter til EPU kalles en tung byrde kalles det å yte liknende kortsiktige kreditter til USA å «bli betalt». Før krigen ville jo ingen betrakte f. eks. en øking av et lands reserver i London som en bekymringsfull kredittytelse til utlandet.

Bak de konkrete problemene ligger det en alminnelig og sterk skjerping av hele kreditor-synspunktet i mellomfolkelig økonomisk politikk. Fra Den internasjonale betalingsbanken i Basel, Det internasjonale pengefondet og en lang rekke individuelle forfattere kommer det en strøm av publikasjoner som ensidig framstiller de mellomfolkelige betalingsproblemene som et spørsmål om å sette debitorene under tilstrekkelig effektiv kontroll, slik at de ikke skeier ut.

For rettferdighetens skyld må det også innrømmes at et par debitorland ikke har oppfylt sine forpliktelser på den måten de burde. Det mangler også mye på at myndigheter og sosial-økonomer har viet prisstigningsproblemene i den moderne økonomi den interesse som de fortjener på grunn av sin faktiske betydning og på grunn av den vekt som folk faktisk legger på dem. En stor del av vanskene i Europa på dette området må imidlertid tilskrives devalueringen i 1949, som uten tvil var det alvorligste feilgrep som er gjort i økonomisk politikk etter den siste verdenskrigen.

Likevel er det åpenbart at det sentrale økonomiske problem i Europa i dag ikke er å bremse på debitorlandenes overdrevne ekspansjon, men å utforme en økonomisk politikk som gjør det mulig å ta i bruk de reelle ressurser som de vestlige landene rar over. Om mange her i Europa og også i Sambandsstatene synes vi har god tid i så måte, har de økonomisk tilbakeleggende landene ikke god tid, og Sovjet-Samveldet på sin side er fullt på det rene med det.

I dette økonomiske klima har som nevnt den andre gruppen av land ikke noen stor økonomisk-politisk handlefrihet. Storbritannia har nå bygd opp sine valutareserver ganske sterkt. En 10% bedring i terms of trade har hjulpet godt til med det. Men først og fremst har den industrielle stagnasjonen ført til dette resultatet. Nå har landet igjen et visst spillerom, som etter hvert bør gjøre det mulig for britene å gå atskillig lengre enn til den oppmykningen av den økonomiske politikken som hittil er gjennomført.

Likevel er det vanskelig å kritisere britene på dette området. Av en øking i valutareservene fra 1850 til 3100 mill. dollar det siste året, skyldes omkring 800 mill. trekk på Pengefondet og andre lån. Den øvrige bedringen er nok betydelig, men likevel ikke stor nok til å gi noen virkelig omfattende handlefrihet. Reservene skal jo strekke til for hele sterlingområdet.

Dertil kommer de veldige tilgodehavender som andre land har i London. Tilsammen utgjør de 3,3 milliarder pund. Selv om ikke alle disse fordringene er like likvide, vil en meget stor del av dem på kortere eller lengre sikt kunne komme til uttrykk som aktiv etterspørsel og krav på Storbritannias økonomiske ressurser. De er også faktisk blitt nedbetalt ganske betydelig de siste årene.

Storparten av disse reservene ble bygd opp under krigen ved at andre land leverte varer og tjenester til den britiske krigføringen. Også her har en å gjøre med et interessant terminologisk spørsmål. Når Storbritannia betaler i fredstid de ytelsene som India, Egypt osv., og for så vidt også Norge gjennom skipsfarten, presterter under krigen, heter det at disse andre landene trekker på sine tilgodehavender i London. Når Tyskland ikke gjør det samme med de ytelser andre land — ufrivillig — leverte under krigen, heter det at vi denne gang har vært realistiske nok til ikke å pålegge Tyskland tunge erstatningsforpliktelser. Fra rent økonomisk synspunkt er det et viktig forhold at disse to store landene har gått ut av krigen med en så helt ulik utenriks-økonomisk stilling på dette området. De prestasjonene England og Tyskland på forskjellig vis mottok fra andre land, var faktisk av noenlunde samme størrelsesorden. Men konsekvensene av dette har altså vært høyst ulike. De mellomfolkelige betalingsproblemene ville vært umåtelig mye mindre i dag om enten England hadde sluppet å honorere forpliktelsene fra krigstiden, eventuelt slik at de var blitt internasjonalsert i en eller annen form, eller alternativt

Tyskland på sin side hadde måttet påta seg tilsvarende forpliktelser.

Også de skandinaviske landenes og ikke minst Norges handlefrihet er i høy grad bundet som følge av valutasituasjonen. Det er blitt bevilget 110 mill. kroner og gjennomført en begrenset oppmyking av kredittpolitikken. Men noen virkelig motkonjunkturpolitikk er ikke blitt satt i gang. Heldigvis er jo også behovet for en slik politikk meget begrenset. Arbeidsløsheten er lav. De andre landene i OEEC mener at Norge fremdeles har «overfull sysselsetting». På den andre siden betyr jo dette at fallet i produksjonen har ført med seg en nedgang i produktiviteten.

Hvor sterkt bundet vi er av valutapolitiske grunner kommer ikke minst til uttrykk i de kortsiktige kapitalbevegelsene. Norge fikk kjente kortsiktige lån på 110 mill. kroner i første halvår i år. Dertil var det en uforklart post på vel 180 mill. kroner i valutainngang. Mye av dette er ventelig også kortsiktige kreditter. Her er vi på et område hvor sambandet mellom den indre og den ytre økonomien kommer særlig tydelig fram. For hovedgrunnen til at norske firmaer har gått inn for å skaffe seg disse store kortsiktige kredittene, er sikkert den stramme penge- og kredittpolitikken her i Norge. Den har gjort det nødvendig for bedriftene å dekke en størst mulig del av sitt lånebehov i utlandet. Og det har igjen hjulpet til med å løse Norges valutamessig likviditetsproblemer.

Skulle det på den andre siden bli nødvendig med en virkelig dyptgående motkonjunkturpolitikk, ville vi lett komme opp i en situasjon hvor den kom til å koste mye mer valutamessig enn den økte valutautgangen som direkte følger med den ekspansjonen som settes i gang. Grunnen til det er at de kortsiktige kredittene i så fall ventelig ville komme til å gå ut av Norge. Og et omfattende erfaringsmateriale fra en rekke land viser at en ikke har noen midler, heller ikke gjennom en regulering av utenrikshandelen, som i nevneverdig grad kan bremse eller stanse en slik prosess. Det er ikke mulig å kontrollere om en importør utnytter de kredittmulighetene han faktisk har. Derfor ville motkonjunkturpolitikken i tilfelle kunne bli meget kostbar her i landet og andre land.

Det som er skjedd de siste årene, er i virkeligheten at det har lyktes for Vest-Tyskland å eksportere sin økonomiske politikk til de andre europeiske landene. Såkalte «sunne» forhold er gjenopprettet i land etter land. Men det er verd å merke seg at de vest-tyske overskottene likevel fortsetter. I EPU var overskottet pr. måned 30 mill. dollar i 3. kvartal i år og i oktober var tallet 50 mill. dollar. Tidligere forklarte tyskerne overskottene med å vise til andre lands inflasjon. Det er ikke mulig nå lenger.

Faren er at vi får en fortsatt vekselvirkning fra land til land med ytterligere nedpressing av etterspørsel og produksjon. Praktisk talt alle vesteuropeiske land prøver i dag å oppnå et betalingsoverskott.

Dette går naturligvis ikke i hop, hvis det ikke kommer et tilskott utenfra. Og her har vi lyspunktet i situasjonen.

Det siste året har Sambandsstatene mistet atskillig gull til andre land. I andre kvartalet i år var tallet over 800 mill. dollar og i tredje kvartal omkring 500 mill. dollar. Det har vist seg at den europeiske innførselen fra Sambandsstatene synker sterkt når den samlede innførselen og produksjonen i Europa svikter. Derimot har Sambandsstatenes egen import utenfra holdt seg uventet godt oppe. Her spiller importen av europeiske biler en viktig rolle. Men fremdeles er det slik at USA bare innfører varer og tjenester for tre fjerdeparter av det beløpet landet utfører for. Hjelp særlig til de underutviklede landene og kapitaleksport kommer imidlertid til, slik at det altså samlet blir en stor utstrømning av gull fra USA.

Riktignok er også mange amerikanere bekymret for valutastillingen. En mann som professor Triffin skriver bøker og holder forelesninger fulle av engstelse for at dollarens stilling blir underminert. Han frykter de store tilgodehavender andre land bygger opp i USA, fordi de eventuelt kan veksles om i gull. Og mange deler dette synet.

Federal Reserve-systemet er bekymret over utviklingen og har igjen strammet til pengepolitikken. Også Treasury er nok bekymret, men det har ikke forhindret at det faktiske underskottet på statsbudsjettet i denne terminen ventes å komme opp i 12 milliarder dollar. Det vil hjelpe godt til å holde oppe den samlede etterspørselen og er kanskje det største lyspunktet i den økonomiske situasjonen i verden i dag. Etter demokratenes valgseier skulle en også kunne ha større tillit til at denne politikken vil fortsette.

Her ligger håpet for de mellomfolkelige betalingsforbindelsene i tiden som kommer: At USA vil fortsette å betale ut så mye dollar til militære betalinger i Europa, i gaver og lån til underutviklede land osv., at Vest-Tyskland ikke klarer å samle opp alt sammen alene. Dette er naturligvis et usikkert grunnlag å bygge på, men trass i alt har det jo gått noenlunde slik gjennom en årrekke nå.

Dessverre har også mye av valutatilgangen i Europa det siste år eller to kommet fra de underutviklede landene. Importoverskottet i de råstoffproduserende landene har økt fra 2 milliarder dollar i 1956 til 4,4 milliarder dollar i første kvartal 1958 (årlig rate), og valutareservene har gått ned med 1 milliard dollar. Men denne utviklingen kan naturligvis ikke fortsette. På lengre sikt er det i det hele tvilsomt nok om det sterke fallet i råstoffprisene er til fordel for Europa.

De internasjonale institusjoner har også spilt en viktig rolle de siste par årene. Det internasjonale pengefondet avverget en alvorlig valuta-krise etter angrepet på Suez høsten 1956. Det siste året lånte Fondet ut 670 mill. dollar. Pla-

nen er nå å øke ressursene med 50%, og det vil hjelpe godt til med å løse likviditetsproblemene i verden.

Den undersøkelsen fondets sjef, dr. Per Jacobsson, har foretatt, viser at de samlede gull- og valutareservene i den vestlige verden i 1957 riktignok bare var halvparten så store som i 1938 i forhold til importen, men på den andre siden atskillig større enn f. eks. i 1928 og mer enn dobbelt så store i forhold til importen i 1913. Men her må en ta omsyn både til den ulike fordelingen og til at de ordinære kapitalbevegelsene i stor utstrekning har tørret inn både av politiske, militære og økonomiske grunner. Selv et tradisjonelt kapital-eksporterende og liberalistisk land som Sveits nektet i fjor Østerrike å ta opp et kraftverkslån det kunne få på det sveitsiske marked under henvisning til at Sveits ønsket å nytte sin tilgjengelige kapital til å bygge ut sine egne kraftverk. Likevel synes det nå å være en klar oppmyking på dette området, både i Sveits og andre land. Ikke minst er det viktig at det nå er blitt mulig for andre land i noen utstrekning å låne penger på det tyske marked. Det er mulig vi gradvis får tilbake i ethvert fall noe i retning av et internasjonalt kapitalmarked, selv om det nok vil bli meget beskjedent jevnført med hva et land som Norge kunne regne med før krigen. Og de som vil gjøre bruk av det internasjonale kapitalmarked, må i betydelig grad akseptere de spilleregler som kreditorene setter opp.

Hermed er vi tilbake til det jeg nevnte innledningsvis: Den sterke begrensningen av de utenriksøkonomiske virkemidlene som står til rådighet. Blir frihandelsområdet til virkelighet, vil ennå flere virkemidler falle bort. Vår økonomi vil ligge nesten åpen for innflytelsene utenfra. På godt eller ondt vil vi måtte akseptere at Washington og Bonn setter en meget viktig del av rammen om våre økonomiske vekstmuligheter og vår sysselsettingspolitikk.

I så måte vil også konvertibiliteten bety mye. Hittil har en tenkt seg den knyttet sammen med ytterligere utvidelse av liberaliseringen også overfor dollarområdet, en oppmyking av reglene om kapitalbevegelser osv. EPU vil bli erstattet av et europeisk fond, som bare vil kunne gi begrensede og ikke automatiske kreditter. I samband med frihandelsområdet har en imidlertid tenkt seg en vesentlig øking av fondets ressurser. Likevel vil de landene som skal gjøre bruk av disse ressursene, nok måtte regne med krav om økt samordning med andre land når det gjelder deres økonomiske politikk. Noe tilsvarende krav vil ikke foreligge på samme måte den andre veien. Dette er en av svakhetene ved å oppgi de automatiske kredittene gjennom EPU. Tross alt betyr selv 25%-kreditter et visst insitament for kreditorlandene til å holde sine overskott nede.

Jeg har gjerne villet peke realistisk på disse reelle problemene vi står overfor. Men det har ikke vært min mening å være pessimist. De

ekspansive kreftene i verden er på lengre sikt voldsomt sterke og de vil ventelig være i stand til å bryte ned de murer som mange finansministre og sentralbanker forsøker å stille opp. Det er sikkert tilfellet i USA. Kanskje vil det også til slutt bli så i Vest-Tyskland. Mange nordmenn hevder at tyskerne arbeider hardt. Hvis det er så, må vi alle håpe at de snart vil finne tiden inne til å nyte fruktene av det arbeidet gjennom høyere forbruk og investeringer, istedenfor å samle stadig større gull- og valutaresserver.

I dette bildet kaster dessverre i dag frihandelsforhandlingene nye og dype skygger. Som jeg nevnte til å begynne med, står Europa overfor en situasjon som kan utvikle seg i retning av en handelskrig mellom «de seks» og de såkalte «seks ikke-seks». Disse andre landene har et importoverskott fra de seks fellesmarkedslandene på omkring 1½ milliarder dollar om året. I virkeligheten er de seks fullstendig avhengige av denne valutatilgangen utenfra for å kunne dekke sitt veldige importbehov av råstoffer osv. fra det ytre sterlingområdet, dollarområdet og de andre oversjøiske land. Hvis de seks setter i gang sin diskriminering den 1. januar, vil de ytterligere øke sitt betalingsoverskott på de ikke-seks. Et land som Sveits som selv har underskott på omkring 400 mill. dollar i handelen med de seks, vil ikke finne seg i en slik situasjon, men vil sette hardt mot hardt for å redusere underskottet.

Det kan hende også de andre ikke-seks blir tvunget inn på en slik linje. Men det er ikke like lett for dem alle som for Sveits. Situasjonen avhenger av hele varebyttets struktur og av hvilken økonomisk belastning en effektiv utnyttning av situasjonen vil føre med seg. De veldige tilførslene Norge får av jern og stål, maskiner osv. fra Kontinentet, vil vi i og for seg nødig gjøre dyrere ved å ta dem fra andre land uten at vi er nødt til det.

Men en kan også se situasjonen fra et annet utgangspunkt. Norge og de andre skandinaviske landene har veldige pundoverskott og tilsvarende underskott på tyske mark. Hvis det blir et brudd i frihandelsforhandlingene, vil og kan Storbritannia da fortsette med å skaffe oss de store dollarbeløpene gjennom EPU som vi i dag nytter til å dekke underskottet på Kontinentet med? Risikerer vi å måtte gjennomføre en omfattende overføring av importen fra Vest-Tyskland til Storbritannia? En tilspisset motsetning mellom to økonomiske blokker i Vest-Europa vil alltid måtte bli en kostbar affære, aller mest for et land som Norge. Og likevel kan det å delta i en slik blokkdannelse i siste omgang bli billigere for Norge enn om vi og de andre ikke-seks skulle bli plukket en om gangen slik Patronat Français ønsker. Da kan alternativet med et mest mulig omfattende samarbeid mellom de seks ikke-seks og eventuelt andre land bli et middel ikke bare for å styrke forhandlingsstillingen, men også for å sikre mest mulig fordeler av den grad av mellomfolkelig arbeidsdeling som da er

mulig. Og det kan bli et middel til senere å slå bru mellom de to gruppene.

Hvis frihandelsforhandlingene skulle bryte sammen, ville også konvertibilitetsspørsmålet komme i en ny stilling. Det er ikke da lenger sikkert at konvertibiliteten ville gå sammen med økt frigjøring av handelen på ikke-diskriminerende grunnlag. Frilisteforpliktelsene i Europa er helt knyttet til EPU. Vest-Tyskland ville imidlertid ventelig være tilfreds dersom Storbritannia gjennomførte konvertibiliteten og ville straks følge etter. Men det ville være et hardt slag for Frankrike, som ikke på noen måte er modent for konvertibilitet, og som ville få alvorlige vansker om kredittmulighetene i EPU falt bort.

De avgjørende problemene i de mellomfolkelige betalingsforholdene og det økonomiske samarbeidet mellom landene er å få til en tilstrekkelig samordning av de enkelte lands indre og ytre økonomiske politikk. Om framgangen på det første området har vært liten, er den tross

alt utvilsom. I den ytre økonomiske politikken har en nådd ulike mye lenger. Det hadde kanskje vært bedre og mer rasjonelt om en hadde fulgt den motsatte veien. Når det ikke er politisk mulig, kan rimelige betalingsordninger og kredittarrangementer i noen grad slå bru over avstanden mellom «trykket» i den indre økonomi i de enkelte land. På kredittområdet har det vært noen framgang for private kreditter, store når det gjelder offentlige og internasjonale institusjonelle kreditter.

En gang vil tiden komme for en atlantisk betalingsunion med like press i begge retninger, med sammenknytning mellom kreditter og aktivitetsnivå. Men så langt er vi ikke kommet ennå. I mellomtiden er det grunn til tilfredshet med at denne konjunkturedgangen i alle fall har brakt ett lyspunkt for mange land og også for vårt eget: Om de løpende underskottene er blitt store, har til gjengjeld kredittmulighetene økt. Også verdensøkonomien har noen «built-in stabilizers».

DISKUSJONSINNLEGG:

DIREKTØR JOACHIM IHLEN tok sitt utgangspunkt i våre «terms of trade». En ganske liten forandring i «terms of trade» gir meget store utslag både på vår valutabalansen og vår handelsbalanse. En forskyvning av importen på grunn av tollfrihet mellom enkelte land i et begrenset område kan medføre at varene ikke kjøpes i de land der de er billigst, fordi import derfra er tollpliktig. En slik forskyvning vil derfor i høy grad komme til å skade Norges «terms of trade» og valutabalansen.

I forbindelse med statsråd Brattelis uttalelse om at en i årene som kommer må ta sikte på å utbygge vår hjemmeindustri, bl. a. ved å skape et større hjemmemarked gjennom fellesmerkene eller frihandelsområder, understreket direktør Joachim Ihlen nødvendigheten av en handels- og valutapolitikk som ikke medfører forvridninger eller kunstig uheldige virkninger for vår eksport. Ved en økning av produksjonen og eksport er det av betydning at ekspansjonen hviler på flere pillarer.

Direktør Ihlen trodde det var små ekspansjonsmuligheter for norsk hjemmeindustri i et nordisk marked. Etter mange års praktisk erfaring har det vist seg at ved en utbygging av hjemmeindustrien til også å omfatte eksport, er det ofte meget lettere å komme inn på et stort marked enn på et lite marked. Det er lettere å oppnå salg som motsvarer f. eks. 1 prosent av markedet i et stort område enn 10 prosent i et lite område. I en nedgangskonjunktur må man forsøke å få en større del av markedet i konkurranse med andre, og da er det lettere å øke

salget fra 1 prosent til 2 prosent i det store marked enn fra 10 prosent til 20 prosent i et marked som bare er tiendeparten så stort.

SEKRETÆR JOHAN WULFSBERG, Standard Telefon og Kabelfabrikk A/S, reiste spørsmålet om ikke resultatene av det nordiske og det europeiske fellesmarker sett over lengre tid er et befolkningsmessig spørsmål om immigrasjon og emigrasjon. Hvis det skulle vise seg at Norge står sterkt i et nordisk eller europeisk fellesmarked, vil følgen på lang sikt bli at vi trekker til oss befolkning fra de andre landene, f. eks. italienerne. Og i motsatt tilfelle: Hvis Norge står svakt, blir følgen at en del av den norske befolkning utvandrer til andre skandinaviske land eller til Europa forøvrig. Uten å ta standpunkt til hvilket av disse alternativer som er det mest heldige, ville han stille spørsmålet om ikke dette vil bli det reelle resultat av et fellesmarked på lengre sikt.

STORTINGSMANN KARE WILLOCH kunne ikke være enig med direktør K. Getz Wold i at ansvaret for den nåværende økonomiske situasjon i meget høy grad kan legges på det man kan kalle tilstrammingslandene, Tyskland og Sveits og i den senere tid England og USA. Disse land har gjennom en mer restriktiv penge- og kredittpolitikk søkt å stanse inflasjonen. Getz Wolds konklusjon er at en slik politikk ikke kan stanse inflasjonen, men derimot kan skape stagnasjon.

Resultatet av en ekspansjonspolitik kan nok på kort sikt bli en stimulans av den økonomiske utvikling, men samtidig også en ny bølge

av regulær seddelpresseinflasjon. En fortsatt internasjonal inflasjonspolitik vil imidlertid på lengre sikt kunne medføre en undergraving av ekspansjonskreftene, og dette er en alvorligere fare for vår del av verden enn den nåværende midlertidige stagnasjon.

Et annet spørsmål er om ikke denne midlertidige stagnasjon trenger noen tid for å stanse den omkostningsinflasjon som har vært. Ved å føre en litt ubehagelig politikk en tid i de industrialiserte land kan en kanskje komme over i en situasjon med en høy grad av ekspansjon kombinert med en høyere grad av stabilitet enn tilfellet har vært etter krigen.

Det spørres om ikke den vestlige verden kan takke Vest-Tyskland, Sveits, England og USA for at de har tvunget også andre land over på en forsiktigere linje i sin økonomiske politikk. I alle fall synes det noe uriktig å kritisere Tyskland for at det har ført en politikk som ikke har gitt det den samme inflasjon som de andre land har fått selv om den mer stabile utvikling i Tyskland har skapt ubehageligheter for oss.

Det er ikke riktig å si at det tyske «under» skyldes det tyske eksportoverskudd, men eksportoverskuddet skyldes den tyske økonomiske politikk, som er den egentlige årsak til den produksjonsøkning og det lavere omkostningsnivå de har hatt.

Hovedspørsmålet for fremtiden er om ikke de vestlige land i det internasjonale samarbeid bør være noe forsiktig med å la de øyeblikkelige vanskeligheter utløse en ny inflasjonsbølge.

DIREKTØR KNUT GETZ WOLD hadde ved andre leiligheter hatt høve til å diskutere direktør Ihlens spørsmål om tollunionens virkninger på «terms of trade» og ville derfor ikke komme noe særlig inn på det i denne forbindelse. Virkningene avhenger av en rekke forutsetninger, og de må også sees i forhold til de økte avsetningsmuligheter på vekstområdene i økonomien som et fellesmarked kan skape.

I forbindelse med direktør Ihlens utsagn om at det var lettere å øke salget fra 1 til 2 prosent av et stort marked enn fra 10 prosent til 20 prosent av et lite, reiste Getz Wold spørsmålet om det — når det nordiske marked er 6 ganger så stort som det norske — kan sies at det er lettere å øke fra 1 til 2 prosent i det nordiske marked enn fra 6 til 12 prosent i det norske?

Knut Getz Wold trodde at herr Wulfsbergs spørsmål om befolkningsproblemene var meget relevant. Det er riktig at dette spørsmål ofte glemmes bak resonnementene, særlig er vel det tilfelle i forbindelse med USA. Det er klart at det økonomiske bilde i verden ville ha vært et ganske annet hvis det var fri immigrasjon til Sambandsstatene. Når dette ikke er tilfelle, kan det sees som utslag av det forhold at også de land som offisielt er tilhengere av en liberal politikk, på helt fundamentale områder unnlater å følge disse spilleregler når det sjenerer dem selv. Kravene stilles vesentlig til andre.

At italienere har en naturlig tilbakeholdenhet når det gjelder å reise til et land med det norske klimaet, er forståelig. Overraskende er det imidlertid at også mellom så homogene land som de nordiske er vandringene så små som de er. At Sverige med 25—30 prosent høyere lønnsnivå for fagarbeidere enn i Norge likevel har hatt så liten tilgang herfra er ganske forbløffende i en situasjon hvor det har vært mer enn full sysselsetting også i Sverige.

Til stortingsmann Willochs innlegg sa direktør Getz Wold at det ikke var hans mening å kreve at tyskerne skulle føre en inflasjonspolitik. Det finnes land i Europa som åpenbart har ført en inflasjonspolitik, som f. eks. Frankrike, og som bærer en stor del av ansvaret. Vest-Tysklands veldige overskott har imidlertid fortsatt på tvers av konjunktorene, f. eks. under tilbakeslaget i 1953—54. Det er alltid spørsmål om hva man definerer som inflasjon og deflasjon. Men i den perioden var det OEEC's enstemmige oppfatning — godtatt av alle de regjeringer som var med — at det ikke var noen inflasjonsproblemer i Europa. I 1956—57 ble nok de tyske overskudd for en del skapt av andre lands inflasjonspolitik. Men hvilken definisjon vil Willoch legge til grunn hvis han mener at inflasjonsproblemet er fremherskende i Vest-Europa i dag? Hvor langt kan man forlange at de andre land skal gå? Er 4 prosent fall i industriproduksjonen utilstrekkelig? Hvor mye stagnasjon er det man egentlig krever?

Direktør Getz Wold tillar disse problemer fundamental betydning. Han sa seg forøvrig enig i at norsk politikk i visse perioder hadde vært for ekspansiv. Det belyses ganske tydelig gjennom de såkalte februar-tiltak i 1955, da tilstramningen førte til meget gunstige resultater. Disse tiltak fikk så gunstig virkning fordi det var et sterkt ekspansivt klima internasjonalt på det tidspunkt. Selv om det kan diskuteres om graden av tilstramning var den rette, vil vel de fleste akseptere at den gikk i riktig retning. Men forutsetningen for en slik vellykket tilstramning i debitorlandene er at det også må stilles krav til kreditorlandene, krav som spesielt Vest-Tyskland ikke har villet akseptere.

Med hensyn til Willochs påstand om at en midlertidig stagnasjon som varer lenge nok, kan bryte prisstigningstendensen, syntes Getz Wold sterke argumenter talte mot. Fagforeningene og jordbruksorganisasjonene og næringslivets organisasjoner ellers har i alle høyt utviklede demokratier en maktstilling som gjør at de ikke lar seg slå over ende av et tilbakeslag av moderat styrke selv om det varer en del år. Arbeidsløshetsstrygd og annen sosialtrygd vil også bli opprettholdt. Hvis man derimot kunne tenke seg å gå særdeles langt, til noe i retning av forholdene i begynnelsen av 30-årene, da kan det tenkes å få slike virkninger. Getz Wold regnet imidlertid med at ingen ville betrakte det som et virkelig alternativ og at det heller ikke var Willochs mening å hevde det.

På mange måter kunne det være interessant å se om en stagnasjon av den nåværende type i Storbritannia eller i vårt eget land, hvis den fortsatte gjennom lengre tid, ville få de virkninger Willoch venter. Men når en tenker på hva en slik frivillig nedsettelse av produksjonen i Vest-Europa i forhold til det som kunne produseres, kan bety for forholdet til de underutviklede land og for den økonomiske og politiske maktbalanse i verden, synes det å være en høy pris for å vinne økte erfaringer om hvorvidt en stagnasjonspolitik gjennom flere år ville være i stand til å skape en større prisstabilitet, hvor ønskelig dette i og for seg enn er.

DIREKTØR JOACHIM IHLEN understreket i en replikk til direktør Getz Wold at det erfaringsmessig er lettere å komme inn med eksport på markedene i de store land i verden enn på det svenske eller danske marked. Det er lettere å øke sitt salg i et stort marked enn i et lite.

Professor Torkild Christensen har i en kronikk pekt på at argumentet om at Norden står i en sterkere forhandlingsposisjon dersom vi er forent i en tollunion, ikke nødvendigvis behøver å være særlig holdbart. Ved forhandlinger om konkrete fordeler for norske eksportartikler må en også gi visse innrømmelser. Dyktige fremmede forhandlere vil hurtig oppdage interessemotsetningen mellom de nordiske land innbyrdes.

Direktør Ihlen holdt det for lite rimelig at f. eks. svenskene ville gjøre innrømmelser til fordel for dansk landbrukseksport eller at noen av de andre nordiske land ville gjøre innrømmelser til fordel for norske eksportvarer. Han trodde derfor at Norge sto seg best ved å forhandle alene og på egne vegne i internasjonale handelsforhandlinger.

STORTINGSMANN KARE WILLOCH pekte i en replikk på at selv om tyskerne utvilsomt kunne vise større samarbeidsvilje, ligger hovedansvaret for den fundamentale ulikevekt i europeisk økonomi i dag på de land som ikke har greidd å mestre inflasjonsproblemet.

Den inflasjonsperiode vi har gjennomgått i de senere år, har skapt forventninger om pris- og lønnsstigninger som ikke kan tilfredsstilles under et stabilt prisnivå. Det er nødvendig å demonstrere at en slik politikk ikke kan fortsette. De langsiktige ekspansjonsproblemer i Europa løses ikke ved at en på internasjonal basis skaper en fortsatt inflasjon.

SEKRETÆR GABRIEL WINSNES reiste spørsmålet om hvorfor Vest-Tyskland ikke hadde villet eksportere kapital og hva som var gjort gjennom OEEC for å oppmuntre slik kapital-eksport. Spørsmålstilleren antok at grunnen dels kunne være at Vest-Tyskland ser med engstelse på inflasjonen og betalingsvanskelighetene i debitorlandene, og dels at en god del av de vest-tyske valutareserver representerer tilstrømning av meget kortsiktig kapital.

DIREKTØR KNUT GETZ WOLD pekte på at Sverige og Norge virkelig er villige til å gi innrømmelser til fordel for dansk jordbruk for å bidra til å løse jordbrukets problemer innenfor et europeisk frihandelsområde. Likeledes er danskene i noen utstrekning villige til å gi innrømmelser som kan være til hjelp for norske fiskeriinteresser.

Kritikken mot Tyskland må ses på bakgrunn av at de tyske valuta-reservene steg også i 1953—54 da det var enighet om at Europa ikke hadde inflasjonsproblemer. Selv om en kontraktiv økonomisk politikk kan være en god resept for Norge i mange tilfeller, er den det avgjort ikke for Tyskland i dag. Landet er da også blitt kritisert av alle de øvrige OEEC-land for sin økonomiske politikk. Meget betenkelig er det dessuten at industriproduksjonen i Storbritannia har stagnert fullstendig i de siste 4 år.

Den store ulikevekt i betalingene innenfor Europa gir grunn til alvorlig bekymring. En rekke av OEEC's organer har i flere år forsøkt å påvirke Vest-Tyskland. Dette har fått visse virkninger for Vest-Tysklands ytre økonomiske politikk, men har ikke i synderlig grad påvirket den indre økonomiske politikk i landet.

En viktig årsak til mangelen på kapitaleksport fra Vest-Tyskland har vært det enormt høye rentenivå der. Store overskudd i utenriksøkonomien betinger en mer ekspansiv penge- og kredittpolitikk, men i Vest-Tyskland har ikke overskuddene fått en slik virkning på den indre økonomiske politikk. Dyptgående psykologiske årsaker — bl. a. som følge av erfaringene fra to virkelige inflasjoner — er viktige momenter til forklaring av dette forhold. Utleggelsen av et sydafrikansk statslån på det tyske marked — det første siden 1913 — kan være en indikasjon om en mer velvillig tysk holdning til kapital-eksport. Og nedgangen i det tyske rentenivået i den siste tiden kan også gi grunn til en viss optimisme.

FINANSRÅD EIVIND ERICHSEN uttalte at tyskerne ikke kunne kritiseres for at de satte opp prisstabilitet som et hovedmål for sin politikk, men for at de gjennomførte denne politikk på en slik måte at det skapte vansker for andre land. Ved å tillate større import, f. eks. ved å gå over fra å være et høytariff- til å bli et lavtariff-land, ville tyskerne kunne oppnå mer stabilitet uten skadevirkninger for andre land.

Årsakene til de internasjonale betalingsproblemene kan deles i tre grupper: Fundamentale ulikevekter i betalingsforholdene, da særlig med hensyn til vaultakursene. Manglende samordning av aktivitetsnivået i de enkelte land. For det tredje mangelen på internasjonal likviditet.

Den første av disse årsaker er nærmest tabu i internasjonale drøftinger trass i at en her står overfor et grunnleggende problem. I OEEC har en arbeidet for en samordning av den økonomiske politikken og dermed av aktivitetsnivået i det forskjellige land, og dette bør fortsette.

Bedriftslivets finansieringsproblemer

Disponent N. AARS-NICOLAYSEN,

President i Norges Industriforbund

Det har foregått en betydelig utvikling innen industrien i de senere år. Den har ikke bare ekspandert i takt med de øvrige næringsveier, — dens relative andel av såvel sysselsetting som nasjonalinntekt har også øket ganske vesentlig. Det er neppe grunn til å anta at denne utvikling vil komme til å stanse. Den del av yrkesbefolkningen som er knyttet til industrien må fortsatt ventes å stige, og den heving av det alminnelige produksjonsnivå i norsk næringsliv som vi regner med i årene fremover, vil etter alt å dømme først og fremst ta form av en fortsatt produksjonsøkning i industrien. Det er åpenbart at den alminnelige vekst innen industrien vil komme til å medføre et stadig stigende kapitalbehov.

Behovet for kapital vil imidlertid ikke bare stige i takt med den økende sysselsetting i industrien. Veksten i realkapital pr. årsverk har vært et av de mest stabile trekk i utviklingen i vårt århundre. Det er bare rent unntagelsesvis, f. eks. under den siste verdenskrig, at sysselsettingen har steget raskere enn kapitalen, slik at kapitalen pr. arbeider er sunket. Her kommer vår tids tekniske utvikling inn i bildet. På dette felt har man kunnet konstatere at tempoet i utviklingen har vært stadig økende, noe som selvsagt vil betinge stigende behov for investeringsvarer. Den akselererende tekniske utvikling fører også til at maskinutstyret nødvendigvis

Arbeidet for å bedre den internasjonale likviditet har hatt noen fremgang i det siste, bl. a. under siste årsmøte i Pengefondet. Det er likevel skuffende at ikke britene har fått mer støtte i sitt arbeid på dette felt.

Den sterke prisstigning i Europa i årene like etter krigen må tilskrives virkningen av en ødeleggende krig. Senere hadde vi devalueringen og virkningen av Korea-krigen. En relativt begrenset del av prisstigningen fra 1945 til i dag skriver seg fra mer normale, fredelige økonomiske forhold. Fra 1953 til i dag har engrosprisindeksene i de fleste land i Europa steget med mellom 5 og 15 prosent. Og det er i en periode da Europa har hatt en økonomisk ekspansjon uten sidestykke i sin moderne historie.

Problemstillingen fremover må ikke være preget av et valg mellom ekspansjon eller stabilitet, men en så stor ekspansjon som mulig under behold av en rimelig økonomisk stabilitet.

hurtigere foreldes, om ikke fysisk så teknisk. Omløpshastigheten blir større. Dette er jo også et forhold som trekker i retning av økede investeringsbehov.

Jeg vil også trekke inn et annet moment man må ha for øye når man skal vurdere kapitalbehovet, og det er planen om etablering av et europeisk frihandelsområde. En realisering av disse planer vil stille de største krav til kapitalinnsats og økede investeringer og vil medføre øket konkurranse for vår hjemmeindustri fra den sterkt utbygde industri på Vest-Europas kontinent og i Storbritannia. På den annen side vil et eventuelt frihandelsområde åpne store muligheter for eksportindustriene og også for ny produksjon for de bedrifter som ikke hittil har kunnet prøve seg på eksportmarkedene på grunn av høye tollmurer og kvantitative restriksjoner. En nødvendig forutsetning vil det imidlertid være at bedriftene får anledning til å virke under slike forhold at de blir istand til å gjennomføre de påkrevde investeringer.

Det er en alminnelig oppfatning at den omlegging som må antas å ville finne sted i ikke liten grad vil gå i retning av utbygging av spesielt kapitalintensive industrier. I denne forbindelse kan jeg som et eksempel nevne at kapitalutlegget for et aluminiumsanlegg kommer opp i 500—600.000 kroner pr. mann. Til sammenligning kan nevnes at innen enkelte konsumindustrier ligger realkapitalen pr. arbeider på et nivå omkring 10.000 kroner.

Frihandelsområdet vil imidlertid ikke bare medføre et behov for kapital til produksjonsutstyr. Også når det gjelder driftskapital vil frihandelsområdet stille store krav til norsk industri.

Det økede press av utenlandsk konkurranse på hjemmemarkedet vil føre til utsjaltning av mindre konkurransedyktig produksjon. Fellesmarkedet vil medføre at bedriftene i større utstrekning må spesialisere produksjonen, — man må oppgi produksjon av visse varer og spesialisere seg på produksjon av varetyper hvor produksjonsvilkårene ligger bedre til rette. Dersom en slik innskrenkning ikke skal føre til nedgang i totalproduksjonen ved den enkelte bedrift, vil man måtte kompensere stansen i produksjonen av visse varer ved øket produksjon av andre.

Spesialiseringen vil føre til at den norske hjemmeindustri i større utstrekning må finne

avsetning for sine produkter i et europeisk marked. Det må bygges opp salgsorganer i andre land samtidig som bedriftenes muligheter til å yde kreditter vil få økende betydning. Det er en kjent sak at en slik utbygging av salgsapparatet og utvidelse av markedet vil kreve betydelig økning i driftskapitalen. I denne forbindelse vil jeg gjengi et avsnitt fra publikasjonen «Markedsplaner og erhvervsudvikling» som nylig er blitt utgitt av det danske direktorat for vareforsyning. Jeg siterer:

«På grund af den almindelige tendens til øget kreditbehov såvel ved eksport som ved salg på hjemmemarkedet må man antagelig regne med, at der i den kommende tid skal finde en udvidelse af den løpende kredit sted til industrien på gennemsnitlig 4—5% årligt, såfremt industriens investeringsmuligheder ikke skal blive reduceret.»

En fortsatt utbygging av industrien, omlegging fra hjemmeindustri til eksportindustri, nødvendiggjør moderniseringsarbeider og utbygging av salgs- og eksportapparatet som vil kreve betydelig kapital. Hvordan skal så dette kunne dekkes? Hvorledes skal den enkelte bedrift makte å finansiere de nødvendige investeringer?

Det ville ha vært naturlig å ta utgangspunkt i en oversikt som viser hvorledes norsk industri i dag er finansiert. Noen slik samlet oversikt for hele industrien finnes imidlertid ikke. De oppgaver man kan støtte seg til er først og fremst et par regnskapsundersøkelser foretatt av Statistisk Sentralbyrå, oversikter som viser utlån fra viktigere finansinstitusjoner, oppgaver over industriens ihendehaverobligasjonsgjeld, og endelig noen undersøkelser som er foretatt ved Norges Handelshøyskole.

For å gi et inntrykk av hvorledes kapitalen i norsk industri fordeler seg på egenkapital og fremmedkapital, skal jeg gjengi et par av resultatene fra regnskapsundersøkelser foretatt av Statistisk Sentralbyrå. Den siste undersøkelse gjaldt tidspunktet 1/1. 1955 og omfattet regnskaper fra 579 bedrifter. Man fant for disse under ett en egenkapital som utgjorde 38,8% dvs. at fremmedkapitalen i bedriftene oppgikk til 61,2%. I dette tall er de ligningsmessige korreksjoner på fast og flytende realkapital inkludert. Holder man disse korreksjoner utenfor kommer man frem til en egenkapitalprosent på 33.

Byrået foretok også i 1950 en regnskapsundersøkelse og kom dengang frem til en egenkapital i den samlede industri på litt i underkant av 30%. Stort sett kan man si at lånekapitalen i bedriftene er dobbelt så stor som egenkapitalen. Uten å gå noe nærmere inn på vurderingen av disse tall, vil jeg bare fastslå at egenkapitalen i norsk industri må betraktes som meget liten.

Man skal være forsiktig med å legge for meget i slike tall, og det samme gjelder sammenligninger med undersøkelser av samme forhold i andre land. Jeg vil allikevel nevne at man ved

en regnskapsundersøkelse i Danmark for året 1956, foretatt av Aktieselskabsregisteret, kom frem til at dansk industri ialt hadde en gjennomsnittlig egenkapital på 47,2% av samtlige passiva. Til dette vil jeg bare tilføye at industrien i Danmark ikke ansees for finansielt å stå sterkt i relasjon til industrien i Vest-Europa forøvrig.

I den alminnelige debatt om finansierings spørsmål er det vanlig å trekke et hovedskille mellom finansiering gjennom på den ene side egenkapital og på den annen side fremmedkapital. I det følgende vil jeg imidlertid såvidt mulig unngå å bruke uttrykket egenkapital. I stedet vil jeg ta utgangspunkt i begrepet selvfinansiering. Spørsmålet om egenkapitalens størrelse og utvikling reiser nemlig vanskelige problemer, samtidig som det ikke bare er egenkapitalen som betyr noe når det gjelder bedriftens evne til å dekke kapitalbehovet av egne midler.

Evnen til selvfinansiering beror på den ene side på den kapitalmengde som eierne har skutt inn ved virksomhetens begynnelse eller senere, og på den annen side på differansen mellom de beløp bedriften inntjener gjennom virksomheten og de beløp den må utrede.

Egenkapitalen bestemmes jo ved en vurdering av bedriftens aktiva og dens forpliktelser. Mens f. eks. en utsettelse av skatteplikten neppe kan sies å øke egenkapitalen, styrker den selvfinansieringen. En prisstigning på f. eks. råstofflager kan øke egenkapitalen, men den kan ofte skape betydelige finansieringsproblemer.

Når det gjelder bedriftenes muligheter for å selvfinansiere sine investeringer kommer skattens betydning inn med full tyngde. Skattene er i dag av utslagsgivende betydning når det gjelder bedriftens evne til selvfinansiering. Det er også grunn til å minne om at bedriftens långivere og varekreditorer må ta utgangspunkt i den kapitalmengde bedriftene selv har tilveiebrakt når grensen for tilskudd skal bestemmes fra kreditorenes side. Skattene vil derfor ikke bare bli bestemmende for selvfinansieringsevnen, men også i stor grad for bedriftens samlede finansieringsmuligheter.

Beskatningsforholdene stiller seg som kjent noe forskjellig for personlige bedrifter og for aksjeselskaper. Inntektsbeskatningen av personlige skattepliktige er her i landet som kjent progressiv, mens dette ikke gjelder for aksjeselskaper når man ser bort fra den såkalte tilleggsskatt til kommunen på høyere inntekter. De to grupper av skattepliktige vil jeg derfor behandle hver for seg.

Tenker man seg en personlig ansvarlig næringsdrivende med en skattepliktig inntekt på kr. 40.000 og en skattepliktig formue på f. eks. kr. 300.000 i klasse 4, vil de samlede formues- og inntektsskatter for hans vedkommende utgjøre temmelig nøyaktig kr. 14.000. Dette betyr at det til disposisjon for personlig underhold blir igjen kr. 26.000. Når man forutsetter den samme formue og det samme privatforbruk vil mulighe-

tene for å øke kapitalen avhenge av marginalbeskatningen av inntekt utover de første kr. 40.000.

Ser man nærmere på skattetabellene, viser det seg at inntektsskattene i dette tilfelle tar ca. 68% av inntektsøkningen inntil denne når kr. 70.000. Overstiger den skattepliktiges inntekt kr. 70.000 tar inntektsskatten av det overskytende ca. 79% av inntekten. Det er da regnet med en kommunal skatteøre på 17.

I det første tilfelle vil altså bedriften av en inntektsøkning bare beholde knapt $\frac{1}{3}$, og kommer inntekten over kr. 70 000 bare $\frac{1}{3}$.

Disse enkle eksempler viser klart hvilke alvorlige hindringer de nuværende høye skattesatser skaper for finansiering av investeringer på grunnlag av beskattet overskudd.

For gruppen aksjeselskap er stillingen noe gunstigere. På den annen side har vi her problemet med dobbeltbeskatning av selskap og aksjonær. Disse selskap kan regne med å beholde av en mulig inntektsøkning stort sett noe under 40%. Et aksjeselskap betaler følgende skatter:

Selskapsskatt	30%
Kommunal inntektsskatt gjennomsnittl. for hele landet	17%
Fondsskatt	3%
Trygdeavgifter	2,2%
Formuesskatt til kommune og stat tils. 6 $\frac{0}{100}$	

Hertil kommer så tilleggsskatt til kommunen på høyere inntekter.

For et aksjeselskap vil summen av disse skatter utgjøre 60—65% av inntekten. Dette betyr altså at en økning av kapitalen med kr. 10.000 betinger en inntektsøkning på kr. 25.000. Selv om stillingen er noe bedre enn for personlige næringsdrivendes vedkommende, er likevel konklusjonen at det er meget vanskelig å oppnå vesentlig økning av virksomhetens kapital på grunnlag av beskattet overskudd.

Et moment man i denne forbindelse ikke skal se bort fra er at skattesatsene både for personlige næringsdrivende og for selskaper i de øvrige vest-europeiske land som vi skal konkurrere med, ligger betydelig under de norske, og deres evne til selvfinansiering vil således være tilsvarende bedre.

Jeg vil i denne forbindelse få peke på enkelte av de resultater man kom frem til ved sammenligning av beskatning av industriselskaper i enkelte europeiske land. Undersøkelsen, som er blitt foretatt av Norges Industriforbund, er basert på de skattebestemmelser som var gjeldende i de respektive land i 1957.

Man tok utgangspunkt i et valgt eksempel, som imidlertid med hensyn til forholdstall m. v. mest mulig svarte til de forhold som det var av interesse å undersøke. Man forutsatte at bedriften i det valgte eksempel ble drevet i form av aksjeselskap, og at inntekten ved selskapsligningen utgjorde 1 mill. kroner årlig. Ved ansettelsen av den skattepliktige formue og fondsinntekten bygget man på det gjennomsnittlige forholdstall for norske industriselskaper etter

skattestatistikken. Forutsetningen var videre at det årlig utdeltes 8% utbytte til aksjonærene, mens resten av overskuddet medgikk til betaling av skatter, opplegg av reservefond og overføring til disposisjonsfond m. v.

Man kom frem til følgende resultater. Jeg gjengir selskapets samlede skatter i prosent av skattepliktig overskudd.

I Norge	betalte man i skatt	63,8%
I Tyskland	» » » »	63,3%
I Østerrike	» » » »	58,1%
I Sverige	» » » »	56,0%
I Nederland	» » » »	47,0%
I Storbritannia	» » » »	43,0%
I Danmark	» » » »	39,3%
I Frankrike	» » » »	38,0%
I Italia	» » » »	32,0%

Jeg kan tilføye at man i flere land senere har fått skattebestemmelser som er gunstigere for bedriftene enn de som ble lagt til grunn ved utregningen av de tall jeg nettopp nevnte.

Som man ser har Norge den tvilsomme ære å innta lederplassen i dette selskap. Valget av forutsetninger med hensyn til forholdet mellom formue og inntekt, utdelt utbytte og avsetning til reservefond kan påvirke tallene, men dette vil i bare liten utstrekning føre til forskyvninger i sluttresultatene.

For en industribedrift er det naturligvis ikke bare selve beregningsreglene for skattene og skattesatsene som er av betydning. Bestemmelsene om ansettelsen av den skattepliktige formue og inntekt som danner utgangspunktet for skatteberegningene spiller en like stor rolle. Riktignok vil gunstigere avskrivningsregler og adgang til lav ansettelse av varelagerets verdi bare føre til en forskyvning i tid for såvidt angår skattenes betaling. Denne tidsforskyvning er imidlertid ofte av temmelig avgjørende verdi for bedriftenes evne til å skaffe seg driftskapital og til å anskaffe det nødvendige produksjonsutstyr.

Industriforbundet søkte derfor å foreta en analyse av avskrivningene i de forskjellige land. I denne analyse var det nødvendig å se bort fra varelagrene. Det er nemlig ikke mulig å fastslå hvorledes varelagre vurderes i de forskjellige land, da ligningspraksis ofte varierer sterkt uten at det kan pekes på faste retningslinjer. Reglene om avskrivning av varige driftsmidler inntar imidlertid, når det gjelder beskatning av industrivirksomhet, en sentral stilling. Fastsettelsen av avskrivningsbeløpenes størrelse i de enkelte år er av utslagsgivende betydning for størrelsen av den skattepliktige inntekt.

Resultatet av undersøkelsen viste seg dessverre ikke å bli gunstigere for Norge enn undersøkelsen av skattesatsene i de enkelte land. Tallene viste at avskrivningsreglene i samtlige øvrige land tillot et hurtigere tempo i avskrivningene enn de norske bestemmelser gir adgang til.

Man søkte også bringe på det rene den samlede skattebelastning i en bedrift over en 10-års periode. Man har da både tatt hensyn til skatte-

satsenes høyde i de forskjellige land og til de forskjellige avskrivningsbestemmelser. Resultatet av en slik samstilling blir, som man kan tenke seg, at forskjellen i skattebelastningen blir ennå mer markert i Norges disfavør enn den forskjell som viser seg når det gjelder undersøkelser av alene skattesatsenes forskjellige høyder.

I det eksempel som ble lagt til grunn for undersøkelsene hadde bedriftene etter 10 år ialt i formues- og inntektsskatter betalt:

i Norge	6.39	mill.	kroner
i Østerrike	5.11	»	»
i Tyskland	5.05	»	»
i Nederland	4.61	»	»
i Sverige	4.55	»	»
i Storbritannia	4.43	»	»
i Frankrike	3.58	»	»
i Danmark	3.03	»	»

Konklusjonen gir seg selv. Mulighetene for å selvfinansiere nyinvesteringer er vesentlig dårligere her i landet enn i samtlige andre land som undersøkelsen omfattet.

Når det gjelder mulighetene for å finansiere virksomheten ved egne inntekter er det selvsagt ikke bare beskatningen som er av betydning. Avgjørende er det jo at man har et overskudd. Dersom bedriften ikke har noe overskudd, spiler det liten rolle hvorledes beskatningsforholdene stiller seg.

Det er pris- og avsetningsforholdene som er avgjørende for størrelsen av overskuddet. I dag er som kjent markedsforholdene vesentlig vanskeligere enn i de tidligere etterkrigsår. For mange bedrifter er det nå bare spørsmål om å kunne opprettholde en relativ høy grad av kapasitetsutnyttelse i den sterke internasjonale konkurranse. Prispolitikken spiller derfor i dag ikke på langt nær så stor rolle som den gjorde i de tidligere etterkrigsår. Den strenge prisregulering som vi har hatt i de år som ligger bak med stort sett gode avsetningsmuligheter, har imidlertid hindret bedriftene i å kunne konsolidere sin stilling, slik at man i dag hadde stått bedre rustet såvel teknisk som økonomisk til å møte de problemer som bedriftene står overfor.

Av det jeg har hatt anledning til å legge frem skulle det fremgå at bedriftenes muligheter til å finansiere sine investeringer ved tilbakeholdt inntekt er meget begrenset, og at man derfor i stor utstrekning må ty til andre former for dekning av kapitalbehovet.

Et selskap har jo også andre muligheter for å fremskaffe den nødvendige kapital. Det kan f. eks. være spørsmål om utvidelser av aksjekapitalen eller opptak av nye lån. Det avgjørende forhold ved en sammenligning av utgiftene til på den ene side gjeldsrenter og på den annen side aksjeutbytte, er at gjeldsrentene under enhver omstendighet kan fradras i den skattepliktige inntekt. Dette er som kjent ikke tilfelle for aksjeutbytts vedkommende. For å vise hva denne fradragsrett betyr for selskapet skal jeg trekke frem et lite eksempel. Vi forutsetter at

kapitalen skal utvides med kr. 100.000 og at selskapet regner med å betale 6% i utbytte til aksjonærene. Det årlige aksjeutbytte utgjør derfor kr. 6.000 av aksjekapitalutvidelsen. Spørsmålet er nå hvor høy rentesats man kan tilby eventuelle långivere uten at nettoutgiftene blir større enn det aksjeutbytten representerer.

Man kommer frem til et resultat som jeg skulle tro ville synes ganske oppsiktsvekkende. Det viser seg nemlig at selskapet får redusert sitt disponible overskudd med et like stort beløp enten det betaler 6% i utbytte til aksjonærene eller 15,84% i gjeldsrenter til långiverne. Det er forståelig nok beskatningsforholdene som virker inn på denne måte og sterkt begunstiger en kapitaløkning ved opplåning.

Jeg kan også nevne et par andre tall som viser hvor kostbart det er for bedriftene å utbetale aksjeutbytte. Dersom en bedrift f. eks. skal øke sitt aksjeutbytte med kr. 10.000 må den, når det tas hensyn til skattene, ha en nødvendig inntektsøkning på kr. 23.819.

Tar vi hensyn til at reservefondsavsetningen økes med 10% av inntektsstigningsbeløpet, må den nødvendige inntektsøkning være kr. 32.267. Skulle utbyttet utgjøre mer enn 5% av aksjekapital pluss fonds, må reservefondsavsetningen økes ytterligere og den nødvendige inntektsstigning bli hele kr. 62.534 for å kunne øke utbyttet med kr. 10.000.

Konklusjonen blir at aksjeemisjoner som finansieringskilde i dag er lite tillokkende for et selskap. Det er imidlertid ikke alltid bare spørsmål om hva som er økonomisk fordelaktig. Man kan også være i en slik situasjon at det er nødvendig å styrke egenkapitalen ved en utvidelse av aksjekapitalen. En slik utvidelse av aksjekapitalen kan f. eks. være nødvendig for å opp- ta nye lån.

Skal man utvide aksjekapitalen, gjelder det selvsagt at det også er folk i markedet som er interessert i å kjøpe nye aksjer. Et aksjekjøp innebærer alltid en viss risiko, og den som tegner en aksje må være innstillet på at han kan miste endog hele sitt innskudd. Han burde da på den annen side ha sjanse til å få en avkastning som er vesentlig større enn han kan oppnå ved f. eks. kjøp av statsobligasjoner. Slik er det imidlertid ikke i dag. Vi har som kjent hatt en utbytteregulering i 18 år. Den ble innført i sin tid for å hindre lønnskrav under de vanskelige økonomiske forhold som krigen førte med seg. Senere er det blitt anført at det er hensynet til bedriftenes økonomiske stilling som skulle rettferdiggjøre utbyttereguleringen. Det er blitt anført at man skulle hindre uansvarlige store utbytteutdelinger. Til det siste vil jeg bare hen- vise til foregående eksempel som tydelig viser at utbytteutdeling i dag av skattemessige grun- ner er så kostbart for bedriftene at lovregler om utbyttebegrensning skulle være helt unødvendig.

Når det i dag overhodet finnes personer som er interessert i å plasere sine midler i aksjer, har dette åpenbart sammenheng med den sterke prisstigning, for ikke å bruke ordet inflasjon,

som gjør folk spesielt interessert i å plasere midler i realkapital.

I dag har man anledning til å utdele 6% utbytte. La meg belyse denne maksimalsats ved å nevne enkelte andre av de rentesatser som for tiden gjelder. For 1. prioritets boliglån må man betale 5%, 2. prioritets pantelån ligger som regel 1—1½% høyere. Rentene for industrilån ligger gjerne ytterligere ½—¾% over satsene for boliglån. Det vil forstås at en maksimalsats for aksjeutbyttet på 6½% under disse forhold er urimelig lav. Jeg tror ikke at det store flertallet av norske selskaper ville utbetale høyere aksjeutbytte enn de gjør i dag selv om utbyttebegrensningen skulle falle bort. Rent psykologisk er det imidlertid meget uheldig at man overhodet ikke har muligheter for eventuelt å utbetale et noe høyere utbytte.

Spesiell betydning har dette forhold når man ser det i relasjon til behovet for utenlandsk kapital. Norge har alltid vært et kapitalfattig land, og når vi har hatt behov for kapital til investeringer av større format har vi stadig måttet ty til utlandet for å skaffe tilveie de nødvendige midler. Heller ikke i tiden fremover vil det være realistisk å regne med at den innenlandske kapitaltilgang vil være tilstrekkelig, og tilskudd må derfor tilføres utenfra. Vi kan ikke vente at utlendinger skal være villige til å risikere oppspart kapital ved aksjeinnskudd her i landet når vi byr dem ubegrensede muligheter til å tape sine penger samtidig som man avskjærer deres muligheter for å oppnå noen godtgjørelse for den risiko de løper. I den avtale som ble inngått mellom staten og Standard Oil Co. om bygging av et oljeraffineri, måtte man da også dispensere fra utbyttereguleringsbestemmelsene. Det virker noe underlig når man tenker tilbake på de store debatter omkring konsesjonslovene, hvor man søkte å hindre den utenlandske kapitaltilgang, i dag å oppleve at utenlandsk kapital blir budt gunstigere betingelser enn det norsk kapital kan oppnå.

Industrien har behov for en voksende kapitaltilgang og er direkte interessert i alt som kan gjøres for å stimulere sparingen, og da spesielt i slike former at den kommer industrien til gode. Det er imidlertid en forutsetning forat sparingen ved aksjekjøp skal bli mere utbredt at publikum får tillit til at utbytteregulering ikke også i fremtiden vil hindre at aksjonærene får en rimelig risikodekning.

Rammen for investeringene vil som kjent først og fremst avhenge av den innenlandske spare-rate. Det har i de senere år vært talt adskillig om å stimulere sparingen. De praktiske tiltak er imidlertid stort sett uteblitt. Bortsett fra enkelte spredte forsøk er intet gjort, og det er mitt inntrykk at man er meget engstelige for å gjennomføre sparestimulerende tiltak i et omfang som faktisk kunne monne. I denne forbindelse vil jeg nevne et tiltak som er blitt truffet i Vest-Tyskland for å stimulere den private sparing. Det er regler som tar sikte på å stimulere privat oppsparing gjennom skattelettelser be-

tinget av at det anskaffes nyutstedte aksjer eller obligasjoner. Rammen for den premierte sparing synes å være temmelig rommelig, og betingelsene er meget gunstige.

Den vest-tyske regjering har i lengre tid arbeidet for å styrke næringslivets konkurransevne, og det har med dette for øye vært gjennomført flere skattereformer. Således har man bl. a. i sommer for personlige skattytere gjennomført split-income-systemet. Det vil si at hver ektefelle beskattes for en halvpart av den samlede inntekt, uansett hvem som har oppgjort denne. En slik beskatningsform vil åpenbart være til stor fordel for personlige næringsdrivende på grunn av skatteprogresjonen. Samme system har man nå også innført i Østerrike. Tidligere var det vel bare i USA at man praktiserte denne beskatningsform. Såvel de sparestimulerende tiltak som de øvrige skattereformer i Tyskland har alle et felles siktepunkt, nemlig det å lette næringslivets tilgang på risikovillig kapital. Når man vet hvilken sterk konkurranse vest-tysk industri byr våre egne bedrifter, er det ganske klart at disse skattereformer også burde ha krav på den største interesse her i landet.

Dersom en bedrift ikke kan finansiere sine investeringer ved hjelp av tilbakeholdte inntekter eller tilskudd av ny kapital fra eiere eller aksjonærer, må man ut på lånemarkedet. Jeg har tidligere nevnt at omtrent ⅔ av den kapital industrien arbeider med utgjøres av lånekapital.

Vi har som kjent et lite kapitalmarked som på grunn av sin begrensede størrelse åpenbart ikke kan virke så effektivt og så smidig som de større industrilands veletablerte kapitalmarkeder. Allikevel kan man ikke si at de finansierungsproblemer som bedriftene har hatt i etterkrigstiden i annet enn helt ubetydelig grad kan henføres til mangler ved finansieringsteknikk og organisasjon av lånemarkedet. Riktignok er det slik at geografiske forhold kan ha skapt visse problemer i forbindelse med industrireisen utover i landet. Det er naturligvis slik at de mer sentralt beliggende bedrifter lettere kan opprette og holde kontakt med finansinstitusjoner og investorer enn de bedrifter som er beliggende mere isolert og langt fra de større byer og forretningsentra. Slike problemer har spesielt gjort seg gjeldende i Nord-Norge, og dette poeng ble da også trukket frem i forbindelse med Nord-Norge-planen og opprettelsen av Nord-Norge-fondet. Man skal imidlertid ikke se bort fra at vi har et meget desentralisert bankvesen, med banker fordelt utover hele landet, og de større forretningsbanker har også etter hvert fått et ganske stort nett av filialer.

Industriens andel av de totale bruttoinvesteringer i landet har i de siste år ligget mellom 15 og 17%. Det viser seg dessverre at bruttoinvesteringene i industrien i relasjon til de totale bruttoinvesteringer har ligget noe lavere i de senere år enn i de tidligere etterkrigsår. Industriens andel er sunket, og denne tilbakegang blir ennå klarere dersom man ser investeringene

i relasjon til industriens bidrag til nasjonalinntekten. Denne relative tilbakegang må betraktes som et resultat av de tiltak myndighetene har funnet nødvendig å sette igang for å begrense de totale investeringer med sikte på å skape en bedre balanse i landets økonomi. Det er imidlertid beklagelig at investeringsbegrensningen åpenbart ikke er blitt gjennomført like sterkt i andre sektorer. Det skulle være innlysende at det strider mot hele samfunnets interesse på lengre sikt at man opprettholder tiltak som bremser utviklingen av industrien til fordel for andre og mindre produktive anvendelser av ressursene.

De tiltak som er satt i verk for å redusere investeringene har vært av flere slag. Opphevelsen av tollfriheten for maskiner som ikke produseres her i landet reduserte selvsagt bedriftenes muligheter når det gjaldt utbyggingen eller moderniseringen av driften. Forøvrig er det jo kjent at penge- og kredittpolitikken har tatt sikte på å redusere investeringsaktiviteten gjennom å vanskeliggjøre finansieringsmulighetene. Man har søkt å redusere tilbudet av kreditt gjennom avtalen med banker og forsikringsselskaper, og likeledes ved å begrense utlån fra øvrige kredittinstitusjoner. Det er åpenbart at slike avtaler, når de fornyes år etter år, vil få uheldige sidevirkninger. Et ekspanderende næringsliv vil selvsagt i en periode med betydelig prisstigning ha behov for økede finansieringsmuligheter. Avtalen med bankene, som jo i hovedtrekkene går ut på at det settes et tak over utlånene, som ikke skal ligge høyere enn foregående år, vil nødvendigvis medføre at visse lånebehov blir satt i en spesielt ugunstig stilling. En slik form for kredittbegrensning vil kunne få uheldig innflytelse på selve utlånenes struktur. En rekke lånebehov er av den art at de må tilgodeses, og så får man da nedskjæringer på andre områder. Det vil først og fremst gjelde kreditter til formål som ikke synes øyeblinkelig påtrengende, som f. eks. mellomlange kreditter til vedlikehold, modernisering, anskaffelse av utstyr etc. I en uheldig stilling står også nye bedrifter. Det er naturlig nok slik at finansinstitusjonene først og fremst finner å måtte tilgodese sine gamle kunder. Forlenger man avtalen år etter år, vil det få uheldige virkninger for etableringen av ny industri, og likeledes vanskeliggjøre den kontinuerlige investeringsvirksomhet som bedriftene årlig må foreta for å holde seg konkurransemessig på høyden.

Dette er jo forøvrig spørsmål som kommer til å bli spesielt behandlet i de følgende innlegg, og jeg skal derfor ikke komme noe nærmere inn på de problemer som knytter seg til avtalen mellom myndighetene og kredittinstitusjonene.

Som kjent er også bedriftenes muligheter for å benytte ihendehaverobligasjonslån blitt sterkt redusert i de senere år. Tidligere var man temmelig fritt stillet når det gjaldt å legge ut slike lån. Etterat vi fikk renteloven av 17/7 1953 er imidlertid disse lån blitt underlagt offentlig godkjenning. Denne rett for Finansdepartemen-

tet til å nekte å godkjenne utleggelse av lån, bringer selvsagt et nytt usikkerhetsmoment inn i bildet for den bedrift som er i ferd med å planlegge sin investeringsvirksomhet på lengre sikt. Dersom godkjenning av låneopptak bare hadde vært avhengig av visse krav med hensyn til sikkerhet og lånebetingelser, hadde ikke usikkerhetsmomentet hatt så stor betydning. Det viser seg imidlertid at myndighetene avslår låneopptak med en begrunnelse som intet har med selve lånebetingelsene å gjøre. Det har således vært avslått å godkjenne lån med den motivering at det etter myndighetenes vurdering ikke er plass på markedet for nye lån og ellers med at formålet for låneopptaket ikke hadde høy nok prioritet. Når slike vurderinger legges til grunn for nektelsen av låneopptak er det åpenbart at dette innebærer en betydelig innskrenkning i adgangen til å utlegge ihendehaverobligasjonslån.

Skulle jeg prøve å oppsummere hva jeg hittil har hatt anledning til å si, måtte det bli at myndighetene gjennom tiltak på det pengepolitiske område har søkt å begrense bedriftenes muligheter for å anskaffe seg de nødvendige finansieringsmidler gjennom opplåning og gjennom en særdeles hårdhendt beskatning vanskeliggjort mulighetene for selvfinansiering, mens man gjennom utbyttebegrensningen har søkt å legge en demper på interessen for å plasere sparemidler i aksjer.

Nå er det ikke så at det føres en like restriktiv politikk overfor alle deler av vårt næringsliv. Det er først og fremst de deler av næringslivet som gjennom sin virksomhet har vist seg å ha utviklingsmuligheter som blir søkt holdt tilbake. På andre områder hvor konkurranseevnen er mindre, — hvor sikkerheten ved kredittgivning er dårligere — møter man en adskillig mer velvillig innstilling. Her kan det både bli tale om subsidiering og lån, skattelettelser og avgiftsfritak.

Vi står i dag overfor muligheten av etableringen av en eller annen form for europeisk fellesmarked. Konkurransen vil i tilfelle bli sterk, og for de enkelte bedrifter vil det være effektiviteten i produksjonen som kommer til å avgjøre hvorvidt de skal kunne ekspandere, stagnere eller innstille. Uten en rasjonell maskinpark og et tidsmessig produksjonsutstyr forøvrig vil det neppe være mulig å hevde seg i konkurransen.

Finansieringsproblemene vil muligens komme til å stå meget sterkt i forgrunnen i årene fremover. Mulighetene for å kunne finansiere de nødvendige investeringer og samtidig ha tilstrekkelig driftskapital, vil bli det sentrale spørsmål for bedriftene. Det er derfor å håpe at myndighetene tar sikte på å føre en økonomisk politikk som kan lette mulighetene for finansiering av bedriftenes investeringsvirksomhet, og det skulle vel ikke være et urimelig krav fra norske bedrifter at man på dette område i alle fall ikke blir stillet dårligere enn ens konkurrenter i andre land.

Pengepolitisk lovgivning og frivillig samarbeid med kredittinstitusjonene

Av direktør: *ERIK BROFOSS*

For den enkelte bedrift som har planer om utvidelse og fornyelser, vil spørsmålet om å gjennomføre planene fremtre som et finansieringsproblem. Finansieringen kan skje ved at bedriften nytter egenkapital i form av tidligere opparbeidede likvide beholdninger og ved å bruke av løpende overskott. Den kan helt eller delvis være basert på tilførsel av ny kapital, enten ved økning av egenkapital gjennom utvidelse av aksjekapitalen eller ved opptakelse av lån.

Om Staten eller kommunene legger beslag på en betydelig del av løpende overskott i form av skatt, og om det er vanskelig å utvide aksjekapitalen eller å oppnå lån fordi det er «trangt» på kapitalmarkedet, vil den enkelte bedrift kunne si at finans- og pengepolitikken hemmer dens ekspansjon. For den enkelte bedrift fremtrer finansieringsproblemet som et spørsmål om «å skaffe penger».

Men penger er likevel bare et middel til å skaffe den arbeidskraft og de materialer som trenges for å føre opp et nytt anlegg, til å skaffe nye maskiner fra norske bedrifter, som for å produsere dette utstyr trenger arbeidskraft og materialer, eller et middel til å skaffe den valuta som trenges for å importere maskiner utenfra.

Pengene er «anvisninger» på reelle produksjonsfaktorer. For samfunnsøkonomien under ett blir derfor det reelle problem om det er arbeidskraft, produksjonsutstyr og valuta til å honorere disse anvisninger.

Tilgangen på disse reelle ressurser er begrenset, og det er konkurranse om bruken av dem til ulike formål.

Det er en konkurranse mellom forbruk og investeringer. Den arbeidskraft som bygger kraftverk, kan ikke samtidig brukes til å produsere forbruksvarer. Innen forbrukssektoren kan en tale om et konkurranseforhold mellom privat og offentlig forbruk.

Innenfor investeringssektoren er det en konkurranse mellom investeringer i boligbygg, kommunikasjoner og andre grunnlagsinvesteringer på den ene siden og de direkte produktive investeringer på den andre. Innen den siste sektor igjen er det en konkurranse mellom skipsfart, industri, fiskeri, jordbruk og forretningsdrift.

Dette konkurranseproblem, som består i å skulle allokere begrensede reelle ressurser til de ulike formål, kan en ikke unngå eller «lure» seg forbi gjennom valg av finansieringstekniske metoder.

Bygges det i ett år 30 000 boliger, kreves det en bestemt mengde arbeidskraft og materialer til dette. Disse ressurser kan ikke samtidig brukes til å bygge nye kraftverk eller industribedrifter. Blir det bygd 35 000 boliger, blir konkurranse enda sterkere. Tillegget på 5 000 boliger innebærer at andre investeringer må fortrenges eller forbruket begrenses.

Disse reelle allokeringsproblemer kan en ikke komme utenom, f. eks. ved noen omlegging av statsbankenes virksomhet. Om sparebankene og aksjebankene skulle overta en del av finansieringen, f. eks. 1ste prioriteten innenfor en verdigrense på 50%, ville en slik ordning muligens kunne by på enkelte finanstekniske fordeler. Men det underliggende realproblem at 30 000 boliger legger beslag på en viss mengde arbeidskraft og andre reelle ressurser, vil bli akkurat like stort som før.

Om et land under krig må disponere en vesentlig del av nasjonalproduktet til ødeleggelsesformål, f. eks. således som Storbritannia måtte gjøre det under siste krig, der 55% av nasjonalproduktet i 1944 gikk til krigsformål, må dette ha til følge at forbruket må reduseres og realinvesteringene blir negative. Disse reale virkninger er ganske uavhengig av om utgiftene finansieres ved skatter eller ved lån.

Det er nødvendig å understreke disse elementære synspunkter fordi de synes så altfor lett å bli glemt i diskusjonen av finansieringsproblemer.

Det som her er sagt, betyr ikke at valget av finansieringsformer skulle være uten betydning. Valget er tvert imot av sentral betydning for det prisspenningsproblem som har preget utviklingen i hele den vestlige verden i etterkrigstiden.

En har her i landet et relativt ferskt konkret eksempel på de sammenhenger som her er berørt:

I 1953 besluttet Stortinget å benytte 750 mill. kroner som sto inne på Statens reguleringskonto, til å finansiere statsbankene med. Denne reguleringskonto besto dels av motverdien i norske kroner av låneandelen av Marshall-hjelpen og dels av beløp som var inngått fra engangsskatten i slutten av 1940-årene. Denne konto representerte altså en tidligere kjøpekraftsinndragning og var i 1953 en «passiv» post i Norges Bank. Denne konto ble nå aktivisert. Da Stortinget i 1953 også opphevet praktisk talt enhver annen

begrensning i boligbyggingen enn arealbegrensningen, var resultatet at en i 1955 kom opp i hele 35 000 boliger.

Finansieringen skjedde således uten at det private lånemarked ble belastet. Denne finansieringsform innebar imidlertid ikke noen økt tilgang av reale ressurser av innenlandsk opprinnelse til andre formål. I en situasjon med meget høy sysselsetting måtte det uunngåelige resultat bli et økt prispress, og store underskott i utenriksøkonomien både i 1954 og i 1955. Disse underskott gjorde det mulig å holde de andre private investeringer oppe, men dette skyldtes at landet ble tilført reale ressurser fra utlandet.

For å møte dette prispress og denne tapping av valutareservene, ble det i 1955 nødvendig å gjennomføre «februar-tiltakene» som senere ble supplert med kredittbegrensningsavtalen.

En har her nærmest et skoleeksempel på den betydning finansieringsmåten har både for den indre prisstabilitet og for den ytre stabilitet i

utenriksøkonomien. Denne stabilitet vil i høy grad være påvirket av spenningen mellom på den ene side tilgangen på reelle ressurser og på den andre side av den kjøpekraft som etterspør disse ressurser. Både finanspolitikken og penge- og kredittpolitikken har til oppgave å regulere dette spenningsforhold slik at den samlede etterspørsel etter varer og tjenester kan holdes innenfor den ramme som landets ressurser med tillegg av kapitalimport kan tåle uten at det oppstår et uønsket press på prisene og på utenriksøkonomien.

Finanspolitikken tar spesielt sikte på å regulere størrelsen av den disponible løpende inntekt. Den får således betydning både for fordelingen av reelle ressurser mellom forbruk og investeringer og for fordelingen av investeringene på de forskjellige sektorer. Pengepolitikken får som sitt arbeidsfelt å regulere størrelsen av det kredittvolum som kan skapes gjennom kredittsystemet.

Tabell 1.

Skjematisk fremstilling av banksystemets evne til nyskapning av kjøpekraft.

A.			
Situasjon 1.			
Likvider	25	Folioinnskott	40
Obligasjoner	15		
Utlån	60	Spareinnskott	60
	100		100

Bev. kassekreditter 80

Med 20% likviditetskrav er utlånsevnen 5.

Situasjon 2.			
Utlån + 5 i A, vender tilbake i innskott i A.			
Likvider	25	Folioinnskott	40
Obligasjoner	15		
Utlån	65	Spareinnskott	65
	105		105

Denne ekspansjonsprosess kan fortsette inntil forholdet likviditet — forpliktelser er kommet ned på 20, f. eks. således:

Likvider	25	Folioinnskott	50
Obligasjoner	15		
Utlån	85	Spareinnskott	75
	125		125

Situasjon 3.			
Utlån + 5 i A gir + 5 i innskott i B.			
Likvider	20	Folioinnskott	40
Obligasjoner	15		
Utlån	65	Spareinnskott	60
	100		100

Med likviditetskrav 20% har A ikke evne til å gi ytterligere lån.

B.			
Likvider	10	Folioinnskott	20
Obligasjoner	10		
Utlån	30	Spareinnskott	30
	50		50

Bev. kassekreditter 40

Med 20% likviditetskrav utlånsevne 0.

B uforandret

Likvider	15	Folioinnskott	20
Obligasjoner	10		
Utlån	30	Spareinnskott	35
	55		55

$$\text{Utlånsevne: } 15 \div \left(\frac{55 \cdot 20}{100} \right) = 15 \div 11 = 4.$$

Det må sterkt understrekes at i praksis kan penge- og finanspolitikk ikke skilles fra hverandre. Det er også grunn til å fremheve at i vårt som i alle andre utviklede samfunn, er finanspolitikken av en langt mer inngripende betydning og av større viktighet enn penge- og kredittpolitikken.

Når en skal drøfte de virkemidler som kan brukes til å regulere den kredittfinansierte etterspørsel, må en ha klart for seg at bank-systemet kan skape kjøpekraft. Bankene kan skape «bankpenger».

I tabell 1 er søkt illustrert hvorledes denne prosess kan foregå. Avgjørende for bankenes evne til å kunne skape kjøpekraft er deres likviditet. Bankene vil måtte holde en viss likviditet for til enhver tid å kunne være sikker på å møte forpliktelsene. De må være i stand til å møte uttak på innskott og trekk på bevilgede kreditter. Det består ikke noen eksakte normer for dette likviditetskrav. Men de enkelte banker vil hver for seg alt etter arten av forretningene og arten av innskott følge visse normer. Disse vil i noen grad være påvirket av vurderinger av alminnelige fremtidsperspektiver for næringslivet. Mens det i 1957 var betydelig kreditteksjon i det norske banksystem, er den i år stoppet opp til tross for at likviditeten ikke har endret seg noe vesentlig.

Likviditeten kan bestå i bankenes kontant-beholdninger, deres innskott i Norges Bank, beholdninger av statskasseveksler og — noe mer sekundært — i kortsiktige plasseringer i utenlandsk valuta. Den likviditet som består i kontanter, innskott i Norges Bank og i statskasseveksler, vil i siste hånd være skapt av sentralbanken på en av følgende måter:

1) Direkte utlån.

a) Til Staten.

Mens Norges Bank ikke kan stå i forskott til den norske stat, anses plikten til å yte slike forskott i andre land som en selvsagt konsekvens av Statens seddelmonopol.

b) Til næringsdrift.

I vårt land går slike lån vesentlig til fiskeriformål (under statsgaranti).

2) Lån til kredittinstitusjoner.

a) Rediskonteringer.

b) Sikkerhet i verdipapirer.

c) Innskott i banker.

3) Kjøp og salg av verdipapirer.

4) Kjøp og salg av valuta.

5) Trekk på folioinnskott i sentralbanken.

a) Statens og andre offentlige institusjoners folioinnskott.

b) Bankenes folioinnskott.

c) Andre folioinnskott.

Mens Norges Bank selv har herredømmet over sine egne utlån og dens kjøp og salg av verdipapirer, vil den ikke kunne motsette seg trekk på folioinnskott og heller ikke kjøp av valuta.

For lån til kredittinstitusjoner gjelder nå svært lempelige regler, men adgangen til rediskontering eller til å ta opp direkte lån er bare nyttet i liten utstrekning.

En kan angripe kredittreguleringsproblemet på to prinsipielt sett forskjellige måter. En kan enten søke å påvirke etterspørselen etter kreditt eller en kan gjøre det ved å påvirke tilbudet av kreditt.

Lånerenten er hovedmidlet til å påvirke etterspørselen etter kreditt. Den representerer utslagsmetoden: Bare lånsøkere med investeringsprosjekter med høy privatøkonomisk rentabilitet får sine låneønsker dekket.

Alle investeringsprosjekter lar seg imidlertid ikke vurdere etter et sånt privatøkonomisk lønnsomhetsskjema. En utbygging av skolestellet, helsestellet og kommunikasjoner er nødvendig parallelt med ekspansjonen av den direkte produktive virksomhet. Alle vet det er en sammenheng mellom produksjon og god skolegang og innsats i forskning, men denne sammenheng lar seg ikke måle gjennom rentabilitetsberegninger. Det gjelder hele sektoren grunnlagsinvesteringer — som tar mellom 30 og 40% av samtlige investeringer.

Så lenge som det synes å være enighet om at en ikke skal la betalingsevnen alene være avgjørende for tilfredsstillelsen av boligbehovet, vil en bare i begrenset utstrekning kunne bruke renten til å regulere denne del av investeringsvirksomheten. Det er i og for seg fullt tenkelig at en kunne operere med en brutto-rente, og la husleien beregne på grunnlag av en lavere rente, slik at differansen måtte betales i tilskott fra Staten. Det er vanskelig å se hva som reelt skulle være vunnet ved en slik fremgangsmåte.

Den tradisjonelle rentepolitikk er knyttet til gullstandarden og bygd på forutsetningen om frie kapitalbevegelser, konvertibilitet og et utviklet kortsiktig pengemarked. I Storbritannia er diskontopolitikken fremdeles et middel til å påvirke de kortsiktige kapitalbevegelser. Det gjelder også De forente stater.

I vårt land er disse hensyn av meget begrenset interesse. En annen forskjell er at investeringene i et land som Storbritannia er sterkt konsentrert om varehandel og om ferdigvareindustrien, der omløpstiden for innsatt kapital er relativt kort. I vårt land er en stor del av investeringene av særdeles langsiktig art. Det gjelder kraftverkene og industri som bygger på denne kraft. Renten betyr derfor i denne virksomhet en langt høyere belastning som utgiftspost enn i virksomhet med kort omløpstid.

Et viktig særtrekk ved våre investeringer er at 25—30% av de samlede bruttoinvesteringer faller på skipsfartssektoren. Det er på det rene at denne næring er villig til å betale en langt høyere rente enn det ville være noen mulighet for å kunne belaste f. eks. jordbruket med.

Slike forhold gjør at bruken av renten byr på særlige vanskeligheter i et land som Norge. En kan også konstatere at selv i land hvor renten er tatt i bruk som et aktivt virkemiddel,

brukes den ikke som eneste middel, men i kombinasjon med virkemidler som begrenser selve tilbudet av kreditt. Dette må være midler som reduserer eller binder likviditet slik at bank-systemets utlånsevne blir påvirket.

Seddelbanken kan inndra likviditet ved å trekke inn på sine direkte utlån. Norges Banks samlede utlån utgjør på topp ca. 100 mill. kr. slik at denne posten gir små operasjonsmuligheter. Utlån til bankene er for tiden uten praktisk betydning for likviditetsforholdene.

Staten kan gjennom kontantoverskott på det samlede budsjett inndra likviditet slik som situasjonen har vært her i landet i de siste to årene.

Ved å selge obligasjoner kan sentralbanken trekke inn likviditet, og den kan gi ut likviditet ved å kjøpe obligasjoner. I disse markedsoperasjoner (open market operations) har seddelbanken et viktig middel til å kunne påvirke likviditeten i bankene. Norges Bank har inntil i sommer ikke hatt verdipapirer som kunne egne seg for dette formål. Særlig i De forente stater og også i Storbritannia er markedsoperasjoner meget brukt i pengepolitisk øyemed for å påvirke likviditeten i systemet og dermed bankenes utlånsevne.

Forutsetningen for at dette middel skal kunne nyttes er at det er et utviklet marked for slike transaksjoner utenfor bankene selv. I Norge har vi praktisk talt ikke noe slikt marked.

Hvis Finansdepartementet eller sentralbanken kan tilby kortsiktige statspapirer på så fordelaktige vilkår at publikum ser seg tjent med å ta ut innskott og plasere dem i verdipapirer, er det et virksomt middel til å fremtvinge en kontraksjon både i utlån og i innlån. Dette våpen er i De forente stater meget kraftig, fordi Federal Reserve har en ganske vidtgående — og i Norge og i de fleste andre land utenkelig — myndighet til å fastsette innskottsrenten i bankene. Ved å bruke innskottsrenten i bankene og ved salg av kortsiktige statspapirer på bedre vilkår, kan myndighetene drive innskott i bankene over i statspapirer.

Men til tross for at Federal Reserve således har et ganske enestående maktmiddel til å gjøre markedsoperasjoner virkningsfulle, er ikke dette ansett tilstrekkelig til å sikre en effektiv regulering av kredittvolumet. Systemet er derfor supplert med bestemmelser som pålegger bankene å holde kassereserver i Federal Reserve. For å bremse på en uønsket ekspansjon økes kravene til disse kassereserver. Bankene blir således utsatt for en «squeeze» fra to sider, både ved økning av den likviditet som skal holdes «immobil» i sentralbanken, og ved tap av likviditet via «open market operations».

Det amerikanske system for innskottsreserver er basert dels på tidsinnskott og dels på folioinnskott og varierer noe etter vedkommende distrikt banken ligger i.

Den norske lov om innskottsreserver bygger på folioinnskottene. Den har hittil ikke vært brukt på en slik måte at den har kunnet få

noen merkbar pengepolitisk effekt. I tilfelle dette middel skal brukes i større utstrekning enn hittil, må det nok en ny lov til. Det kan derfor være grunn til å angi noen prinsipper som en slik lov kunne tenkes bygd på.

Siden det er utlånssøkningen en søker å få kontroll over, kunne reservekravet baseres direkte på utlånssøkningen. Kreves det at f. eks. 25% eller 50% skal motsvares av økte innskottsreserver i Norges Bank, ville en kredittekspan-sjon meget hurtig kunne stanses. For å forebygge at en kredittekspan-sjon kommer i gang, kunne en tenke seg kravet basert på de bevilgede kreditter.

De fleste land bygger sine kasserereservebestemmelser på innskottene, og som regel er både tidsinnskott og folioinnskott tatt med i beregningsgrunnlaget. Tankegangen er således at det for den enkelte bank er innskottssøkningen som er bestemmende for dens evne til å øke utlånene. En kan tenke seg et kombinert system som bygger på at i alminnelighet skal størrelsen av innskottene være bestemmende, men slik at det kan innføres et tilleggskrav basert på økningen i enten utlån eller innlån.

Slike regler kan utformes forskjellig for sparebanker og for forretningsbanker og kan variere etter bankenes størrelse og arten av innskott.

Om bankene blir utsatt for en «squeeze» gjennom markedsoperasjoner og innskottsreservebestemmelser, har de muligheter for å skaffe likviditet ved å låne i sentralbanken. Ved å stramme til reglene for rediskontering, bl. a. ved å sette opp strafferenten eller ved å innføre kvoter, kan en begrense denne mulighet. Frankrike og Finnland gir eksempler på slike bestemmelser.

Istedenfor å kreve økt innskott i sentralbanken kan en binde bankenes utlånsevne ved at det pålegges dem plikt til å plasere midler i stats- og statsgaranterte obligasjoner. Det kan være en forpliktelse som kan være basert på forvaltningskapital eller gradert etter kriterier som utlån- eller innlånssøkning. Slike bestemmelser finner en i Tyskland, Frankrike, Belgia og Østerrike.

I Storbritannia har Bank of England adgang til å gi bindende direktiver til bankene. Denne

Konsulent 1 - stillinger

i Finansdepartementet

Det er ledig 2 konsulent I-stillinger i Finansdepartementet, Økonomiavdelingen (Nasjonalbudsjettkontoret), for sosialøkonomer. Søkerne må ha gode teoretiske kunnskaper og et godt kjennskap til norsk økonomi. Søknad kan sendes Finansdepartementet, Administrasjonskontoret.

Se forøvrig fullstendig kunngjøring i Norsk Lysingsblad for 14/2 1959.

adgang er formelt ikke brukt, men da bankvesenet er slik konsentrert («de fem store» + 6 etter andre lands forhold meget store banker) er en «request» til bankene om deres utlånsvirksomhet temmelig nær ensbetydende med et pålegg.

Nederland har en bestemmelse som pålegger bankene å innhente godkjennelse fra sentralbanken for utlån over en viss størrelse. Tilsvarende regel har vært gjeldende i Storbritannia, der kontrollen har vært utøvet gjennom «Capital Issues Committee» som også har med emisjonskontrollen å gjøre. Kontrollen på obligasjonsmarkedet svarer til den som i Norge utøves gjennom rentelovens § 3.

I de aller fleste land er det bestemmelser om avbetalingshandelen med adgang til både å variere kravet til kontantbetaling og til maksimal løpetid.

Det er således en rekke forskjellige virkemidler som med grunnlag i lovbestemmelser står til disposisjon i pengepolitikken i andre land. Norge står i litt av en særstilling ved at det ikke foreligger slike lovbestemmelser. I de tilfelle hvor det er innført bestemmelser slik som i innskottsreserverloven, er de lite brukbare.

En hovedårsak til denne situasjon er de vanskeligheter som er forbundet med å gjennomføre slike bestemmelser overfor så mange banker som en har her i landet. Det er ca. 80 foretningsbanker og over 600 sparebanker, som til dels i stor utstrekning driver utlånsvirksomhet som i andre land vesentlig er forbeholdt forretningsbankene. De store svingninger i kredittbehov som følge av sesongene i næringsvirksomhet som fiske, skogbruk og hvalfangst, øker vanskelighetene med å utforme en brukbar lov om kassereserver. Til dette kommer de store svingninger i likviditet som følge av Statens inn- og utbetalinger. Statskasseveksel-systemet har bare i begrenset utstrekning kunnet brukes til å utjevne disse svingninger.

På grunn av disse vanskeligheter har det spørsmål meldt seg om det er andre måter å oppnå samme resultater på. Det er bakgrunnen for de frivillige avtaler en har hatt. Formålet har vært å søke å begrense nyskapningen av kjøpekraft gjennom banksystemet. Hvis bankene kunne gå med på å la være å øke utlånene, ville en oppnå formålet samtidig som en kunne unngå mange av de vanskeligheter som nødvendigvis må oppstå om en skal bruke de mer mekaniske virkemidler.

Kredittbegrensningsavtalen, som har vært gjeldende i snart tre år, har gått ut på at bankutlån ikke skulle økes, dog slik at en forutsatte en økning i sparebankenes pantelån. Sparebankene skulle plasere halvparten av innskottøkningen i statsobligasjoner. En tilsvarende forpliktelse for livsforsikringsselskapene er konkretisert i et fast beløp.

En må konstatere at det i årene 1956 og 1957 har vært en påviselig utlånøkning. Særlige forhold i det enkelte år kan forklare noe av bevegelsene.

Under drøftelsen av Norges politikk i OEEC har det fra Sekretariatets side vært gjort gjeldende at det har foregått en for stor kreditt-ekspansjon. En tilsvarende oppfatning er kommet til uttrykk fra dem som i Det internasjonale valutafond har studert forholdene i Norge.

Personlig mener jeg fremdeles at resultatene må kunne sies å ha vært tilfredsstillende. Dette skyldes at det samtidig i høy grad er ført en meget restriktiv finanspolitikk.

Når resultatet har vært så tilfredsstillende, kan det tilskrives det gode samarbeid som det er lyktes å få i stand mellom Finansdepartementet, Norges Bank og kredittinstitusjonene. Gjennom Samarbeidsnemnda er oppnådd en bedre gjensidig orientering, og kontaktmøtene med bankene utover landet har tjent til å fremme en bedre forståelse av enkelte viktige sammenhenger i den økonomiske virksomhet.

Det er likevel forståelig at de frivillige ordninger en har hatt i de siste tre år, av enkelte av kredittinstitusjonene kan føles som noe av en hemsko for deres utvikling. Det kan sies at avtalene fratar den enkelte bank de muligheter den ellers kunne ha hatt for å utvide virksomheten i takt med utviklingen i de enkelte distrikter utover landet. Det er mulig at ordningen også i noen grad kan ha virket hemmende på den konkurranse som tar form av å yte den beste servise.

Det er imidlertid ett ankepunkt som det bestemt må tas avstand fra. Det hevdes av og til at det har vært skadevirkninger for vårt næringsliv og det til dels av alvorlig art. Resonnementet synes å bygge på den uuttalte forutsetning at alternativet til kredittavtalen skulle være en adgang for bankene til å øke utlånene nærmest uten begrensning. Noe slikt alternativ har ikke foreligget og vil heller ikke komme til å foreligge. Alternativet er i Norge å innføre bestemmelser av samme art som en finner i andre land, for derigjennom å hindre en uønsket nyskapning av kjøpekraft gjennom systemet. Det kan i denne forbindelse minnes om at da «taket» på utlånene i Storbritannia ble opphevd, ble det samtidig varslet om at det ville bli innført et system med innskottsreserver (special deposits).

Samarbeidsnemnda drøfter nå spørsmålet om kredittpolitikken for neste år.

Finansdepartementets representanter ville nok helst ha sett at det nå ble innført en tidsmessig lovgivning om virkemidlene i kredittpolitikken.

Representantene for bankene og kredittinstitusjonene har ønsket en bred utredning om virkemidlene.

Personlig har jeg vanskelig for å tro at det kan komme noe nytt frem gjennom en slik utredning. Virkemidlene er vel kjent. Problemet er å finne den rette kombinasjon, den rette dosering og den rette «timing». En står her overfor vanskelige konkrete vurderingsproblemer som ikke kan løses gjennom generelle utredninger.

Det kunne også ha vært formålstjentlig å avvente resultatene fra Radcliffe-komiteén og så på bakgrunn av innstillingen fra denne komité gjennom et utvalg søke å gjennomføre en supplerende utredning om de spesielle forhold i Norge.

Det kunne også være grunn til å vente litt med en slik utredning til en fikk se hvorledes konjunkturerne kommer til å utvikle seg. De «slake» konjunkturer rundt i den vestlige verden må ha sammenheng med den pengepolitikk som har vært ført, og som gir seg utslag i stagnasjon i produksjonen og i en økning av ledigheten. Det behøver ikke nødvendigvis å bety at de virkemidler som har vært anvendt i og for seg har vært uriktige. Det kan være feil ved doseringen og «timingene». Jeg synes det synspunkt må ha noe for seg at når en nå har prøvd formen frivillig avtale under en høykonjunktur med noenlunde tilfredstillende resultater, kan det være av interesse å prøve et frivillig samarbeid om kredittpolitikken også i en mer «slak» periode.

Om en skulle komme til at tiden er inne til å få en mer tidsmessig lovgivning om de pengepolitiske virkemidler, er det all grunn til å søke å nyttiggjøre de erfaringer som er vunnet i Samarbeidsnemnda. De pengepolitiske lovbestemmelser kan gis en så generell form at det konkrete innhold av dem kan fastlegges gjennom nærmere avtale mellom myndigheter og kredittinstitusjoner. En slik kombinasjon av lovgivning og frivillig avtale vil gi større fleksibilitet, og en kan forhåpentlig unngå mange av de vanskeligheter som ville være forbundet med å gjennomføre ordninger som i andre land ikke byr på de samme problemer som en møter i et svært desentralisert banksystem som vårt.

Jeg vil gjerne avslutte dette innlegg med noen betraktninger over den aktuelle situasjon:

Det heter så ofte at Staten legger beslag på 500 mill. kroner i lånemidler som næringslivet kan trenge hardt til sine investeringer. Sammenhengen er vel en noe annen.

Med den stramme finanspolitikk som nå føres, er overskottet på Statens driftsbudsjett og eget realkapitalbudsjett så stort at det på det nærmeste dekker utlånsøkningen i statsbankene. Gjennom dette overskott skapes altså en tilsvarende sparing — enkelte vil kalle den «tvangssparing» — som kanaliseres over til statsbankene. Gjennom overskottet er de løpende disponible inntekter beskåret for å gi realøkonomisk «plass» for de realinvesteringer som statsbankene finansierer.

Men samtidig tilfører Staten pengesystemet likviditet ved avdrag på gjeld for et beløp som i 1958 kan komme opp i ca. 400 mill. kroner. Når banker og andre innehavere av statsobligasjoner får ombyttet obligasjoner med likvider, er det ikke tale om overføring av en samtidig pengesparing. Skulle bankene bruke denne likviditet som grunnlag for økte utlån, ville de sette i gang en kreditteksjonsprosess som ikke ville ha motstykke i noen slags sparing. Det ville være å nyskape kjøpekraft i tillegg til den de løpende inntekter gir. Selv om det kan være nyanser i vurderingen av konjunktursituasjonen, er det i hvert fall ikke grunnlag for en slik ekspansjon. Penge- og finanspolitikken må på dette område gå ut på at en må få suget opp igjen gjennom nye lån et noenlunde tilsvarende beløp som det som tilføres systemet som avdrag på gjeld. Det er således ikke spørsmål om å legge beslag på lånemidler som ellers ville ha vært tilgjengelige for det private næringsliv. Det er

Tabell 2.

Inntekts- og likviditetsvirkning av Statens finanspolitikk.

Overføring av likvide midler fra banker og private til Staten og Norges Bank (—), tilførsel fra Staten og Norges Bank (+).

	1954	1955	1956	1957	1958 ¹⁾
1) Overskott (—) på drifts- og realkapitalbudsjett (underskott +)	225	—265	—360	—332	—721
2) Utlån til statsbankene	570	735	546	472	446
3) Inntektsvirkning av Statens disposisjoner	795	470	186	140	—275
4) Avdrag på den faste innenl. statsgjeld ..	231	208	179	304	393
5) Av kontantbeholdning og lånemidler	1 026	678	365	444	118
6) Statslån:					
a) Div. kontolån	—50	53	—140	—196	—149
b) Innenlandske statslån	—531	—750	—450	—488	—513
7) Likviditetsvirkn. av Statens disposisjoner	445	—19	—225	—240	—544
8) Likviditetsvirkn. av Norges Banks disposisjoner ²⁾	—555	—104	439	200	479
9) Likviditetsvirkn. av Statens og Norges Banks disposisjoner	—110	—123	214	—40	—65

¹⁾ Tallene for 1958 er ajourført.

²⁾ Tilførsel av likviditet fra Norges Bank har vesentlig skjedd gjennom kjøp av valuta fra, inndragning av likviditet gjennom salg av valuta til banker og private.

Kredittinstitusjonenes syn på de pengepolitiske virkemidler

Ved banksjef THOR BANG

Herr formann. Ærede forsamling!

Den tittel som er satt på mitt innledningsforedrag kan synes utidig pretensiøs. Det er heldigvis slik i vårt land at det ikke går an med full rett å tale om et felles syn fra kredittinstitusjonene på de pengepolitiske virkemidler eller på den økonomiske politikk i det hele.

Fra statsledelsens side kan dette fortone seg problematisk. Man vil, når man skal føre en totaløkonomisk politikk, stå overfor store og vesentlige koordinasjonsproblemer. Det er viktig at den institusjon som har visse virkemidler i sin hånd, ikke bruker disse på en måte som står i direkte motstrid til den måte andre institusjoner vil bruke sine virkemidler på. På den annen side er faren for ensretning også en så vesentlig sak at man i totaløkonomiens interesse bør akseptere en viss desentralisering og nyanser i synet på de økonomiske virkemidler.

Det forhold at det ikke er én eneste kredittinstitusjon som bestemmer hele utlånsvirksomheten og utlånspolitikken i et land medfører ganske visst at de forskjellige institusjoner hver for seg kan komme til å gjøre en del feilslag på grunn av manglende orientering om den større sammenheng. Men et desentralisert kredittvesen vil ha større muligheter for på top-level å kunne vurdere de respektive prosjekter, og de feil som nu og da vil bli begått, vil formodentlig oppveies ved at man til gjengjeld ser større muligheter enn en eneste sentral institusjon

ville ha menneskelig kapasitet til å overblikke. Og hvis den sentrale institusjon, som hadde den eneste myndighet, skulle komme til å begå en større feilvurdering, ville resultatene derav kunne bli katastrofale, mens om en enkelt bankdireksjon, et enkelt forsikringsselskaps direksjon, begår en del feil, går det i verste fall utover dem som er direkte tilknyttet denne og i forholdsvis liten grad utover samfunnet som helhet.

Når jeg derfor skal uttale meg så å si på kredittinstitusjonenes vegne, må jeg altså innledningsvis ta denne reservasjon: Der er atskillige nyanser, og det er klart all den stund jeg er forholdsvis ny på området — etter 11 års shipingsbakgrunn er jeg nu meget fersk medarbeider i en av de større forretningsbanker — vil mitt syn i noen grad være preget av dette, mens andre, som i lengre tid har arbeidet i andre kredittinstitusjoner, kanskje vil se annerledes på en rekke av de ting jeg kommer til å nevne. På de felter hvor jeg positivt vet at der er en del og berettiget meningsforskjell, kommer jeg tildels også til å forsøke å få denne klarlagt, men jeg ber iallfall at forsamlingen ikke forsøker å henge landets samlede kredittvesen om jeg skulle komme med enkelte uheldige uttalelser!

Penge- og kredittpolitikken kan selvfølgelig ikke diskuteres helt abstrakt. Det er meget riktig, som sjefdirektør Brofoss så sterkt under-

en likviditetsoperasjon som foretas og heller ikke noe mer. Det en ber om er at kredittinstitusjonene må opprettholde sine beholdninger av statspapiere for å hindre en nettotilførsel av likviditet til kredittsystemet.

Det som kreves i tillegg til dette, er at de kredittinstitusjoner som forvalter en vesentlig del av pengesparingen, må være med på å la en del av den kanaliseres over i statsbankene i den utstrekning disse ikke blir dekket ved overskott på drifts- og anleggsbudsjettet.

I tabell 2 er det gitt en tallmessig oversikt over inntekts- og likviditetsvirkningene av Statens finanspolitikk.

En har bygd på at den nåværende likviditet under de aktuelle konjunkturførhold stort sett gir grunnlag for en opprettholdelse av det nåværende kredittvolum.

Denne likviditet vil også bli påvirket av Norges Banks kjøp og salg av valuta. Det må bli Norges Banks oppgave å møte virkningene av disse transaksjoner ved markedsoperasjoner.

Skulle lavkonjunktorene utvikle seg slik at en kreditteksjon vil være ønskelig, bør det være Norges Banks sak å tilføre den likviditet som trenges for en slik ekspansjon.

Om slike disposisjoner skulle bli nødvendige, vil de bli foretatt etter drøftelser i Samarbeidsnemnda.

Ved å påta seg forpliktelse til overtakelse av statsobligasjoner i forbindelse med de avtaler som er inngått, har kredittinstitusjonene vist stor forståelse for de sammenhenger det her gjelder. Jeg håper også at det for fremtiden vil være mulig å oppnå en tilsvarende forståelse om dette helt avgjørende og sentrale spørsmål som likviditetsreguleringen er.

streket, at forholdene vil variere meget sterkt fra tid til tid, fra land til land. Et mere eller mindre lukket samfunn med meget beskjedent samkvem med utenverdenen kan betjene seg av en rekke virkemidler som ikke vil komme på tale i et land der i likhet med vårt har en betydelig utenriksøkonomi. Som bekjent blir grovt regnet 40 prosent av alt vi lager sendt til utlandet, og omvendt er vi avhengige av import i den ene eller annen form for ca. 40 prosent av alt vi skal bruke til forbruk og investering. Det er klart at dette enkle forhold stiller mange problemer i et annet lys i vårt land enn i et større, mer selvforsynt land.

Med hensyn til emnets begrensning til pengepolitikken, er det likeledes meget riktig som sjefdirektør Brofoss sa, at den tradisjonelle teoris skille mellom penge- og finanspolitikk ikke lenger kan trekkes så skarpt. Forholdet er jo at en rekke virkemidler som etter sin art må klassifiseres enten som pengepolitiske eller som finanspolitiske, i virkeligheten kan ha formål vesentlig innen den annen sektor. Penge- og finanspolitikken går mer og mer i ett, og jeg går ut fra at jeg i likhet med de foregående talere har anledning til å gå inn på finanspolitikken i den utstrekning det er nødvendig for sammenheng.

Den økonomiske målsetning som det i grove trekk hersker enighet om her i landet, er som bekjent et øket reelt nasjonalprodukt, en rimelig fordeling av dette, selv om allerede der politiske meningsforskjeller kommer inn i bildet, og at dette skal søkes oppnådd under full sysselsetting og stabil pengeverdi. Det siste opptar naturlig nok meg særdeles meget.

Menn som f. eks. forskningssjef Aukrust, har i de siste år sterkt og med rette, betonet at man ikke må nære en altfor overdreven tiltro til den blotte investeringsvirksomhets omfang når det gjelder å skape basis for økonomisk fremskritt. Der kan sløses forferdelig med kapitaler; man kan få utpregede feilinvesteringer. Den rent menneskelige faktor — tilstrekkelig dyktige mennesker til å håndtere nutidens kompliserte teknisk/økonomiske apparat — betyr jo i mange tilfelle enda meget mer enn om selve investeringene målt i kroner er større eller mindre. Ikke desto mindre er det ganske på det rene, som de to foredragsholdere tidligere i dag har vært inne på, at slik som forholdene ligger an i vårt land, er en meget omfattende investeringsvirksomhet en ubetinget nødvendighet. Skal denne da kunne realiseres, så må vi på den ene side oppmuntre den innenlandske kapitaldannelse og på den annen side legge forholdene tilrette for intenlandsk kapitaltilførsel, dog såvidt mulig av innlysende politiske grunner under sådanne vilkår og i sådan form at vi beholder nasjonal kontroll over våre naturherligheter så langt dette lar seg forene med en økonomisk integrasjonsprosess.

Skal vi videre kunne oppnå at den ønskede utvikling går tilstrekkelig hurtig, er det nødvendig med en viss konsentrasjon om prosjekter

med høyest mulig reell avkastningsprosent, for derigjennom hurtigere å få grunnlag for å realisere de sosialt ønskelige, men mindre rentable prosjekter. Det er helt riktig, som sjefdirektør Brofoss så sterkt understreket, at for mange av de investeringer som er nødvendige for vårt lands femskritt lar rentabiliteten seg ikke måle i kroner og øre. Det gjelder den egentlige sosiale sektor og det gjelder ikke minst, som finansministeren var så sterkt inne på i går, utdannelsessektoren. Enorme investeringer er nødvendige, og vi kan alle være enige om at den indirekte virkning av disse går nettopp i den retning vi ønsker: En øket produktivitet. Men vurderingen av disse indirekte virkninger, sammenliknet med den umiddelbart iakttagbare virkning av investering i produktiv realkapital, reiser både økonomiske og politiske spørsmål av den største rekkevidde. Man står tildels overfor inkommensurable størrelser, og avgjørelsen må treffes på det politiske plan. Men jeg er overbevist om at også sjefdirektør Brofoss er enig med meg i at samfunnet må være tjent med at vi som sitter i de respektive institusjoner og søker å erverve oss selv et visst overblikk over den økonomiske sammenheng, også søker å bibringe politikerne av de forskjellige partier det best mulige faktiske grunnlag for de disposisjoner som det er deres oppgave å treffe.

Når det gjelder hovedsynspunktet på de pengepolitiske virkemidler, så vil dere av det ark jeg har tillat meg å dele ut, og som ikke er å oppfatte som noe annet enn en slags stikkordliste, se et punkt som nesten ordrett faller sammen med sjefdirektør Brofoss' konklusjon og vi har ikke konferert på forhånd om dette! Et enkelt pengepolitisk virkemiddel bør ikke dominere bildet. Ved samspill mellom flere kan man oppnå de ønskede resultater uten de alvorlige skjevheter som en overdreven dosering av et enkelt virkemiddel lett kan skape. Og her kommer jeg nettopp inn på ett av de fenomener jeg innledningsvis berørte. Man kan finne at forskjellige kredittinstitusjoner, in casu store og små forretningsbanker, sparebanker, livsforsikringselskaper, godt kan være enige om hvilke virkemidler som i prinsippet er de rette og som bør anvendes i den økonomiske politikk, men det kan ut fra forskjellig vurdering av konjunktursituasjonen i øyeblikket og ut fra en vurdering av den utgangssituasjon den respektive bedrift befinner seg i, godt være delte meninger såvel om doseringen av disse virkemidler som om «timingene», altså når de skal settes inn og i hvilket omfang. Det er nettopp dette som Brofoss så riktig understreket, og der har vi forsåvidt et felles utgangspunkt for den videre diskusjon.

Jeg går imidlertid videre, idet jeg vil hevde at de midler som påvirker kredittinstitusjonenes, bedriftenes og publikums vurdering og gir dem en oppfordring til i egen interesse å foreta de disposisjoner som samfunnsledelsen ønsker, i prinsippet bør foretrekkes fremfor midler som tvinger dem til å foreta disposisjoner som føles som stridende mot egne interesser.

Dette er det annet av mine hovedsynspunkter som jeg gjerne vil be forsamlingen ha i erindring når jeg nedenfor ganske kort og skjematisk gjennomgår de enkelte virkemidler som i særlig grad har vært gjenstand for diskusjoner.

Først i den tradisjonelle teoris gruppering stå jo gjerne diskontopolitikken, som i etterkrigstidens Norge kun for alvor har vært benyttet en gang — vi holdt i en årrekke 2½% og har nu i snart 4 år holdt 3½%. Jeg er helt enig med sjefdirektør Brofoss i at diskontopolitikken hos oss ikke under noen omstendigheter kan bli tilnærmelsesvis så effektiv som i de store finanssentra ute, og han begrunnet selv det så godt at jeg ikke synes det er noe spesielt å tilføye der. Dessuten har vi her i Norge en rekke spesialproblemer. F. eks. hadde vi ved forrige diskontoendring den situasjon at sparebankene som gruppe betraktet satt med en stor mengde langsiktige lavtforrentede obligasjoner. For dem fortonte det seg da som noe av et tankekors at man plutselig skulle få en diskontoheving hvorved den øyeblikkelige verdi av disse obligasjoner ble trykket langt ned, og samtidig at de skulle gi seg til å forrente sine innskudd høyere enn tidligere. Det er forståelig nok at de som satt i den situasjon kunne føle problemet nokså uhyggelig, og det viste seg da også at situasjonen fremtvang en nød-løsning, nødvendig da, men prinsipielt lite ønskelig, nemlig en særskilt konvertering for disse institusjoner.

Som følge av erfaringen fra 1955 har mange långivere innsatt diskontoklausul i langsiktige lån. Det betyr med andre ord at dersom man — som riktig er — skulle bruke diskontoen som kortsiktig virkemiddel, ville det få konsekvenser midlertidig for en rekke langsiktige lån. Det er naturligvis også litt av et tankekors for dem som berøres.

Til tross for disse vanskeligheter og til tross for at jeg erkjenner at diskontoen ikke kan ha tilnærmelsesvis samme betydning hos oss, må jeg dog i prinsippet erklære meg sterkt i favør av at også dette virkemiddel brukes. Jeg synes ikke fordi om en lillefinger er mindre effektiv enn pekefinger og tommel at man uten videre skal hugge av seg lillefingeren eller binde den fast.

Sjefdirektør Brofoss var også inne på markedsoperasjoner, som hittil har vært benyttet i forholdsvis liten utstrekning her hjemme. Det har vel vesentlig vært spørsmål om håndtering av det store 4% statslån 1955. Jeg mener at markedsoperasjoner er et meget nyttig og effektivt virkemiddel. Brofoss nevnte dem spesielt i den sammenheng hvor han tenkte seg at der utenom de egentlige kredittinstitusjoner eksisterer et omfattende og effektivt virkende penge- og kapitalmarked. Jeg er enig i at eksistensen av den slags ville gjøre dette virkemiddel enda atskillig mere effektivt. Men også som et virkemiddel vesentlig i forholdet mellom seddelbankene og kredittinstitusjonene ville markedsoperasjoner i høy grad kunne forsvare sin plass.

Sett at man satt der med en likviditet større enn man følte behov for, og sto overfor problemet å ekspandere utlånene med de virkninger som Brofoss nevnte. Hvis man isteden, enten direkte eller helst indirekte gjennom et par mellomledd, kunne få plaseringsmateriale fra seddelbanken, ville man kanskje både ut fra ren bedriftsøkonomisk vurdering og ut fra hensynet til hvordan man i fremtiden mest ville kunne betjene sin kundekrets, være villig til å overta et slikt materiale. Forutsetningen måtte være at det ble budt ut på konkurrerende vilkår — altså vilkår overensstemmende med markedets. Jeg tror dette bør bli gjenstand for utførlig diskusjon mellom seddelbanken og det private kredittvesen, for jeg tror at vi der har atskillig unyttede muligheter som vil kunne utnyttes i gjensidig interesse.

Et spesialspørsmål som er såvidt teknisk preget at jeg ikke vil ta det opp til debatt her, men bare nevne det som et stikkord, er hvorvidt man burde gå ytterligere et skritt videre på den vei som ble innledet i vinter, nemlig en håndtering av den tidligere okkupasjonskonto i Norges Bank. Som bekjent ble denne forandret, man fikk «Statens konsoliderte konto», og det ble åpnet muligheter for å utnytte en del av dette materiale til markedsoperasjoner. Kanskje man skulle gå videre, i den forstand at staten f. eks. gikk med på å forandre en del av sine tidvis nokså store folioinnskudd i Norges Bank på den måte at de ble benyttet til nedskrivning av denne konto, slik at staten i likhet med andre blir nødt til også for sesongmessige trekk å håndtere pengemarkedet mere direkte istedet for bare å trekke ut og inn på sin foliokonto i Norges Bank? Hvorvidt dette er mulig og hvorvidt det ville være heldig, har jeg ennå ikke hatt anledning til nærmere å analysere, men jeg tror at det er felt som også vil egne seg for de fremtidige tekniske disusjoner, og jeg vil gjerne at man har dette «i bakhodet» når jeg senere kommer til spørsmålet om statsbankenes finansiering.

Jeg har dermed allerede såvidt vært inne på håndteringen av statens kortsikti-

ØKONOM

I transportøkonomisk utvalg, forskningsrådet, skal det ansettes en økonom som i den første tid sammen med en veiingeniør skal arbeide med økonomiske spørsmål vedrørende veiinvesteringer og veitrafikk.

Lønn etter kvalifikasjoner.

Søknad sendes til

Transportøkonomisk utvalg, N.T.N.F.,
Jernbanetorget 11, Oslo

ge gjeld, og da vil kanskje mine fagkolleger i Norges Bank og annetsteds synes at jeg blander kortene en del. Det kan kanskje sies at man burde holde den kortsiktige virksomhet med statsveksler adskilt fra den mer langsiktige virksomhet med statsobligasjoner, men jeg vil for min del gjerne si at jeg foretrekker å se den slags ting i sammenheng, nemlig fordi effektivt fungerende penge- og kapitalmarkeder ikke må betraktes som to helt adskilte ting. Noen ganger trekker man skillet ettersom hvor langsiktige penger det gjelder. Andre ganger trekker man skillet etter hvilke institusjoner som gjør hva. Jeg mener at i et moderne samfunn nytter det ikke å holde strenge grenser her. Det vil alltid være både kredittbehov på den ene side og plasseringsønsker på den annen side som avviker fra det typiske, og kan man der gjennom et smidig totalmarked oppnå at kapitalen hurtig og lett kommer dit hvor det i øyeblikket er mest behov for den, og i det hele tatt lede den dit hvor den kan gi mest effektiv avkastning, så skal man ikke skille for sterkt mellom disse forskjellige begreper.

Sjefdirektør Brofoss var såvidt inne på et spørsmål som jeg tror man blir nødt til å se nærmere på. Der er jeg dessverre sammenliknet med ham og Finansråd Erichsen noe håndicapped derigjennom at jeg ikke kjenner innholdet av den proposisjonen som forleden dag ble fremsatt og som blant annet tar sikte på, såvidt jeg forsto av den meget korte avismelding, å bringe finansieringen av statsbankene og statens låneopptak i den forbindelse inn i den budsjettmessige sammenheng. Mens de låneopptak staten foretar for å finansiere statsbankene holdes utenom budsjettet, blir tilbakebetalingen av disse lån — selv om de er meget korte — overensstemmende med bevilgningsreglementet ført til utgift. Det som skjer er m.a.o. at man først opptar et ganske kortsiktig lån, f. eks. et 2-års lån til finansiering av statsbanker, og så tilbakebetaler dette på 2 år. Det som imens er skjedd med pengene er at de via statsbankene er blitt lånt ut langsiktig. Dvs. at staten ved hjelp av skattemidler betaler tilbake dette låneopptak meget hurtig og sitter da igjen via statsbankene med langsiktige fordringer. Det er skjedd en betydelig formuesakkumulasjon på statens hånd, og det naturlige spørsmål for en representant fra det private næringsliv må da være: Er dette strengt nødvendig? Kunne ikke eiendomsretten til disse midler direkte eller indirekte forbeholdes den private sektor uten at det skapte uhåndterlige inflasjonsproblemer eller liknende? Det er et spørsmål som jeg tror vil egne seg for et av temaene ved «bordet» etterpå.

Brofoss var inne på spørsmålet om direktiver til kredittinstitusjonene. Ut fra min personlige legning, og ut fra de erfaringer jeg har hatt på området, vil jeg si at hvis der eksisterer en tilstand av tillitsfullt samarbeid mellom myndighetene, seddelbanken og de private kredittinstitusjoner, vil direktiver som ikke

er bindende, men veiledende, være et meget formålstjenlig virkemiddel. Det er klart når vi som representerer en enkelt kredittinstitusjon, med forholdsvis omfattende, men dog begrenset overblikk får høre av Norges Banks sjefdirektør, som har hele det sentrale apparat til sin rådighet, og av finansministeren, at de ut fra de og de hensyn nu ønsker at de og de virksomheter såvidt mulig må søkes fremmet, mens de og de andre er det nokså betenkelig med, dem bør man være forsiktig med — så vil det være et verdifullt hjelpemiddel for våre vurderinger. Fordelen ved en slik fremgangsmåte, altså veiledende retningslinjer sammenliknet med stivbente, rene direktiver, vil være denne: Det økonomiske liv er såvidt mangeartet at selv om man stort sett kan være enige i hovedtrekk, vil det alltid finnes unntakelser som det ikke passer å sette inn under en enkelt skjematisk heading. Med veiledende retningslinjer vil kredittinstitusjonene kunne gjøre unntakelser der hvor de ut fra en konkret vurdering finner at det generelle formål med vedkommende direktiver ikke egentlig gjør seg gjeldende. Det er jo faktisk litt av det som er skjedd gjennom den delvise oppmykning av kredittavtalen, som også herr Brofoss var inne på. På den annen side kan man, naturligvis, ut fra et konstitusjonelt synspunkt si at det kan være noe visst betenkelig i dette at så livsviktige avgjørelser treffes i det stille gjennom et organ som Samarbeidsnemnda istedenfor med brask og bram å innbringes for Stortinget. Dette kan det sies ting for og imot. Det kan sies, hvis man vil sette saken drastisk på spissen, at det er en forandring av vår stats-skikk at viktige, eller kanskje til og med avgjørende bestemmelser vedrørende vår økonomiske politikk, skal treffes slik i det skjulte. Derfor må jeg falle tilbake på den innledende reservasjon jeg tok, nemlig at det mellom de berørte institusjoner — det offentlige og de private — hersker et gjensidig tillits- og respektforhold. Under de omstendigheter tror jeg for min del at dette virkemiddel, slik som jeg her skisserte det, kan være verdifullt og meget berettiget.

Brofoss var såvidt inne på spørsmålet om marginbestemmelse ved avbetalingshandel, og nevnte derunder også spørsmålet om marginbestemmelse ved kjøp av verdipapirer. Jeg tror for min del ikke at dette kan bli noe avgjørende virkemiddel i Norge — det lot det heller ikke til at han mente — men jeg tror det er et middel som vel kan forsvares ved siden av andre. Hovedsaken må der være at man ikke anvender det så brutalt at man faktisk griper inn i allerede etablerte kontraktsforhold. Det er i det hele tatt noe som man både på penge- og finanspolitikens område bør vokte seg vel for. Men for å kunne bremse på uttidig konsumekspansjon, eller for tvert imot i en depresjonsperiode å oppmuntre til sterkere konsumekspansjon, kan den slags virkemidler ha sin berettigelse.

Innskuddsreservebestemmelsene er tildels gjenstand for en noe forvirret debatt når man kommer utenfor de egentlig tekniske involverte kretser. Forholdet er jo der, som de fleste tilstedeværende vil kjenne til, at vi forlengst har de såkalte bankpolitiske likviditetsreservergeler. Med andre ord, i Norge har man ut fra misere i mellomkrigstiden funnet det nødvendig i selve banklovgivningen å fastslå at banker er pliktige til å holde så og så stor del av sine midler likvide for å kunne oppfylle sine egne forpliktelser til enhver tid. Dette er et bankmessig forhold som i grunnen ikke har sammenheng med selve pengepolitikken. En annen sak er at man — som Brofoss var inne på — kan fristes til å forsøke å gå inn på liknende synspunkter også i pengepolitisk øyemed og si, at hvis man øker bankenes plikt til å holde midler likvide i Norges Bank, så kan man derigjennom bremse på en ellers ubeleilig utlånsekspanasjon osv.

Jeg vil for min del ikke uten videre ta avstand fra pengepolitiske innskuddsreservebestemmelser. Hvis man er i en såpass problematisk situasjon at alternativet måtte fortone seg som mer direkte regulering, ville jeg absolutt foretrekke innskuddsreserveregler. Men som talsmann for det private næringsliv må jeg si at jeg nødvendig ville se en sterk differensiert innskuddsreserveregel. På den ene side ville en sterk differensiering, som ga sentralbanken eller andre pengepolitiske institusjoner muligheter for å fastsette innskuddsreserven så å si for hver enkelt kredittinstitusjon, være meget nyttig som ledd i en selektiv politisk ledelse av den økonomiske utvikling. På den annen side ville det være gjenstand for stadig «slit» og intriger og skape en meget ubehagelig ånd innen næringslivet hvis den enkelte kredittinstitusjon hadde følelsen av at den ved å presentere sitt problem på en spesiell måte kunne oppnå å få en annen og gunstigere innskuddsreserveregel enn andre. Og derfor tror jeg, at selv om det kunne virke mer skjematisk og brutalt, så burde man, hvis man skulle ha slike bestemmelser, i prinsippet søke å gjøre dem mest mulig ensartede, og så fikk man da beholde eller utvide systemet med strafferenter for overtredelse av bestemmelsene, slik at det var opp til den enkelte å vurdere på kort sikt om man helt skulle oppfylle regelen eller om man ville utsette seg for en viss reaksjon fordi de fordelene man hadde kunnet oppnå på annen måte, ville oppveie dette.

Valutareguleringens hovedformål har vært handelspolitisk og betalingsbalansemessig. Så lenge man ikke kan oppnå å avvikle den, kan man imidlertid gjennom valutaregulering oppnå visse ganske viktige pengepolitiske effekter.

Når Norge har en høykonjunktur hvor alle våre eksportvirksomheter går godt, og vi får en midlertidig stor innstrømning av valuta, bør ikke denne, gjennom umiddelbar avgivelse til Norges Bank og dannelsen av tilsvarende kroneinnskudd i norske banker, føre til en utidig ekspansjon innenlands som det ikke er ressurser til å opp-

rettholde, og som kanskje vil ledsages av et betydelig inflasjonspress. Det vil være samfunnsøkonomisk riktigere å la eksportører og rederier innen rimelige grenser beholde disse innskudd ute. Dette er på ingen måte uforenelig med en rapportplikt til Norges Bank, slik at Norges Bank og Handelsdepartementet hadde oversikt over hva som faktisk foregikk, men ved at disse midler ble holdt ute, enten i form av innskudd i utenlandske banker, kortsiktige plasseringer i utenlandske lette realisable papirer, eller — ikke minst — til forskuddsvis nedbetaling av utenlandsk gjeld, ville man unngå oppsvulming av den innenlandske økonomi. Ved å gå frem på den måte skulle man også kunne erverve seg en meget betydelig good-will ute, for nettopp de situasjoner som vil ytre seg som høykonjunktur for Norges eksportnæringer, kan være situasjoner med en viss kapitalknapphet ute. Våre utenlandske venner ville i høy grad være interessert i at vi gikk frem på den måten, og vi ville da kunne øke vår mulighet for oppnåelse av langsiktige utenlandske kreditter, likesom det ikke ville skape større problemer når konjunktorene slo om og vi kunne og måtte begynne å trekke på disse valutareserver. Hadde vi da tilstrekkelige valutareserver å trekke på, ville vi desto lettere kunne opprettholde den innenlandske aktivitet.

Nu ble det nevnt i går at dette ikke er en politikk som alle land kan føre, for det som er valutareserver for ett land, er jo kortsiktig valutagjeld for et annet. Men denne problemstilling er ikke helt relevant. Så lenge vi er i den situasjon at et enkelt stort land, nemlig De Forente Stater, har en valuta som nokså alment aksepteres rundt i verden, ville det ikke være noe til hinder for en situasjon hvor dette lands netto-balanse overfor utlandet var preget av at utlandet, inklusive oss, hadde betydelige kortsiktige nettofordringer, men til gjengjeld langsiktig nettogjeld. Vi må huske på at det her ikke er spørsmål om total balanse overfor utlandet, gjeld/fordringer, men det er spørsmål om likviditet. Vi kan godt være meget likvide og allikevel ha netto gjeld, langsiktig gjeld, til utlandet, mens derimot USA, hvis valuta uten videre aksepteres, godt kunne ha en kortsiktig netto gjeld uten at dette ville skape betalingsproblemer for dem. Dette er naturligvis en sterk forenkling, gjort med hensikt for å søke å få frem et poeng.

Jeg har hittil talt om de virkemidler som jeg for min del mener er forsvarlig og formålstjenlige emner under forhold som ikke er preget av altfor akutte problemer. Når jeg så kommer over til den neste gruppe, som smaker av tvang, nemlig direkte renteregulering og eventuell plasseringsplikt, mener jeg at det er midler som man bare tør ty til i en nokså utpreget nødsituasjon, og hvor denne situasjon også markeres ved ganske restriktive inngrep overfor andre sider av det økonomiske liv, såsom det løpende konsum.

Spørsmålet om en eventuell plasseringsplikt, er i den aktuelle situasjon nokså uløse-

lig knyttet sammen med spørsmålet om finansieringen av statsbankene. Og der må jeg erklære meg helt enig med sjefdirektør Brofoss når han sier at det avgjørende i denne sammenheng må være hvorledes vi ønsker og kan disponere våre realøkonomiske ressurser. Det er dessverre en problemstilling som av og til oversees. Det forhindrer ikke at selv om man aksepterer denne problemstilling, så kan man ha et avvikende syn på hvorledes den best skal mestres. Jeg tror for min del, at selv om man aksepterte både en «sosial» boligbygging og en viss statlig industrireisning, måtte man kunne finne andre finansieringsformer som ikke bare representerer hva herr Brofoss med rette kalte «tricks». Og her vil jeg reise spørsmålet om en øket sparing innen boligsektoren. De som fikk husbanklån og støtte i forskjellige former i de første etterkrigsår, ut fra den økonomiske vurdering som den gang var relevant, er gjennom den senere utvikling kommet i en helt annen faktisk situasjon, som ingen hadde ventet eller tatt sikte på den gang. Gjaldt det den gang å etablere en såkalt «sosialt forsvarlig» husleie, så er den i dag — om man tilgir meg ordet — uforvarlig den annen vei. Den gir nemlig visse befolkningsgrupper et uforholdsmessig stort kjøpekraftoverskudd sammenliknet med andre som sitter med akkurat de samme inntektsforhold, men senere finansierte eller privatfinansierte boliger.

Da måtte man kunne gå frem på den måte at selv om man juridisk er bundet av de vilkår man den gang oppstillet, så måtte man kunne gi de privilegerte en oppfordring til andre disposisjoner. Det jeg nu nevner er ikke ment som noe konkret forslag. Det er bare som eksempel på hvilke problemstillinger man kan ta opp.

Hvis man sa til disse, som sitter i denne overordentlig gunstige situasjon, at istedenfor å holde et uforholdsmessig forbruk i dag, måtte dere kunne bedre deres egen stilling på blant annet følgende måte: Dere skylder fremdeles så meget på husbanklånet. Det skal avbetales så og så langsomt. Hvis dere frivillig går med på å øke avdragstakten, skal dere få den fordel igjen, f. eks. at disse ekstraordinære avdrag tillates avregnet til husbankobligasjonskurs, som i dag blir noen og sytti prosent, med andre ord, vedkommende blir kvitt en gjeld på 1000 kroner mot øyeblikkelig å innbetale 750 istedenfor å vente til terminen egentlig forfaller.

En annen mulig fremgangsmåte ville være at man ga Husbanken anledning til å premiere tilstrekkelige ekstraordinære avdrag med å innrømme huseieren den fulle eiendomsrett, m.a.o. gi avkall på enhver videre kontroll over dette hus' skjebne. Eieren kan få selge det til den han vil og til den pris markedet betinger, eventuelt med konvertering av restlånet. Man opprettholder altså ikke de samme restriksjoner på disse hus' videre skjebne som man ellers har rett til.

Det er bare to meget skissemessige antydninger til mulige måter for å øke sparingen innen boligsektoren. Kan man få statsbankenes totale

utlånsmasse til å sirkulere hurtigere, ville man ad denne vei finansiere mere, og bli mindre avhengig av trassering på skattebetalerne. Hvorvidt dette er mulig, kan jeg ikke si noe bestemt om. Det avhenger nu mer av tro enn av hva man konkret kan føre i marken, men det jeg gjerne vil be om er at de behørig myndigheter som er rikt representert her i dag, til enhver tid er villige til å se på disse problemer i samarbeide med de andre kredittinstitusjoner og interesserte parter.

Det er den meget betenkelige side ved alt som smaker av plaseringsplikt, at kalkylegrunnlaget såvel for de konstitusjonelle myndigheter som for almenheten forvris. Hvis noen institusjoner må avgi midler til plaseringer på områder som de ikke ville valgt frivillig, innebærer dette i den ene eller den annen form at midler fratas rette vedkommende uten full erstatning. Hvis markedsrenten måtte antas for en gitt plasing av en gitt art å være 5 prosent, og visse institusjoner må gi fra seg midler til 4 prosent, er dette i virkeligheten en partiell ekpropriasjon eller beskatning. Det er iallfall ikke, som det heter i grunnloven, «lån på Rigets Kredit». Hvis man ville, så kunne man isteden la staten opptre på linje med alle andre låntakere og by de vilkår som markedet nødvendiggjør. Hvis da de politiske myndigheter ut fra andre motiver fant at her eksisterer visse sektorer — det kan være boligbygging, det kan være kraftverkbygging eller samferdsel som ikke rettelig kan og bør bære denne fulle rente, så fikk man, selv om Brofoss uttrykte sin skepsis, velge den direkte subsidieringlinje. Bare derigjennom ville nemlig de politiske myndigheter ha det relevante sammenligningsgrunnlag. Hvis Stortinget inviteres til å fatte beslutning om en bevilgning til ett eller annet formål, og man så ad ikke-frivillig vei kan skaffe kapitalen til rådighet til under markedrente, vel, vel, det merker de kanskje men de ser det bare slik at her får de muligheten for å realisere prosjektet. De ser ikke hva det eventuelt går ut over. Byrdene rammer helt tilfeldig og vilkårlig livsforsikringstakere og bankinnskytere istedenfor, som de rettelig burde, skattebetalerne etter skattemessige prinsipper. Hvis man finner at det og det formål sosialt eller kulturelt er så verdifullt at kapitalen bør stilles til rådighet til under selvkostende, så er det da en særlig sak å subsidiere det som en utgift over statsbudsjettet. Da ser man hva det koster, og man har et bedre sammenligningsgrunnlag. Og man kan f. eks. få stille seg selv det spørsmål hvorvidt ikke det samme gode og ønskelige formål kan oppnås ved en mer beskjeden innsats gjennom en strengere økonomisering.

Når det gjelder inflasjonsproblemet og kredittinstitusjonenes oppgaver og muligheter, tror jeg at jeg må få lov å komme med en liten personlig bekjennelse. Når man i en tid som vår blir bedt om å tre inn i ledelsen av en stor kredittinstitusjon som vender seg til almenheten, blir man stillet overfor

litt av et moralsk paradoks. Skal man på den ene side ut fra erkjennelsen av at løsningen av våre økonomiske problemer ligger i en øket innenlandsk kapitaldannelse, økt sparing, oppfordre til denne? Det skulle det være lett å svare ja på. Men man kan stå ved det når man dessuten må erkjenne at det i lengre tid er blitt ført en politikk som — tilsiktet eller ikke tilsiktet — har ført til en betydelig verdiforringelse av pengene? Kan man med de erfaringer som hittil foreligger, av fullt hjerte oppfordre folk til å spare og bli bankinnskytere eller livsforsikringstakere når resultatet har vært at de som har valgt den form hittil, har tapt så meget? For å følge opp herr Aars-Nisolaysens problemstilling i en annen sammenheng: Skulle en privatmann med noen inntekt og formue holde et kronebeløp ubeskadiget, så måtte han i de senere år ha hatt mellom 15 og 20 prosent rente, for derav ville først $\frac{3}{4}$ gått bort i skatt, og det som ble igjen ville bare korrespondert med pengenes årlige løpende verdiforringelse. Som bekjent har rentene slett ikke vært på det nivået. Vel, jeg tror at svaret blant annet må ligge deri, at uansett hvorledes man tror dette videre vil gå, må man iallfall kunne si til de mennesker som har gjeld i en eller annen form: Dere bør i alle fall spare, enten gjennom bank eller gjennom livsforsikring eller helst begge deler, for om inflasjonen skulle fortsette, så blir ganske visst deres innskudd og deres livsforsikringer redusert, men på den annen side blir også den gjeld dere måtte ha på deres hus, eller studiegjeld eller hva dere nu måtte ha, redusert og det er en plikt for dere som familieforsørgere eller vordende familieforsørgere å opparbeide ikke bare en formue, men også likviditet, en likviditet som står mot denne langsiktige gjeld. Det må man iallfall kunne si, men det er et moralsk paradoks man står overfor, og jeg vil gjerne at de som kritiserer oss for det ene eller det annet hele tiden har denne problemstilling i mente.

Når andre land på det pengepolitiske område tildels er gått til en strengere formell lovgivning enn oss, må det has i erindring at flere av disse land til gjengjeld er gått adskillig mindre vidt enn oss når det gjelder direkte økonomiske regulering. Det har vært adskillig større frihet for privatfolks plaseringer av sine midler i den ene eller annen retning, og i mange tilfelle også for kredittinstitusjonenes virksomhet i andre henseender.

Jeg tror for min del, at kan vi her i landet gjennom samvirke mellom de forskjellige kredittinstitusjoner og det offentlige skape et mer effektivt virkende penge- og kapitalmarked — der foreligger en rekke prosjekter, og flere vil komme — så vil en mengde av disse problemer kunne løses. — Kan vi få hevet en del av de problemer som er blitt forkludret av misforståtte politiske synspunkter — og det gjelder fra mange sider — over på et noe mer teknisk plan, mener jeg det er ganske store muligheter. Og jeg tror å turde si, selv om jeg ikke har noen som helst myndighet til å tale hverken

på Bankforeningens eller på andre kredittinstitusjoners vegne: Vil myndighetene vise sin vilje til fornuftige realitetsdiskusjoner — og det har de nu i stor utstrekning gjort — skal det sannelig ikke stå på oss. Vi er minst like interessert i at disse store og fundamentale problemer blir løst på en måte som tjener fellesskapets beste.

Ved å tegne

livsforsikring

med familietillegg

kan De trygge familien med et beløp som virkelig monner mot et overkommelig utlegg til premie.

Eksempelvis kan en 28-årig økonom som nylig har giftet seg — eller som er klar over at det nu er på tide å gjøre det — for en årlig premie på *kr. 385,—* få en forsikring på *kr. 10 000,—* som utbetales ved hans 70. år eller tidligere død, med familietillegg som sikrer utbetaling av det femdobbelte beløp — *kr. 50 000,—* — ved død i de første 20 år.

Ved død innen 1. januar 1964 garanterer Norske Liv dessuten et tillegg som i dette tilfelle utgjør 15%, slik at den samlede utbetaling ved død før 1. januar 1964 blir *kr. 57 500,—*.

NORSKE LIV
Stiftet 1844

Rundebords - konferanseinnlegg:

DIREKTØR AARESTRUP var enig i at det store kapitalbehov i norsk næringsliv ikke kan løses ved hjelp av finansielle triks. En større sparing er derfor nødvendig. En forutsetning for en større personlig sparing er at pengeverdien stort sett opprettholdes. I de senere år har det vært gjennomført flere vellykkede tiltak for å fremme sparingen, f. eks. pensjonsforsikringer kombinert med skattelettelse. Oslo Lysverker har planer om å legge ut abonnementslån som gir rett til økt kraftabonnement. Denne idé som opprinnelig ble lansert av Staten i forbindelse med Tokke, er et meget interessant trekk. Personlige inntekter i Norge utgjorde i 1957 mellom 15 og 20 milliarder kroner. En forholdsvis liten endring i den andel som spares, kan derfor få synlige resultater.

Sparing gjennom gjeldsnedbetaling har kanskje vært stilt noe i skyggen av de tiltak som er nevnt ovenfor. I den senere tid har denne form for sparing imidlertid vært trukket frem, bl. a. av direktør G. Kielland. Det er beregnet at på boliger alene er det i dag en samlet gjeldsbyrde på ca. 10 milliarder kroner. Halvparten av denne gjeld er antakelig plasert i statsbankene, bykreditt og kredittforeningene. Alle disse har avdragsordninger for lånene, noe som er meget sjelden i sparebanker, livsforsikringsselskaper og pensjonsfonds. Overveldende vanskeligheter vil neppe være forbundet med å instituere avdrag også i disse sektorer. I Sverige er det meget alminnelig med tilbakebetaling av pantelån i løpet av 20 år. I USA er det tilsvarende ordninger. I gode tider kreves i USA en kortere avdragsperiode enn for lån som ytes i en nedgangsperiode. Det kan neppe være tvil om at folk i dag stort sett bruker en mindre del av sin inntekt til husleie enn tilfellet var før krigen. I denne forbindelse kan det pekes på at det mest presserende problem i Oslos nye drabantbyer er mangelen på garasjer!

Den årlige belastning ved et 5 prosent pantelån vil stige til 6,46 prosent ved nedbetaling av lånet over 30 år på annuitetsbasis. Er nedbetalingsperioden 40 år, vil belastningen stige fra 5 til 5,8 prosent. Stigningen vil bli forholdsvis umerkelig og er derfor et tiltak med virkning på lengre sikt.

For å få en så fornuftig disposisjon av den tilgjengelige kapital som mulig, er det meget vesentlig at de som låner kapitalen, virkelig betaler hva det koster. I de tilfelle der renten subsidieres, f. eks. ved boligbygging, må dette gjøres klart for låntakerne. På grunn av det noe mangelfullt utviklete pengemarked i Norge kan det være nyttig i en viss utstrekning å ta i bruk ukonvensjonelle midler for å kanalisere kapital

til langsiktige investeringer. De forsøk som har vært gjort med kortsiktig finansiering av langsiktige investeringer har vært meget vellykkede.

I tillegg til den sparekapital vi selv kan bringe til veie, må det i en viss utstrekning foretas opplåning i utlandet. Myndighetene har gjennom kravet om valutarisk selvfinansiering av tankskip og andre spesialskip fremtvunget en del låneopptak i utlandet. Resultatene blir imidlertid trolig bedre ved å legge forholdene slik til rette at frivillig opplåning ute oppmuntres. Solide norske bedrifter som lett kunne oppnå lån ute, foretrekker det norske kapitalmarked både på grunn av kursrisikoen og på grunn av den høyere rente på de viktigste utenlandske lånemarkeder. Det kan derfor kanskje være vel verd å tenke over om det er mulig å etablere en ordning som innebærer at den enkelte låntaker ikke blir sittende med kursrisikoen. Videre må det være mulig å eliminere rentedifferansen, f. eks. gjennom premiering ved salg av den opplånte valuta til norsk valutabank.

DIREKTØR JOHAN SELAND pekte på at skipsfartens finansieringsproblemer i betydelig grad faller sammen med problemene i det øvrige næringsliv. Men likevel eksisterer et særproblem som henger sammen med at skipsfartens adgang til det hjemlige kapitalmarked har vært særlig sterkt hemmet av restriksjoner.

I de første etterkrigsår ble det krevd betydelige utenlandske låneopptak for å oppnå lisens for kontrahering av skip i utlandet. Sommeren 1947 ble kravene skjerpet. Inntil våren 1952 ble det krevet full valutarisk selvfinansiering for alle skipstyper, hvorefter kravet ble opphevet for tørrlastskip. Det gjelder fortsatt for tank- og andre spesialskip.

Konsekvensen av disse krav var at rederiene i mange år etter krigen ble liggende med lavt forrentede — oftest endog uforrentede — kronebeholdninger fordi de nye skip måtte finansieres gjennom låneopptak i utlandet. Rederiene ble derved påført både en rentebelastning og en kursrisiko. Skipsfarten ble således tvunget til å subsidiere det innenlandske kapitalmarked, — en tilstand som først tok slutt 8—10 år etter krigen.

I dag er skipsfartens samlede gjeld hjemme og ute nærmere 5 milliarder kroner — $\frac{2}{3}$ i utlandet og $\frac{1}{3}$ hjemme. I denne forbindelse reiser spørsmålet seg om gjeldens økning i forhold til veksten i realkapitalen. Vi er her ved et grunnleggende spørsmål om sparingens høyde og tilgangen på ny risikokapital.

Fra 1924 til 1939 ble flåten fordoblet — en vekst som i sin helhet ble finansiert ved innenlandsk sparing. Da krigen brøt ut, eide vi en moderne flåte, og rederienes samlede tilgodehaver var noe større enn deres samlede gjeld.

Med 1939 som utgangspunkt er flåten igjen fordoblet. Regner man at Nortraship-oppgjøret noenlunde dekket realkapitaltapet er imidlertid forholdet at rederienes formue siden 1939 eller 1945 ikke har holdt tritt med veksten i flåten. Vi har altså i skipsfarten hatt en relativt mindre sparing i selskapene pluss tilgang på ny kapital enn i mellomkrigstiden.

Vi står overfor det viktige spørsmål: Hvor lenge kan veksten i norsk skipsfart fortsette i noenlunde samme takt som i resten av næringslivet og i den raske takt som alle ansvarlige instanser anser for ønskelig? Hvor kommer det punkt hvor egenkapitalen blir så lav i forhold til verdien av skipene at det ikke kan regnes forsvarlig fra rederienes synspunkt å ekspandere videre ved hjelp av kreditt eller for potensielle långivere å yte ytterligere kreditt? Spørsmålet er alvorlig, og kan ikke besvares med de overfladiske betraktninger man ofte støter på, at alt sikkert står bra til for flåten vokser jo. Poenget er jo nettopp at dette ikke er noe bevis for at rederiformuen vokser tilsvarende.

Det er riktig at skipsfarten har lettere for å oppnå lån i utlandet enn de fleste andre næringer. Kravet til valutarisk selvfinansiering har imidlertid påført skipsfartsnæringen en rekke bindinger, som kommer i tillegg til de før nevnte byrder — kursrisiko og rentetap på det hjemlige kapitalmarked. Saken er, at i de fleste land kan lån bare oppnås for bygging av skip i det land der lånet tas opp. Bare i USA har det vært mulig å oppta lån for bygging av skip i andre land. Men disse lån har til gjengjeld vært betinget av langsiktige certerpartier i dollar. Kravet er ikke bare stillet overfor norsk shipping. Markedsmessig kan det ha hatt større betydning at det er stillet overfor andre, inklusive Pan-Lib-Hon-rederier. Resultatet har vært at de langsiktige fraktrater i dollar har vært betydelig lavere enn i europeisk valuta. På denne bakgrunn synes det dessto viktigere at norsk skipsfart får adgang til ett kapitalmarked, uten å bli påført slike bindinger, nemlig det norske. Det bør skje av hensyn til skipsfarten. Men i alle fall må det skje av hensyn til norsk skipsbyggingsindustri som nu leverer nybygninger til en verdi av kr. 600—700 mill. årlig. En skipsbygging av sådant omfang kan ikke tenkes opprettholdt uten å ha et kapitalmarked bak seg.

Når vi har et finansieringsproblem i Norge, kan det jo sies å skyldes at etterspørselen etter kapital er større enn hva som blir tilbudt til gjeldende betingelser. Jeg skal ikke ta opp denne side av saken, bruk av renten eller andre midler for «rasjonering» av denne kapitaltilgang, den er blitt behandlet av direktørene Brofoss og Bang. Men som finansminister Bratteli fremhevet i går: Et av hovedmålene for den økonomiske politikk i den fri verden må være å stimu-

lere en rask økonomisk vekst. Da må hovedsaken være å søke å løse finansieringsproblemen ved å fremskaffe en større sparing, i første rekke innenlands. I 1938 var spareraten i Norge ca. 15 prosent av nasjonalinntekten, i de senere år har den vært ca. 20 prosent. Både klimatiske og geografiske forhold — og det at de arbeidssteder hos oss som har høyest produktivitet krever megen kapital, medfører at Norge må holde en høyere sparings- og investeringsrate enn andre land for å oppnå samme ekspansjonstakt. Skal vi oppnå en raskere ekspansjon enn andre, må vår sparerate ytterligere forhøyes. Norge kan derfor ikke ta andre lands sparerate som forbilde, men må forsøke å holde en særlig høy sparerate. Det står for meg som om det viktigste middel er å gjøre sparing mer tiltrekkende.

Ser vi imidlertid først på aksjeselskapene må det være klart at beskatningen ikke bidrar til å fremme den totale sparing. Med begrensning av utbytte kan inntekten ellers bare gå til to ting — nemlig skatter eller selskapssparing. Dersom midlene gjennom beskatningen overføres til det offentlige, fører dette til en nedgang i den totale sparing fordi den offentlige sparing ikke kan antas å stige så meget som kapitaltilveksten på bedriftenes hender reduseres. De forskjellige finansministre har jo vært nødt til å bruke en rekke forskjellige midler, inklusive systematisk underbudsjettering for å motstå press fra mange hold og hindre at statsmidlene i sin helhet går ut igjen.

Såvel beskatningen som prisstigningen bidrar til å holde den private sparing på et lavt nivå.

LEIF HØEGH & CO. A/S

Parkveien 55

OSLO

Sentralbord 56 35 80

SKIPSREDERI

Nasjonalregnskapenes oppgaver for fordelingen mellom privat og offentlig kapitalvekst i Norge er langt fra riktige som uttrykk for den private og den offentlige formuesutvikling. I de første etterkrigsår hadde private norske personer og selskaper en netto fordring på det offentlige på henved 10 milliarder kroner. En prisstigning på 10 prosent ville da si at det overføres en reell formue lik 1 milliard kroner fra de private til det offentlige. Var den private kapitaltilvekst ifølge Nasjonalregnskapet 2 milliarder, ble nettovæksten i privat formue således bare 1 milliard i fast pengeverdi. I den senere tid er denne side av inflasjonens virkninger blitt av mindre betydning på grunn av de store statlige netto finansinvesteringer. Private nettofordringer overfor det offentlige er nu bare av størrelsesorden 3—4 milliarder kroner.

I sin innstilling til den personlige sparing, syntes staten å lide av schizofreni. Bankinnskudd opp til kr. 5 000 og renteavkastning — nota bene bankrenter — opp til 200 kr. pr. år er skattefri. Dessuten er det muligheter for skattefri oppsparing gjennom forsikring. Men utover dette vil de som overhodet er pliktige til å betale inntekts- og formuesskatt til stat og kommune — altså på laveste progresjonstrinn — få en minimumsbeskatning på formuesavkastningen på 43 prosent når rentesatsen er 4 prosent. Ved høyere inntekter stiger kombinert formues- og inntektsskatt raskt. En ekspedisjonssjef med 50 000 kr. i formue og som sparer litt til, må ut med 80 prosent av disse rentene i skatt, og man skal ikke langt videre opp i formue eller inntekt før skattene tar over 100 prosent av formuesavkastningen. Den holder seg der en god stund før det såkalte «tak» for beskatningen, 80 prosent-grensen, blir effektiv. Denne straffebeskatning må bort. Andre har nevnt den økning av privat sparing som kan oppås gjennom en omlegging av boligpolitikken og boligsubsidieringen.

Enkelte har liten tro på at den personlige sparing kan økes så det monner. Jeg vil da bare henvise til utviklingen i Storbritannia. I 1950 var den personlige sparing i Storbritannia under £ 100 mll. pr. år. Den angis nu å ha passert £ 1,5 milliarder årlig og svarer til 10 prosent av den britiske nasjonalinntekt.

FINANSRÅD ERICHSEN påpekte at på tross av de vanskeligheter som var omtalt vedrørende finansiering av investeringene, var det likevel et faktum at det har vært mulig å ha store investeringer i Norge i etterkrigstiden; store, også sammenlignet med hva som er tilfelle i andre land. Han nevnte videre at for 5 årsperioden 1953—57 var nettorealinvesteringene dekket slik: Ca. 55 prosent (ca. 13,5 milliarder kr. ved privat sparing, 33 prosent ved offentlig sparing og 12 prosent fra utlandet). Av de private investeringer var ca. 75 prosent dekket ved privat sparing og resten via offentlige budsjetter og underskudd på utlandet. Den private gjeld hadde økt vesentlig i disse årene, nemlig med

4,9 milliarder, men samtidig økte den private realkapitalen langt mer, nemlig med 18,4 milliarder. Det har m.a.o. vært en betydelig vekst i de private formuer.

Om investeringene har vært høye, så er det klart at det likevel kan ha vært meget betydelige finansieringsproblemer. Vel 40 prosent av de private nettorealinvesteringer er finansiert ved kapitaltilførsel innenlands til dem som investerer, 16—17 prosent er privat nettoopplåning i utlandet og vel 40 prosent egen finansiering i perioden 1953—57. Det har altså vært en ganske betydelig egenfinansiering gjennom bedriftene på tross av de forhold som direktør Aars-Nicolaysen var inne på. Egenfinansieringen var forøvrig vesentlig mindre i begynnelsen av 5-årsperioden (20 prosent av investeringene i 1953) enn mot slutten (60 prosent i 1957). Dette har bl. a. sammenheng med hvilken konjunktursituasjon man er i, men det er nok også uttrykk for en viss utvikling som er av interesse i denne forbindelse.

De refererte sparerate har vært høye, også sammenlignet med andre. Men det var nødvendig med høy sparing i et land som Norge, hvor det er behov for så store investeringer. Man trodde at de høye investeringene bare kunne dekkes hvis det foregikk offentlig sparing ved siden av den private.

Det viktigste for sparingen i et land er inntektsgrunnlaget. Man kan ikke få stor sparing uten ved høye inntekter. Den øking i realinntektene som har skjedd i etterkrigstidens Norge, har vært det viktigste bidrag til høy sparing. Det er en vekselvirkning mellom høy sparing og inntektsutvikling.

Når man skal vurdere verdien av de mer spesielle tiltak til å fremme sparingen, må man være klar over at de i adskillig utstrekning fører til omplasinger av sparemidler istedenfor øking av sparemidler. Ellers mente han at man burde forsøke å få istand mer formålsrettet sparing og nevnte i denne forbindelse mer sparing blant ungdommen, og sparing gjennom kjøp av kraftverksobligasjoner mot å få tildelt mere strøm.

Finansråden kom også inn på skattenes virkninger på sparingen og konkurranseevnen og nevnte at om skatter i seg selv ikke øker konkurranseevnen, er høye skatter et ledd i hele systemet, og systemet øker investeringene og utbyggingen av landet. Skattene ville han ikke benekte var høye, men påpekte at det er vanskelig å foreta sammenligninger med andre land. Når man ser på skattene i prosent av nasjonalproduktet, er det lite variasjon fra land til land uten at de behøver å være noe godt og entydig bilde av «skattebyrden». Han mente at når det gjelder beskatningen av aksjeselskaper, er det ikke så mye det totale beløp selskapene betaler som selve skattesatsene som bevirker disse disposisjonene som kanskje ikke er ønskelige fra et samfunnsmessig synspunkt. Mye av problemet knytter seg til om man kunne finne en annen måte å kreve inn skattene på. Selskapsbeskat-

ningen utgjorde i 1956—57 ca. 11 prosent av samtlige skatter og avgifter her i landet.

Han var enig i at skattesystemet ikke oppmuntret til aksjeemisjoner og at det er et problem en bør være oppmerksom på. Han syntes det i den sammenheng var interessant at henvendelser om endringer i selskapsbeskatningen gjerne gikk ut på å redusere eller ta vekk fondsskatten.

Finansråd Erichsen anså at nedgangen i industriens andel av de samlede investeringer fra 19 prosent i 1949 til vel 16 prosent i 1957 ikke var heldig, og uttalte til slutt at man burde forsøke å få økt industriinvesteringenes relative andel, selv om også andre sektorer, særlig undervisning og forskning, burde tilgodeses i større utstrekning.

Replikkveksel:

DISPONENT AARS-NICOLAYSEN uttalte at det er den enkelte bedrifts evne til å tjene penger som skaper grunnlag for virksomheten og at investeringsbehovet er økende fordi en uanstendig står overfor det faktum at en stor del av produksjonsutstyret er teknisk foreldet og det må settes inn helt nytt teknisk utstyr for i det hele tatt å kunne klare seg i konkurransen. Det blir tatt fra bedriftene en så uforholdsmessig stor del av deres inntekt at de tvinges ut på lånemarkedet for å gjøre investeringene mulig.

Aars-Niolsen påpekte at han ikke ønsket en investeringsøkning som var inflasjonsskapende. I loven om skatt på formuesstigning som man fikk etter krigen, ble det gitt avskrivningsmuligheter som for industriens vedkommende var relativt liberale. Det avgjørende er da at det ikke samtidig satses på andre og uproduktive områder. Han påpekte her særlig finansieringen av boligbyggingen ved motverdimidler av Marshallhjelpen. Disponenten sa at han var fullt klar over inflasjonsfaren, men at han ga anvisning på ikke å begrense investeringene i den sektoren som ga produksjon og som vi er så veldig avhengig av.

DIREKTØR ERIK BROFOSS understreket at det er nødvendig å ta utgangspunkt i realøkonomien og se på disponeringen av de reelle ressursene for ulike formål. Så lenge en sitter som kravsmann derimot, kan en snakke for én sektor. En tabell over anvendelsen av nasjonalproduktet i en rekke vest-europeiske land, USA og Canada viste at Norge har et relativt lavt privat og offentlig forbruk, mens investeringsandelen er svært høy. Det må innebære at nettospare-raten er ulike mye høyere i Norge enn i de fleste andre land. Han stilte seg tvilende til spørsmålet om redusert skatt ville gi økt total sparing, således om eksempelvis 1000 kroner i redusert skatt ville føre til en økning i den personlige sparing på mer enn 1000 kroner.

Han fremholdt videre at det ikke uten videre kunne tas som gitt at sparingen steg når pengeverdien var stigende. Historisk erfaring viser som regel det motsatte. Dette har sammenheng med at bedriftene får størst andel i inntektene under en prisstigningsperiode. Han oppfordret til forsiktighet med å trekke konklusjoner om disse forholdene både i den ene eller annen retning.

Direktør Brofoss tok så opp spørsmålet om hva som er bestemmende for bedriftenes evne til å finansiere investeringene. Han trakk fram Danmark som eksempel og nevnte at dette landet antakeligvis har den laveste bedriftsbeskatning i Europa. Det har en høy rente, som etter manges oppfatning stimulerer sparingen, og samtidig en av de laveste sparerater i Europa, og har i de siste 5 år praktisk talt ikke hatt produksjonsøkning. Han mente det var grunn til også på dette område å være forsiktig med å trekke for vidtgående konklusjoner.

Utgangspunktet må være at vi trenger store investeringer, og siden vi allerede på forhånd disponerer så mye av våre egne ressurser til investeringsformål, blir det vesentlig spørsmål om vi kan skjøte på disse ressurser utenfra. Han antok at utbyttereguleringen kunne bety noe for tilgangen på utenlandsk kapital. Men en måtte være klar over at utenlandske selskaper tar ut en vesentlig del av sin inntekt i høyst andre former enn som direkte aksjeutbytte. Rederne har de beste muligheter for å ta opp lån ute, og han trodde ikke det hadde vært en vesentlig belastning for rederne at de hadde måttet sikre amortiseringen gjennom gode certepartier.

Direktør Brofoss repliserte til banksjef Bang at Norges Bank ikke lenger krever at rederier og banker skal avgi valuta, og bankenes valutatilgodehavender i utlandet har økt meget betydelig over de siste 1½ år.

Han etterlyste Norges Banks forslag som tok sikte på å øke egenfinansieringen i boligbankene og som i lengre tid har ligget i Finansdepartementet. Den relative andel av investeringene som går til boligformål, skole og helsevesen er ikke høyere enn i andre land eller høyere enn den var før krigen. Personlig var han av den oppfatning at det likevel er viktig å redusere denne andelen noe til fordel for industrien. Men hvis det er slik at vi har et tungdrevet land, må konsekvensen også være at bedriftene bidrar mer til disse sosiale investeringene enn i andre land.

Han stilte seg tvilende til om kapitalmarkedet er utviklet på en måte som svarer til de strukturproblemene han hadde berørt. Han nevnte tre metoder for å løse problemet med finansiering av statsbankene:

1. Gjennom beskatning.
2. Konkurransen i kapitalmarkedet ved hjelp av renten.
3. Lovfestet plaseringsplikt.

Det er fordelingen av ressursene på sektorer en må starte med, og ressursene blir ikke større

om en velger det ene eller andre metode for å løse finansieringsproblemene, hevdet direktør Brofoss til slutt.

BANKSJEF BANG uttalte at han ut fra sin tidligere erfaring som konsulent i skatte- og andre finansspørsmål for bedrifter og organisasjoner langt på vei var enig med finansråd Erichsen i at det ikke så meget er det totale skattebeløp som er problemet for næringslivet, som disposisjoner man er nødt til å foreta seg for å unngå at beløpet blir enda meget større. Det var ikke skattesnyteriet han siktet til, men fullt lovlige disposisjoner på tvers av forretningsmessige synspunkter. Skattereglene har derfor ført dels til større investeringer, dels til et større løpende forbruk av mindre driftsmidler, enn det ville vært rasjonelt under et skattesystem som i høyere grad enn det nuværende tok sikte på en mer rasjonell anvendelse av den kapital som alt står til vår rådighet. Man ville da kunne øke nasjonalproduktet sterkere slik at man innenfor den økte ramme både kunne finansiere offentlige investeringer og enda gi mer til næringslivet for deres formål.

Han nevnte at hele progresjonen i den personlige beskatning for bedrifter og lønnsinntakere (fra 1952) innbrakte 2 prosent av det offentlige inntekter, slik at en opphevelse av progresjonen ikke kunne føre til noe finansieringsproblem for den offentlige sektor. Han mente at ved å senke toppskatten med så og så mange prosent ville folk være villig til å øke sin inntekt gjennom en forsiktigere vurdering av driftsutgiftene slik at det ville bli en sparing som sto til rådighet for generelle formål. Det samme ville konsekvensen bli om selskapene fikk anledning til å danne åpne reserver i form av likvider. Han var også inne på at man ved å øke omløpshastigheten på kapitalen, dvs. ta de prosjekter som gir raskest amortisasjon først, innenfor et gitt tidsrom ville få realisert veldig meget mer enn om man av andre enn økonomisk grunner velger å ta prosjekter som gir sen amortisasjon først.

Banksjef Bang nevnte til slutt at han anså det for vanskelig å foreta sammenligninger mellom skattebyrden i de forskjellige land fordi det det offentlige pålegger seg av oppgaver, varierer sterkt fra land til land.

UNDERDIREKTØR JENS L. SEIP, trakk den konklusjon at det for en meget stor del var de investeringene som ble foretatt av hensyn til skattene som skapte presset på kredittmarkedet og representerte et meget urasjonelt element i samfunnsøkonomien.

Han presiserte at boligbyggingen er den eneste større investeringssektor hvor vårt land i europeisk målestokk ligger lavt når det gjelder investeringer i prosent av nasjonalproduktet. Han mente derfor at hvis regjeringens linje hadde vært i sterk grad å hemme næringslivets investeringer, som direktør Aars-Nicolaysen hadde vært inne på, så hadde det hatt liten suksess.

Med de 25 000 leiligheter pr. år som er planlagt bygget nå, er det lite sansynlig at presset på boligmarkedet vil bli noe mindre i løpet av de nærmeste årene.

Seip stilte så spørsmålet om det kunne gjøres noe i boligsektoren for å minske presset på investerings- og kredittmarkedet. Han påpekte at ressursene måtte brukes enten man valgte å finansiere boligene privat eller via statsbankene og at det var all grunn til å tro at investering pr. leilighet og kanskje også lån pr. leilighet ville være større ved privatfinansiering, idet en da i større grad måtte konsentrere nybyggingen om dem med god råd. Samlet lån og kapitalsubsidiering ligger gjennomsnittlig på husbanklånte bygg nå på ca. kr. 32 000 pr. leilighet og i Bustadbanken lavere. Hvis det skulle gis noe bidrag fra boligsektoren, måtte det være ved at renter på lån til bolighus ikke skal kunne trekkes fra i inntekten ved beskatning. Ved at man ofte får vesentlig høyere lånerenter enn den inntekt som beregnes av boligen, blir det et beløp å trekke fra i inntekten fra annet enn boligen. Særlig de med høyere inntekter vil kunne spare mye i skatt på dette og kan derved spandere en flottere bolig. Han var enig med banksjef Bang i at subsidier ikke burde komme fram på den indirekte måten som ved skattefritaking.

DIREKTØR ALF IHLEN påpekte det sunne korrektiv overfor politikernes økonomiske tiltak i det faktum at Federal Reserve-systemet hadde en sterk selvstendig stilling.

Han påpekte at den raske tekniske utvikling nødvendigvis krevet en raskere utskiftningstakt for kapitalutstyret. Derfor måtte bedriftene sitte dels med likvide reserver eller med ikke utnyttede kreditt-muligheter, for å kunne gripe de sjanser som stadig springer ut fra den tekniske utvikling.

Hvis en bedrift blir rammet av nedgangs-konjunktur og må foreta teknisk omlegning, så vil lett situasjonen være at andre bedrifter også vil være rammet av nedgangs-konjunktur. Hvis en rekke slike underskudds-bedrifter samtidig skulle komme til bankene for å be om lån, så ville det i høy grad være et spørsmål om bankene «kan og tør».

Det må være uheldig å prøve å sentralisere reservene. Skulle bedriftene gå til myndighetene ville bedriftene dels ikke få lån og dels ikke få det før det var for sent.

Også direktør Ihlen understreket at vi ikke har et skattesystem som gir optimal utnyttelse av ressursene. Det må være mulig å legge om beskatningen så den rammet bedrifter og enkeltpersoner mindre og allikevel kunne gi en omtrent like stor inntekt for stat og kommune.

En konsekvens av den alt for sterke skatteprogresjon er eksporten av ingeniører, som i lang tid har utgjort over 100 pr. år. Det må være nødvendig å omlegge skatten for å stoppe denne eksport av høyt kvalifisert arbeidskraft.

Han anbefalte at man gikk over til det amerikanske system, som nå også er innført i Vest

Tyskland: At skatten for ektefeller regnes ut på basis av en deling av inntektene i to, hvorved skatteprogresjonen blir meget rimeligere.

DOSENT FRØYSTEIN WEDERVANG, var av den oppfatning at næringslivets folk og de offentlige myndighetenes representanter i en viss utstrekning snakket forbi hverandre. Fra myndighetenes side trekkes fram de økonomiske sammenhenger som setter en ramme for de enkeltes virksomhet. En del av kritikken som kommer fra næringslivet, er delvis bygget på manglende kjennskap til disse økonomiske sammenhengene, hver krever mer til sin sektor. På den annen side kan myndighetene undertiden legge for mye vekt på begrensningen i den totale tilgangen på ressurser, og glemme at man kan oppnå større resultat ved den samme innsatsen hvis man innretter seg slik at disponeringen av ressursene blir mer effektiv. Dosent Wedervang påpekte dessuten at det er nettopp det ekspansive klima som offentlig politikk har lagt opp som er en del av grunnen til at man mener det trenges så mye kapital, fordi så mange bedrifter har villet utvide under de gunstige avsetningsforhold. Med et hardere konkurranseklima ville antakelig mange investeringsplaner bli redusert eller falle bort.

BANKSJEF BANG understreket betydningen av de latente skatteforpliktelser som har sin årsak i prisstigningen. Dette at gjenanskaffelsesverdien er så meget høyere enn anskaffelsesverdien på den gjenstand som skiftes ut, skyldes både at selve det fysiske omfang av det nye objektet er større og at det er teknisk mer komplisert og dessuten den alminnelige prisstigningen. Han antydte at avskrivning på gjenanskaffelsesverdi muligens var mindre hensiktsmessig, men når slike eldre driftsmidler utranges eller går tapt og man får en forsikringssum i stedet, så skal «gevinsten» ikke beregnes på inflasjonsbasis, men på reell basis. Da kunne bedriftene anskaffe driftsmidler på den mest effektive måte uten å få en slik latent skatteforpliktelse som tildels framtvinger forretningsmessig mindre heldige disposisjoner.

Hvis bedriftene fikk lov til å skrive opp aksjekapitalen uten skattemessige konsekvenser, ville det vise hvorledes finansieringen reelt har funnet sted og dessuten kunne øke mulighetene for å oppnå utenlandske lån, hevdet han. Norske bedrifters nominelt uforholdsmessige små aksjekapitaler vanskeliggjør i dag utenlandske låneopptak. En oppskrivning av aksjekapitalen kan hos oss, i motsetning til de fleste andre land, ikke gjøres uten at aksjonærene får en personlig utbyttebeskatning.

Banksjef Bang gikk også sterkt i mot samskatten og mente at den var en urettferdighet mot de høyt kvalifiserte yrkeskvinner. Han hevdet videre at nettoinntektene i de høyt kvalifiserte yrker jevnt over lå langt lavere enn hva de er i sammenlignbare land.

Han var av den oppfatning at innenfor den ramme som institueres, får forsikringstakerne i dag all oppfordring til å søke den rene korttidsdekning mens det samfunnsmessige ønskelige hadde vært at de hadde like stor oppfordring som tidligere til å søke den langsiktige dekning. Med den befolkningsstruktur vi har, vil man derigjennom kunne få en stor langsiktig kapitaldannelse. Med en slik pensjonsrett ville lønsmottakerne ha en sterkere interesse i pengeverdiens bevarelse.

DIREKTØR LANGE-NIELSEN ville i anledning av noen uttalelser av den foregående taler peke på at det dog var livsforsikringens spesielle oppgave å dekke dødsrisikoen, og denne oppgave kunne ingen andre overta. Unge familieforsørgere f. eks. trenger en risikobetonet forsikring, som gir stor utbetaling ved dødsfall i de første 20 år da barna særlig trenger en slik forsikringsbeskyttelse. Han medga at det var en del forsikringstagere, særlig blant forretningsfolk, som hadde gått mer systematisk over til rene risikoforsikringer, men det var et fenomen som hadde gjort seg enda sterkere gjeldende i andre land, f. eks. i Sverige, og som henger sammen med inflasjonsproblemet. Ellers var det et av livsforsikringens hovedproblemer å ha den riktige avveining mellom risikodekning og oppsparing, og livsforsikringen har fremdeles en vesentlig oppgave også i oppsparingen. Før krigen var den norske livsforsikringsvirksomhet etter talerens mening for sparebetont.

Lange-Nielsen advarte sterkt mot en lov om plaseringsplikt i statsobligasjoner for livsforsikringsselskapene. Han anså forhandlinger for den beste fremgangsmåten. Forsikringsselskapene er fornøyd med de betingelser de har oppnådd, sa Lange-Nielsen, og han var ikke i tvil om at selskapene innser rimeligheten i at staten får oppta lån hos dem. Men hvis det kommer en tvangslovgivning må selskapene ut fra sine erfaringer vente at det blir en ganske sterk reaksjon fra publikums side, og at publikum vil se med øket mistenksomhet på de vilkår som selskapene oppnår ved lån til staten.

FRA REDAKSJONEN

På grunn av forhold som redaksjonen ikke har vært herre over, er dette nummer av Sosialøkonomen blitt vesentlig forsinvalgt å gi dette nummer betegnelsen «nr. 1-2 1959». Det stoff som opprinnelig var planlagt å gå inn i nummer 2, blir overført til nummer 3, forat man snarest mulig igjen skal komme i rute. Dette betyr altså ikke at stoffmengden, sett på årsbasis, vil gå noe som helst ned, men det innebærer bare en litt annen stofffordeling på de forskjellige numre enn man opprinnelig hadde planlagt. Etter utgivelsen av nummer 3 regner vi med å være i fullstendig rute igjen.

Europarådets forskningsstipendier

1959-60

Europarådet vil i kommende studieår dele ut endel stipendier tilsvarende fr. frcs 500 000 til forskning av europeiske emner av aktuell interesse.

- a) Politiske, juridiske, økonomiske, landbruksmessige, sosiale, undervisningsmessige og vitenskapelige problemer *i forbindelse med arbeidet for et europeisk fellesskap.*
- b) Europeisk kultur (filosofi, historie, litteratur og kunst).

Stipendiatene forplikter seg til å skrive en avhandling på minst 150 sider, som må innleveres innen 1. mai 1960, og som Europarådet har rett til å publisere.

Stipendiene gjelder for et tidsrom av 8 måneder fra 1. juli 1959 og forskningsarbeidet kan utføres hjemme eller i utlandet. For særlig lange reiser kan det søkes om tilskudd inntil fr. frcs. 100 000.

Søkere må:

- tilhøre en av Europarådets medlemsstater eller
- lovlig oppholde seg i et medlemsland som flyktning fra et annet europeisk land,
- godtgjøre at de er skikket til å drive selvstendig forskning,
- ha et godt kjennskap til engelsk eller fransk,
- hels være under 45 år.

Fra Norge skal det foreslås 3 kandidater. Disse søknader blir i juli d. å. behandlet i Europarådets stipendkomite, sammen med søknadene fra andre medlemsland, og resultatet vil bli meddelt kandidatene direkte.

Norske interesserte får utlevert søknadsskjema ved henvendelse til Utenriksdepartementets kontor for kulturelt samkvem med utlandet, Roald Amundsens gt. 6 IV, Oslo. Søknadene må være kontoret ihende innen lørdag 21. mars 1959.

Stipend til 9. kurs i europeiske studier i Strasbourg

Norge er innbudt til å sende 2 representanter til Europarådets 9. kurs i europeiske studier i oktober 1959.

Kurset, som varer i 10 dager, er i år beregnet på «*specialists in international affairs*» og gir deltakerne anledning til å overvære møter under den rådgivende forsamlings høstsesjon. De problemer som blir behandlet på møtene vil danne grunnlaget for diskusjoner og foredrag, ledet av spesielt oppnevnte lærere og medlemmer av den rådgivende forsamling samt funksjonærer fra Europarådets sekretariat.

Deltakerne i kurset får fr. frcs 3 500 pr. dag til dekning av oppholdsutgifter og får sine reiseutgifter tur-retur Strasbourg helt eller delvis

refundert, etter avtale med Europarådets sekretariat. Etter kursets slutt vil delakerne tilbringe 2 dager i Luxemburg som gjester hos den Europeiske Kull- og Stålunion.

Søkerne må være under 45 år og ha tilstrekkelige kunnskaper i engelsk eller fransk til å følge foredrag og delta i debatter.

Norske interesserte må sende søknad med opplysninger om alder, utdanning, stilling og arbeidsfelt samt språkkunnskaper til Utenriksdepartementets kontor for kulturelt samkvem med utlandet, Roald Amundsensgt. 6, IV, Oslo innnen onsdag 1. april 1959.

The North Atlantic Council is offering Fellowships for the Academic Year 1959-60

Aim:

To promote study and research on various aspects of the common interests, traditions and outlook of the countries of the North Atlantic Alliance, in order to throw light on the history, present status, and future development of the concept of the Atlantic Community, and of the problems which confront it.

Amount of 200 000 French francs per month (or the equivalent in the grant: currency of any other member country).

Period covered:

From two to four months.

Travelling expenses:

Repayment of the cost of travel by air for such journeys as may be approved as necessary for the success of the project.

Qualifications:

A candidate must be a national of a member country and must undertake to pursue research in one or more member countries. Candidates will be selected on the basis of their special aptitude and experience for carrying through a major project of research. In the making of this selection such factors as academic qualifications, professional experience and published material will be taken into account. Their studies should pertain to questions of direct interest of the Atlantic Community.

Obligations:

NATO Fellows shall be required to submit to NATO within a period of three months after the expiry of their grant a report, in English or French, indicating how they propose to publish the result of their research. Fellows will be free to publish the result of their research at their own discretion.

They will, however, be required to acknowledge the fact that their research was made possible through the grant of NATO award. They will send their text for information to NATO to enable the Committee on Information and Cultural Relations to decide what support NATO might give to ensure wider dissemination (e.g. through translation).

Date of awards:

The list awards will be issued on 15. June 1959.

Method of application:

Application forms can be obtained on request from:

Utenriksdepartementets kontor for kulturelt samkvem med utlandet,

Roald Amundsensgt 6 IV, Oslo.

Applications must be sent till the same adress before Wednesday, 25. March 1959.

THAU

Alltid med glede
til Deres tjeneste.

KREDITKASSEN
Christiania Bank og Kreditkasse
LANDETS ELDSTE FORRETNINGSBANK
Hovedkontor: Stortorvet 7 • Oslo • Telefon: 33 68 70 • Telegr.adr.: KREDITKASSEN